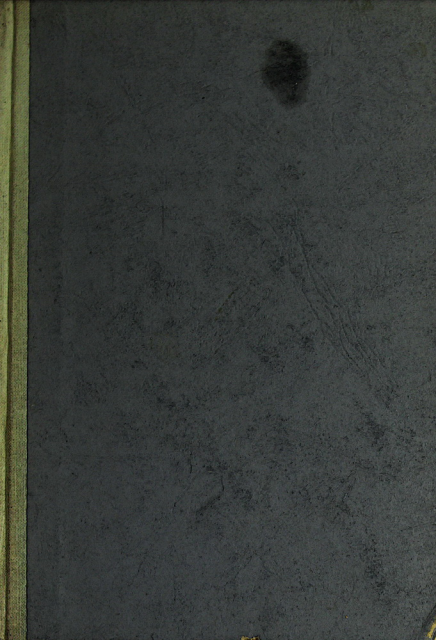
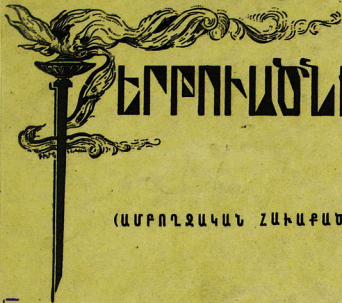

ԱՌԴԻՆ

ԵՐԲՈՒԱԾՆԵՐ

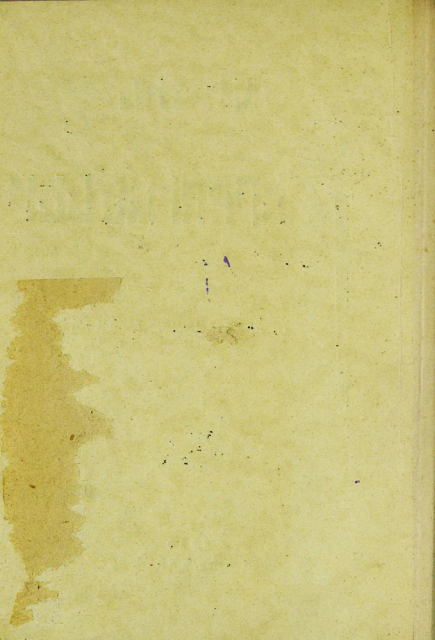
(ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ)

1940

Ի ՍՔԱՆՊՈՒՆ

144-451
A 25701

891.99
U-52

Ս Ի Պ Ի Լ

ՅՅՈՒԳԼՅՍ Է 1961 Ք.

ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ

Ա.

Ք Ե Ր Թ Ո Ւ Ա Ծ Ն Ե Ր

204

«ՄՇԱԿՈՅԹ» Գրատուն

Պիլյոս սօֆա, Կիւլ խան, Թ. 8-9

Կալաքա-ԻՍԹԱՆՊՈՒԼ

1939

(=)
A 29701

«MIŞAGUYT» (Kültür) Neşriyat Evi

Seri No. II

S İ B İ L

UMUM ESERLERİ

ŞİİRLER

«MIŞAGUYT» Kitapevi

Billor Sok. Gül Han No. 8 - 9

Galata - İSTANBUL

1 9 3 9

Ջ. Հ. ԱՍԱՏՈՒՐ (Սիպի)

*(Իր աղջկան՝ Օր. Ասիմէ Տօմէլեանի
խղանների ծնունդի և այս անտիպ նկարը)*

Տպագրութիւն
ՅԱԿՈԲ ԱՐԲԼԱՄԵԱՆ
Անգարա ճատտէսի
Րէշիտ էֆ. Խան, Թ, 14
ԻՍթանպուլ

ՍԻՊԻԼԻ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԵ

ԿՈՄԻՏԵՆԻ ՄԱՍԻՆ

ՍԻՊԻԼԻ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐԸ

ԿՈՄԻՏԵՆԻ

Ե Ր Կ ՈՒ Խ ՈՍ Պ

Քերթուածներու հաւարածոն, որ լոյս կը տեսնէ նախածեւ-
նութեամբը Սիպիլի երախտագէտ սանուհիներուն, կը պարու-
նակէ **Յոլֆեր** (բոլորովին սպառած) եւ անոր հրատարակութե-
նէն հտք, զանազան թուականներու գրի առնուած բանաստեղ-
ծութեանց գրեթէ ամբողջութիւնը: Ասոնք հաւարուած էին Տիկ-
Ջապէլ շ. Ասատուրի յորելեանին առիթով, սակայն մեծ քեր-
թողութիին անակնկալ մահը ոչ միայն պատեհութիւն չտուաւ
իրեն ընծայուելիք մեծարանքին, այստեղ, այլեւ, հնարաւոր
չեղաւ որպէսզի յաջորդական մէկ քանի հատորներու մէջ ամ-
փոփուի անոր զրական բեղուն վաստակը (քնարերգութիւն-
ներ, արձակներ, թարգմանութիւններ, թատերերգութիւններ, եւ.):

Սիպիլի մահէն տարի մը յետոյ, 1935ին, Երեւանի Պետհրա-
տը լոյս ընծայեց գեղարուեստական հատոր մը, որ կը բովան-
դակէր **Յոլֆեր** եւ 23 նոր քերթուածներ (հեղինակին կողմէ
ընտրանօք զրկուած): Ներկայ հաւարածոյին մէջ Երեւանեան
հրատարակութեան վրայ կ'աւելնան 30է աւելի ինքնագիր նոր
բանաստեղծութիւններ, ինչպէս նաեւ շարք մը լաւագոյն թարգ-
մանութիւններ ու հայացումներ, որոնք ի յայտ կը բերեն Սիպիլի
լեզուական բծախնդրութիւնն ու ներդաշնակ ոճը, տեղ տեղ
բնագրերը գերազանցելու աստիճան: Իր քերթողական մատեա-
նին մաս կազմող մէկ քանի յանգաւոր մտածումներէն զատ,
յարմար դատուեցաւ տալ նաեւ նմոյշներ սկզբնական շրջանի
այն զրաբար ոտանաւորներէն, որոնց ներքեւ Ջապէլ Խաճեան
ստորագրած է:

Իւրաքանչիւր քերթուածի ներքեւ դրուած է արտադրումի
թուականը (անոնք որ ունին), առանց պահպանել կարենալու
անոնց ժամանակագրական կտրգը: Զանադրութիւն եղած է, նոյն
ոգին ու նոյն իմաստը ունեցող քերթուածներու քով քովի մօ-

տեցումով առաջ բերել խմբաւորումներ, որոնք անտարակոյս աւելի կը դիւրացնեն անոնց հետաքրքրական ընթերցումն ու ուսումնասիրութիւնը:

Որպէս նախաբան հատորին սկիզբը դրուած է Սիւլիլի անձնական մէկ տետրութիւնը բանաստեղծութեան մասին: «Ինչպէ՞ս կ'ըմբռնեմ Բանաստեղծութիւնը» խորագրին ներքեւ, տաղանդաւոր քերթողուհին իր այս իմաստալից յօդուածը լոյս ընծայած է Մանգումէի Էճֆեսարին մէջ (1902 Հոկտ. 18, Թիւ 450), Յոլիւրուն հրատարակումէն յետոյ: Թերթին խմբագրութեան կողմէ եղած մասնաւոր հրաւերի մը պատասխանելով զրի առած ու հրատարակութեան ղրկած է իր հեղինակաւոր կարծիքը, հետագայ տողերուն հետ. «Բանաստեղծութեան վրայ կարծիքս հաւցնելու պատիւը կ'ընէի ինձի: Պղտունէն, Ռասիոսէն մինչեւ Թէն եւ Ռոսֆին հազարաւոր գրողներ իրենց կարծիք, իրենց բախիք յայտնած են, յաճախ իսկասիայ եւ երբեմն սիրական: Ձեմ գիտեմ թէ յաւակնութիւն մը չպիտի՞ ըլլայ իմ կողմէն բառ մը աւելցնել ամենց վրայ, երբ այնքան ամեռան կերպով միայն մասնակցած եմ գրականութեան: Սակայն բանի որ կը փափաքեմ, ինքզինքս ծանրէն ծախելու գաղափարը չեմ ուզեր ալ, եւ բոլորովին անկախ մեծ միտքերու խորունկ տեսութիւններէն, կը փորձեմ բացատրել իմ անձնական ըմբռնումս, որ օտապարզ է»:

• • •

Սիւլիլ նուիրագործուած արժէք մըն է մեր գրականութեան մէջ: Իր արուեստը վերագնահատելու կամ իր գործը վերլուծելու ձգտող ու եւ նոր աշխատանք աւելորդ պիտի ըլլար այստեղ: Նոր ու գալիք սերունդներուն համար անհրաժեշտութիւն մըն էր միշտ աչքի տակ ունենալ թրքահայ միակ բանաստեղծուհին քնարերգութեանց ամբողջական հաւաքածոն: Ուրեմն որքա՞ն զեւհատելի է ծառայութիւնը՝ անհրաժեշտ այս պակասը լրացնելու նախածեռնութեամբ տողորուած իր սանուհիներուն, որոնց անուններու յիշատակութիւնը պէտք եղաւ զանց ընել՝ նկատի առնելով իրենց համետարակութիւնը վիրաւորելու հաւանականութիւնը: Օրինակելի այս ծեռնարկը, որուն ապահովարար պիտի յաջորդէ Սիւլիլի արծակ երկերուն ամբողջական հաւաքածոն, առանձնապէս ուշագրաւ է երախտագիտական զգացման ոչպէս գերագոյն արտայայտութիւն:

ԻՆՉՊԷՍ Կ'ԸՄԲՈՆԵՍ ԲԱՆԱՍՏԵՂՇՈՒԹԻՒՆԸ

Բանաստեղծութիւնը կ'ըմբռնեմ եւ իբրեւ գերահաս յեկ ոյժը զգացման եւ երեւակայութեան, որ փոքրիկ հայումով մը միայն լոյս, կեանք ու խանդ կ'ընծիւղէ: Մոզական գաւազանն է ան՝ պարիկին որ կը գեղափոխէ, կ'ազնուացնէ ամէն բան: Սիրոյ արտափայլումն է ամէն առարկայի վրայ, բեղմնաւոր սիրոյ, անեղծագործ սիրոյ, գուրգուրանով եւ գուրով հիւսուած աղապասանքներու տաք փառումը՝ դէպի կեանք, անոր ամենէն յսուր՝ ինչպէս ամենէն բարեբասիկ փուլերուն մէջ. լայն, անհասնում զմայլանքի բնութեան բոլոր տեսարաններուն հանդէպ, եւ գորովը անոր արարածներուն ամենէն վսեմէն միջեւ ամենէն ստորագոյնին համար. մտահոգութեամբ՝ չորցած շիւղին առջեւ, որ համաստեղութեան մը չափ կենսականութիւն ունի, եւ նոյնքան իմաստուն օրէնքով մը կ'ազնուանալու է. քափանցուն իմացականութիւնը՝ ներգգալու համար կ'աքիլ մը ջուրին գեղը, անոր կոշումը, անոր խորհուրդը, եւ անհուն երաժշտութիւնը որ տիեզերքի ներդաշնակութեան ոգին կ'արտայայտէ:

Բանաստեղծութեան համար մեծ պոէզիկ նիւթ չկայ բնութեան մէջ: Բանաստեղծին համար *որոտընդոտ շանքը, գապարոյտը մարտիկը, անդնդախոր ուկիւնը* չեն միայն վսեմ: Լօռին քելիկը, ռամբին վարսամը, բոժոժին մետախն ալ վսեմ է զինքը կ'ազնուանալու անքափանց գաղտնիքին մէջ: Քերթովը պէտք է ունենայ մանաւանդ պարզ եւ փանափի հակներուն վրայ զմայլե-

լու զգայնութիւնը ռամիկէն աւելի, որ վերջալոյսին վրայ լոկ գիտէ սփռնաճալ, եւ լուսնին շողերուն տակ միայն երազել: Պէտք է բանաստեղծին մոգական մականը լուսերփնէ ցորենի հասիկը որ մարդկութիւնը կը սնուցանէ, եւ անոր միտքը՝ տապալուն եղելինի մը բունին առջեւ անբայոյժ՝ վերկենցալէ պատմութիւնը սերունդներու, որոնցմով կը հիւսուի ու կը փակուի մարդկային հակասագրին հանգոյցը:

Բանաստեղծը, իր գերզգայնիկ ներշնչումով, գոյն, ձայն, սլացք պէտք է տալ ցամաք բառերուն, եւ տալ նաեւ անոնց՝ կոչերը բոլոր ցաւերուն, եւ ծիծաղը բոլոր երանութիւններուն. փարատէ ձանձրոյթը, սփռփէ քախիծը, վշտակցի սուգերուն, մոռցնէ սրտի զրկանքները, եւ տառապանքները մարդկութեան: Այս պատշաճին համար, ամէն ժամանակի, միջավայրի եւ բնկերական ամէն խաւերու յատուկ զանազան միջոցներ պէտք է փնտռէ: Ոլիմպոսի Մուսաները եւ Դաւիթի Սերովքները չեն որ փաներորդ դարու խոնջեմները պիտի կարենային ամոքել. անոնք բնութեան գիրկը ապրող նախնական մարդուն առոյժ լանջք կ'ոգեւորէին Նիովայի շունչովը, տանելով զայն մինչեւ հանգրուանները առաքինութեան եւ անմահութեան: Իսկ մեզի համար, որ նիւթով շողախուած, պերճանքի ու գերանուրբ հանոյքներու իտալիկ հետապնդող էակներ ենք, ֆերբոլը պէտք է փարին, դիպակին, արծաթին մեջէն փաշէ հանէ բանաստեղծութիւնը: Ժապաւենէ ելնաւանի մը փետրոս աստիճաններուն վրայէն պսցցնելով, պէտք է վերացնէ մեր միտքը, մեր հոգին ուր մոխրի տակ կը մխայ կայծը՝ հոգեկան վայելներու տնջանքով բոցավառուելու պատրաստ: Քսաներորդ դարու բանաստեղծը պէտք է իր աղբիւրները փնտռէ նոյն իսկ փխրուն լեռուներու, դերբուկ խաւակներու, լոռու փապարներու եւ փլատ բազիլներու մէջ, ուր բնութիւնը իր մեծ վայելչութիւնը կը պահէ:

Սիրս բզճող վիճերը եւ արիւն արցունք լացող մահերն անգամ ծաղիկներու՝ եւ մարմաւորու դիւրանովը կը պննուին հիմայ: Արցունքը կը ձանձրացնէ, սրտուրիւնը կը հեռացնէ բարեկամները, եւ սիրելիի մը դազադին առջեւ՝ ոչ թէ անոր հոգւոյն, այլ անոր համբաւին է որ կը մտածենք: Վասնզի, աւա՜ղ, հոգին եւ համբաւը նոյնը չեն աշխարհիկ կեանքին համար: Ճերմակ հոգին կրնայ սեւ համբաւով մը արասիլ, եթէ սգաւորները, արցունքի անձնասուր, բարձիքողի բնեն սին պատշաճութեան եւ սեպ կեղծաւորութեան պարսփեր:

Ուրեմն մեր բանաստեղծութիւնն ալ պէտք է հագուի վերջին նորածնութեան համաձայն Բարիգեան շիւնով, եւ ձեռնոցներով, ֆողիկով ծածկուած՝ պստի ծաւերուն շուրթին տակ, արեւէն չսեւնալու համար, եթէ չ'ուզեք որ բոլոր սիրտերուն դուռները իր երեսին գոցուին: Սարերուն գագաթը կայնած՝ քերել ձորձիկը մերկ ուսերուն վրայ, կարենեղ կուրծքը հովերուն տուած, պատգամախօս Սիբիլլան ծաղր ու ծանակ պիտի ըլլար մեր օրերուն:

Որպէսզի բանաստեղծը կարենայ երգել ամէն միջավայրի, ամէն ընկերութեան համար, պէտք չէ իր ոյժը փողէ արտաքին առարկաներէն, այլ իր հոգիէն, ազնուացնելու համար ամէն բան, գեղեցկացնելու համար ամէն բան: Հակառակ պարագային, մասնաւոր միջավայրերու մէջ միայն կարելի պիտի ըլլար բանաստեղծութիւն ընել, քանի որ ամէն տեղ սիրոյ խորունկ ցաւերը, արագեղ ըղձանքները փաղափարեցողական իրաւունք չեն վայելի: Եթէ բանաստեղծին սահմանուած ըլլար միայն ծիծաղախիս դարասներու կանանչութենէն փաղել իր ներշնչումները, եթէ դարավէժ հեղեղներու ձայնէն միայն յօրինէր իր ներգաւթնակութիւնները, ի՞նչ պիտի երգէր Բեւեռներու բնակիչը որ ուսիններու վրայ կ'ապրի գիշեր ցորեկ:

Սակայն հեմարիս բանաստեղծին սիրքը սառնոյցին կտորին մեջ իսկ կը ստեղծէ աղամանդի, կարկենհանի, զմուխսի ծիրանի գօտին: Անիկա իր հոգիին գորովովը դիւբանք մը կը հրաշակեցէ բոլոր վայրի բաներէն, ու երբեմն մինչեւ վսեմը կը բարձրանայ, երբ մանաւանդ իր տաղերն ալ բառերու եւ յանգերու երաժշտութեան հմայքը աւելցնեն անոր վրայ:

Ասիկա բնի չէ անուուս քէ ամեն գեղեցիկ տաղաչափութիւն բանաստեղծութիւն է, սակայն տաղաչափութեան ներդաշնակութիւնը որ պարզապէս կիրք հաշակի խնդիր է, անհրաժեշտ պայման մը կը նկատեմ փերուածի մը կասարելութեան:

Ինծի համար բառերու երաժշտութիւնը շատ վեր է նուագի երաժշտութենէն, եւ անոնց լուսելէն փալկիւմը շատ աւելի արտայայտիչ՝ քան նկարներու երանգները: Աղուոր ձայն մը որ կը կարգայ Ռիթմէնէն, Վեռնէնէն տաղ մը, երկնային վայելք մըն է, որուն ոչ մէկ վայելք կը հաւասարի երկրի վրայ:

Կրնա՞նք ամբողջ օր մը երաժշտութիւն լսել առանց յոգնելու: Նախ կը զմայլինք, յետոյ կը վարժուինք, յետոյ կը յոգնինք զոնէ ֆիզիքապէս: Բայց օրերով մեր սենեակին մէջ կը կարդանք ու կը կարդանք, եւ ոչ միայն չենք ձանձրանար, այլ եւ մեր վերացումին մէջ պահ մը կը մոռնանք իրական կեանքը, մեր բանաստեղծին հոգիովը ապրելու համար:

Քանի մը տողէ բաղկացած ռանսաւորներ կան, զորս հարիւր անգամ կը կարգայ մարդ, զոց կը սորվի, եւ սակայն չի յագեցնար: Ինչո՞ւ. որովհետեւ բանաստեղծը դրած է անոր մէջ իր հոգիին գոյնը, իր նկարագրին ցոլքը եւ իր հաշակին հմայքը:

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻՆ

Դո՛ւն առաջին վանկ շրթունքիս, առաջին վանկ իմ հոգւոյս,
Նախկի՛ն հնչիւն իմ մանկական լեզուիս հեզ,
Որով լացի ու երգեցի միշտ յուզումներս, իղձս ու յոյս,
Իմ մայրենի քաղցրի՛կ բարբառ, ողջո՛յն քեզ:

Քու բառերէդ արեւէն վառ ու բիւրեղէն ալ վըճիտ՝
Իմ հոգւոյս մէջ բոց մը կաթեց մշտակէզ,
Հուր ծարաւ մը անհունութեան, բարւոյն, մեծին ճշմարիտ.
Ո՛վ մանկութեանս ազնիւ լեզուն, կ'օրհնե՛մ քեզ:

Տարիներով թափառական օտար երկիր ու վայրեր,
Զուրկ մնացի ընտանիքէս, տընակէս.
Այլ քու կարօտդ անդարման ցաւն եղաւ սրտիս կարեւէր,
Ո՛վ իմ լեզուս, ամէն իղձ զո՛ւն ըլլայ քեզ:

Զարմանահրաշ վըսեմ թարգման դուն սրբութեանց անմատոյց
Դուն արձագանդ հայ անցեալին, կեանքին վէս,
Տխտաններու, քերթողներու անմահ փառքին ապացոյց,
Ո՛վ վեհ բարբառ իմ հայրերուս, պատի՛ւ քեզ:

Ալեծաղիկ կատարներու անմահ զաւակ զարաւոր,
Ծոցէդ անշէջ ճառագայթներ կը ժայթքես.
Մշտափթիթ դարուն մ'անանց կը պըսակէ դէմքդ ազուոր,
Անդուգական. քնքուշ լեզուս, համբո՛յր քեզ:

Դուն Մեսրոպին ու Սահակին շունչին թրթռումը ոսկի,
Որ հայրենի յուշերն անդուլ կ'եղերգես.
Իր պաշտելի աւանդութեանց, նշխարներուն սուրբ ըսկի,
Ո՛վ աննման չքնաղ լեզու, բուրվա՛ռ քեզ:

Ծով ծիածան որ կը գըլես լայն կոհակներդ այգաբեր,
Մերթ գոհարներ ծաւալելով, մերթ բեհեզ,
Մերթ սաղմոսներ ծփծփալով, մերթ վէպեր,
Ո՛վ հայ լեզուս իմ պաշտելի. ողջո՛յն քեզ:

Դուք թրթռացիր անտառներու սօսիներուն տակ ըստէս,
Հայ աշուղին քընարին պարծանքն եղար վէս:

Հիմա կ'երգես զաւակներուդ նժդեհ կեանքը երաշխէս,
Քերթողներու անմահ բարբառ, բիււր փառք քեզ:

Օրհնեա՛լ ըլլան մեր հայրերը, որոնք թէեւ ցիր ու ցան,
Մութ օրերուն՝ մոլորած էր շիւղին պէս,
Մոռցան իրենց տունն ու տեղը, զաւակներնին ուրացան,
Իրենց անձն ալ, բայց չը մոռցան երբեք քեզ:

Օրհնեա՛լ ըլլան մեր մայրերը, որոնք ըղբեղ սընուցին,
Իրենց շունչովն ու աղօթքով սրտակէզ:

Պարտեա՛լ, փըլած կըտուրին տակ, կարօտ պատառ մը հացին,
Գուրգուրանքով պահպանեցին միշտ ըղբեղ:

Թո՛ղ որ ես ալ, մեր հայրերու յետին զաւակը թշուառ,
Սուրբ տաճարիդ ոտքը բերեմ ողջակէզ:

Միշտ տառապած, երբեք չիջած սիրտէս կայծ մը խանդավառ
Հոգևով պաշտեմ ու քընարովս օրհնեմ քեզ:

1912

ՃԵՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԾԱՐԱԻ

Ձուզեցի խաբուիլ մանկութեանս օրէն.
Կեղծիքը ահն էր, սարսափն էր կեանքիս.
Պատրանքներու մէջ ապրիլ վատօրէն
Միշտ մերժեց, ատեց իմ խըրոխտ հոգիս:

Վէրքերը փաթթող շրջաբնէ՛ր քնքուշ,
Ծաղիկնե՛ր որոնք թոյն կը պարփակեն,
Սիրտըս փայփայող խոստումնե՛ր անուշ,
Որքա՛ն գողացի ձեր սուտ դիւթանքէն:

Տենչոտ, հըրաշունչ համբոյրնե՛ր անյագ,
Խուսափուկ սիրոյ գողտրիկ փափրսո՛ւք,
Ծով նայուածքներու ահե՛ղ կախարդանք,
Լանջքըդ տոչորող հրախանձ պասուք,

Ինչպէս մերժեցի ինչպէս վանեցի
Ձեր արեւցընող խըռովքն անսահման,
Ջնջեցի իսպառ յանձնելով բոցի
Ինչ որ խաբուսիկ երազ էր միայն:

Եւ թմրեցընող յանկուցիչ սուտեր,
Դուք որ անդունդին եզերքը լսնլոյս
Կամ գերեղմանի փոսին առընթեր՝
Բուռ բուռ կը սփռէք ցընորքներ և յոյս:

Երբք ձեր գուլթին չը զիմեցի ես,
Որպէսզի սուգիս, տագնապներու մէջ
Փարատէք, անայգ գիշերներու պէս
Սև կսկիծներու խաւարը անվերջ:

Կեանքին իրական մեծ սարսափներէն
Երբք չը վախցայ. չուզեցի որ զիս
Սուտ տեսիլքներով դգուեն, օրօրեն.
Մերկ ճշմարտութեան ծարաւ էր հոգիս:

Խուժգուժ վայելք մ'էր միշտ ինծի համար
Շօշափել դաշոյնն որ պիտի խոցէր
Իմ հէք, բաբախուն սիրտըս խանգաւառ
Որ ցաւէն կու լար ու կ'ալեկոծէր:

Միշտ բզքտեցի ձեռքով մ'անսարսուռ
Քօղը վարդագոյն, քօղը ռսկեթել
Որ ճշմարիտը ծածկեց ինձմէ զո՛ւր,
Եւ խարկանքներով ուղեց զիս դիւթել:

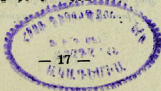
Ու հիմայ, թո՛ղ զիս գալարեն, տանջեն.
Հոգիս միշտ աղատ, անայլայլ ու սէգ՝
Յաղթապանծ կ'ելլէ ցուերու մէջէն.
Միայն թէ զինքը չրխաբեն երբեք:

1915

ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ

Դուն զոր շատեր ուրացան,
Աստուածներու կարգ դասեցին շատեր ալ,
Անջրպետին չորրորդ ծաւալն է, ըսին
Մեծ գիտուններ բաղձաձայն:

Այլ ո՞վ երբեք չափեց քեզ,
Ո՞վ թափանցեց գաղտնիքներուդ քու ամբաւ,
Մշտաթաւալ քու սրարչաւ կասքիդ Վէս
Ո՞վ երբեք անցքը տեսաւ:

ՀՀ
11
2970

Հսկայ ծառեր գոսացան,
Փըշուր փըշուր ինկան խըրոխտ, աէգ լեռներ,
Ահեղ պորմեր ու տաճարներ փոսացան:
Դուն անասան կ'ապրիս դեռ:

Անգոյն, անծիր, ու անձայն,
Ծայրածաւալ ունայնութի՛ւն համադրաւ,
Ոչինչ մը չես, էակ մ'ալ չես, անբաժան
Իսկութի՛ւն մ'ես դուն, իրա՞ն:

Խոստումներով բոլոր սուտ՝
Տառապողին համար կեցած անխըլիւտ:
Դոհ սիրտերու համար կ'անցնիս որքա՞ն շուտ,
Անանց հետքեր թողլով բիրտ:

Օրէ՞նք մ'ունիս արդեօք դուն,
Թէ օրէնքդ անհեթեթ կամքն է անբան,
Եւ կ'անաստենք երբ խօլ կամքիդ տառերուն,
Մեզ կը պատժես անխափան:

Այդ ուժն ահեղ գըտար ո՞ւր,
Ո՞վ դատաւոր կարգեց ըզքեզ մեր վըրան,
Ո՞վ քեզ տըւաւ երկաթէն կուռ, սուրէն սուր,
Իշխանութեան գաւազան:

Եթէ անդօր չըլլար մարդ ,
Եւ կամ ըլլար գոնէ նըւազ անարի ,
Արդեօք քեզ դէմ չէ՞ր հոչակեր մահ ու մարտ
Բանականերով զիթխարի :

Մա՛րտ , ի՞նչ ղէն քով , անանուն
Անէութիւն քեզ դէմ , ոսին ուրուակա՛ն ,
Հերոսներու , հանճարներու զեհագոյն
Համայնակուլ գերեզմա՛ն :

Ո՞ր շանթ , ամպրոպ բաղմարոց
Երկինքներու , աշխարհներու քէնն ու վրէժ
Ըզքեզ անէծքն աստուածներու և մարդոց
Կրցան ընել դահավէժ :

Դուն ապրեցար մընացիր
Որ ծովերը ցամքին , հատնին կեանքերն ալ ,
Որ աստղերը մարին , իյնան ցանուցիր
Խոր փոսերուն մէջ մըռայլ :

.

Անհունին մէջ տարուեր՝
Միտքս անդօր է պայքարելու քեզի դէմ.
Այլ քեզմէ խոր, քեզմէ անհուն, քեզմէ վեր
Հոգւոյս ուժը ես դիտեմ:

Ան է միայն որ ազատ,
Պիտի ուսնայ անցնի դարերն ապագայ,
Թափանցելով խորհուրդներու միգապատ,
Պիտի տիրէ անոնց վրայ:

1931

ԽՕՍՔ ԸՆԴ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

Աստուածութեամբը բարի հոգւոյդ անծայր ու անծիր,
Եթէ դուն մայր ըլլայիր,
Փոխանակ հայր ըլլալու,
Աշխարհք արդեօք չէ՞ր բարձրանար առանց արցունք
մը լալու:

Դեռ նորածիլ՝ կը մեռնէ՞ր դաշտին ծաղիկն առաթում
Նախիրներու կաշմբուռ
Սմբակին տակ ոգեսպառ,
Աստուածային հոգիդ դթած եթէ գրգար մայրաբար:

Անշուշտ խուժին կը յաղթէր դուք՝ ուժէն ալ արի
Թըփուտներու կամ սարի
Թռչնիկն անզէն ու տկար՝
Արիւնախանձ ուրուրներու ճիրանին տակ չէր տըքար :

Եթէ դուն մայր ըլլայիր, մարդը կ'ըլլար անձին տէր,
Ազատ, անկեղծ, անվեհեր.
Երախտիքի բեռան տակ,
Հոգին երբեք չէր կորանար անարդ նիւթին նահատակ:

Ո՛հ, եթէ մայր ըլլայիր, հանդուրժէի՞ր պիտի լուռ՝
Երբ գեղարգին ներքեւ սուր՝
Կողէն արիւն կը պոռթկար տըկարն :
Յիսուսիդ որ կը պաղատէր. «Գըթա՛, մարմինս է

Եթէ դուն մայր ըլլայիր, բիրտվդ անհուն, որ բոց էր,
Արդեօք չէի՞ր Թափանցեր
Խորախորհուրդ ալքերուն
Հոգիին որ յաւէտ կուլայ Թօշնած երազն իր դարուն :

Ո՛հ, կ'ըզձայի, կ'ըզձայի՝ մայր ըլլայիր պահ մը լոկ
Հանդէպ կեանքին անողոք
Օրէնքներուն անսասան,
Եւ ըզգայիր Թէ մեծ սրտէդ մարդիկ ի՞նչ սէր կը յուսան :

ԱՆԷԱՑՈՒՄ

Անապատ մը կը տարածուի շուրջն հողւոյս,
Ուրկէ կեանքի ամէն բողբոջ կու տայ խոյս:

Ոչ մէկ սըլացք, ոչ մէկ ընձիւղ, ոչ մէկ ալիք կը թաւալի,
Երկինքն ի վեր չի բարձրանար բուխերիկ մը յորձանքով լի:
Ո՞ւր փնտըուեմ և ո՞ւր գտնեմ ես յուզումներս իմ երբեմնի:

Ցամքած է շունչս հեղձամղձուկ,
Յաւ չեմ ըզգար, չունիմ արցունք:

Եթերին մէջ ուր օդ չըկայ,
Հոգիս իսպառ կ'անշարժանայ,

Եւ բեկորի մը պէս սառի,
Կը քարանայ, կը մարմարի:

Ո՛հ, շըշուկ մը, գէթ հառա՛չ մը, շի՛թ մը լացի...
Հով մ'որ շարժէ եթերին մէջ կայծ մը բոցի.
Ո՛հ, իմ վիշտերս, հեծերն հոգւոյս տուէ՛ք ինձի:

1924

ԻՆՁՈՒՒ... ԻՆՁՈՒՒ...

Տէ՛ր, եթէ հուր վառքով լոյսէն անթափանց
Յօրինեցիր կինն այնքան բարձր, այնքան վեր,
Ինչո՞ւ արեւն ալ վառեցիր լուսադանձ.
Իր նայուածքը կեանք սփռելու չէ՞ր բաւեր...

Եթէ վարդին բուրմունքներովն օծեցիր
Կընդ ժըպիտն, իր պերճանքներն ու ցաւեր,
Ծաղիկներով ինչո՞ւ պճնել դաշտն անծիր.
Իր խունկն աշխարհ հրմայելու չէ՞ր բաւեր:

Ինչո՞ւ տոռւին և թռչունին տուիր ձայն,
Բիւր երգերով լեցուցիր ծառն ու ջուրեր,
Մի՞թէ կընոջ բարբառն աղու, հեշտ այնքան
Կեանքին անուշ երազներուն չէ՞ր բաւեր:

Ինչո՞ւ կոհակն, ինչո՞ւ անտառն ու վրտակ,
Ինչո՞ւ երկինքն ըստեղծեցիր ու ծովեր,
Եթէ կընոջ պիտի տայիր, օր մը կեանք,
Աչքն իր հոգւոյն խորհուրդներուդ չէ՞ր բաւեր:

Եթէ կինը հակադրութիւն մ'ըրիր պերճ
Բարւոյն, չարին, որ փոթորկէր ու թովէր,
Ինչո՞ւ պատրանք տըւիր կեանքին, յոյսին վերջ.
Իր հըմայքը մարդ տանջելու չէ՞ր բաւեր:

Եթէ վըսեմ հըմայքներով երկնածիր
Սիրտ մը տըւիր իրեն, պատիժ կամ նըւէր,
Ինչո՞ւ սիրով աշխարհն ամբողջ լեցուցիր,
Իր սէրն անհուն տիեզերքիդ չէ՞ր բաւեր:

Մ Ո Ռ Ն Ա Լ

Եթերային ըսփիւռներէն թեւել Վեր,
Այցել բոցէ արեւներուն, ծովերուն,
Շամանդադին ձայնը լըսել և հետուն
Միջոցին մէջ՝ ահանջ դընել, երբ հովեր
Կը խօսակցին խնդադին:
Եթէ պատրանք են այս տենչերս իմ անգին,
Ո՛հ, կ'ըզձայի մոռնալ խորհուրդը կեանքին:

Ցաւի, սուգի ջնջել սերմերն անամար,
Տառապողին սրբել շիթերն արցունքին,
Մինչեւ անոր յորդ աղբիւրները ցամքին.
Թըշուառութեան դէմ մաքառիլ քաջաբար
Մայրատելով իր ծաւալ:
Թէ այս ուժին ես կարող չեմ տիրանալ,
Մարդոց վիշտերն, ո՛հ, կ'ըղձայի գէթ մոռնալ:

Եթէ բիւրեղ տեսիլքներուս իմ երբեք
Անկարող եմ պահ մը մարմին տալ, աւա՛ղ,
Եւ անոնց գորշ աճիւններուն տակ նըւաղ
Հոգիս յաւէտ պիտի մըլխայ վըշտաբեկ
Զերթ խունկ մ'աննիւթ ու անհալ
Աւազելով իր խոյանքներն անժուժկալ,
Ո՛հ, երազներս ես կ'ըղձայի գէթ մոռնալ:
1932

ԱՐՑՈՒՆՔՆԵՐԸ

Արցունքներ կան շիթ շիթ տրտում մեկամաղձոտ,
Որոնք կու լան թափթըփեւում աշտին վրայ,
Ամէն կաթիլ հեծկլտուք մը, կոծ մ'է թախծոտ,
Իր ցօղին մէջ տառապանք մը կը թրթռայ:

Արցունքներ կան պայծառ ու ջինջ և անխռով,
Որ արեւու նըշոյլներով կը փողփողեն,
Ծիրանածին անձրեւի պէս հանդարտ ու զով
Երբ որ տեղան, որը բոյր մը կ'առնէ հողէն:

Լուռ, անշըշուկ խորհրդաւոր արցունքներ կան,
Որ կը բերեն հոգւոյս խորէն սիրոյ կարօտ.
Անոնք ցաւեր մեզ կը պատմեն երկայն երկայն,
Թաղուած սէրեր, զոր կնքած է սուգին նարօտ:

Արցունքներ կան, որոնք քրքիչ ինձ կը թըւին,
Միշտ դոռացող ամպին նրման փոթորկայոյդ,
Որ փայլակներ թօթափելով ծովին, հովին
Մշուշի պէս կը փարատեն կեդրոնախոյս:

Արցունք մ'ալ կայ, որ միշտ կ'այրէ բայց չի կաթիր,
Հեղուկ բոց մը, բուռն ըսպառիչ, ահեղ կըրակ,
Ծամքած արցունք, որ չի հատնիր մինչեւ մոխիր
Դառնան աչքերն, ըլլայ հոգին կոյտ մ'աւերակ:

Ո՛վ արցունքներ, ամէնքնիդ ալ ես կը ճանչնամ,
Թէեւ դժբախտ իմ օրերուս, յուշերն ըլլաք,
Ջերմ յուզումով ըզձեզ կ'օրհնեմ ես յարածամ,
Ձեզմով կ'զգամ սրտիս ապրիլն ես շարունակ:

1907

Խ Օ Ս Ի Լ

Վեր՝ հաւատքէն, սէրէն, յոյսէն
Որոնք այնքան միտքս ու հոգիս կը յուզեն
Ըզմայլանքի ժամերէն կոյս՝
Որոնց պաշտումն այնքան անուշ է հոգւոյս,
Վայելք մը կայ ինծի համար,
Խօսիլ ազատ մտքիս խոհեր անհամար:

Փոյթ չէ ինծի ըլլալ գերի:
Թո՛ղ կեանքս համակ փուշերու մէջ գեղերի.
Թեւերս ըլլան շղթայակապ,

Ուղեբերուս տակ բացուին փոսեր ու վիրապ .

Բայց տան ինծի վայելքն անգին
Ազատ թըռիչ տալու սրտիս խոյանքին :

Շըքեղանքի փափա՛ք պատիր ,
Ինչ շուտ կ'անցնին ցանելով բուռ մը մոխիր
Փռքի ոսին ուրուակա՛ն ,
Քու լուսասփիւռ սաղրանքներէդ մոգական
Կ'ընտրեմ որ միշտ զիս զրկես .
Միայն , խօսի՛մ ինչ որ բըխի հոգիէս :

Փայփայանքի ծաղիկ անո՛ւրջ ,
Նուիրուելու և զոհուելու տենչեր լուրջ ,
Դուք որ այնքան զիս դիւթեցիք ,
Դուցէ օր մը ձեր սէրն ըլլայ վաղանցիկ :
Ինչ որ կեանքին կը կապէ զիս ,
Ազատ արձակ խօսելու ուժն է սրտիս :

Թէ մահուան մօտ ըլլամ , թէ ողջ ,
Վախ չ'ազդեր ինձ վոհմակ մ'ամբողջ .
Կրնայ կեանքը զինուիլ ինձ դէմ .
Իր թշնամանքն ևս քաջութեամբ կը դիտեմ .
Բաւ է միայն որ ինձ տան
Ազատ խօսքի սուրբ իրաւունքն անպայման :

1911

ՄԻ՝ ԸՍԷՔ

Մի՛ ըսէք թէ բարութիւնն է լոկ կեղծիք,
Թէ ժրպիտը կնճիռ մըն է սնդուրուած,
Թէ ոչինչ կայ աղնիւ, ոչինչ գեղեցիկ,
Թէ պատրանք են սէրը, ծաղիկն ու քերթուած:

Մի՛ ըսէք ինձ, թոյն է բուրումը գարնան,
Ախտի սերմեր ջուրերն ունին խաժ ակին,
Թէ լուսազեղ ցօղերն ամպրոպ կը դառնան,
Եղերքն է լոկ մեղրը կեանքի բաժակին:

Ո՛հ, մի՛ ըսէք, շրթունքները կը սըտեն,
Երբ կը զեղուն հըրայրքներ, գութ ու գորով.
Թէ յոյզն ու խանդ չեն ցայտեր միշտ մեր սրտէն,
Թէ կայծեր են անոնք մտքի մ'անխրոտով:

Ո՛հ, մի՛ ըսէք, նայուածքները բոցավառ
Ձոր քարեր են, սուտակ, զմրուխտ կամ որակ,
Որոնք օծուած սուտի փայլովը բուրուառ,
Գիտեն տրտմիլ, ըզմայլիլ, լալ ու ողբալ:

Ո՛հ, մի՛ ըսէք թէ ձայները կը խաբեն
Իրենց անկեղծ հնչիւններովը ծալ ծալ.
Մի՛ ըսթափէք սիրտս իր անուշ տազնապէն.
Թողէք ինծի երազներովըս պանծալ:

Մի՛ ըսէք ինձ թէ մարդիկ չեն անձնըւէր,
Թէ շահերով ըստոր լեցուն է աշխարհ,
Եւ ուխտերը, երդումները օդն ի վեր
Կը վարատին, ինչպէս թերթեր հողմավար:

Մի՛, մի՛ ըսէք, խաւար է ծայրը կեանքին.
Անմահութեան յոյսն աղուոր տենդ մ'է փարթած,
Թէ հող, մոխիր պիտի դառնայ մեր հողին...
Ո՛հ, թողէք որ ցընորքներուս հաւատամ:

Ի Տ Է Ա Լ Ը

Լուսնին շողն է զոր կը մարէ շուա արփին,
Հուր երազ մը որ այգուն դէմ կը գեղնի,
Փայլակն է ան շանթին վաղանց գարնայնի,
Ծաղիկ մ'որուն թերթերն հովէն կը թափին:

Հուր երազ մը որ այգուն դէմ կը գեղնի,
Ծիածանին լոյս ժապաւէնն է նըրբին,
Ծաղիկ մ'որուն թերթերն հովէն կը թափին,
Լուրթ կամարին հիւսիսայգն է ծիրանի:

Միածանին լոյս ժապաւէնն է նըրբին ,
Փըշոտ վարդ մը որմէ լանջքըդ կ'արիւնի ,
Լուրթ կամարին հիւսիսայգն է ծիրանի ,
Միշտ փըշըւող ձիւն փըրփուրն է քարափին :

Փըշուտ վարդ մը որմէ լանջքըդ կ'արիւնի ,
Փետուր մըն է թըռած կուրծքէն կարապին ,
Միշտ փըշըւող ձիւն փըրփուրն է քարափին ,
Ինչ որ հովը , օդը , ջուրը կը տանի :

Փետուր մըն է թըռած կուրծքէն կարապին ,
Սուրբ համբոյր մը եթերին մէջ հոլանի ,
Ինչ որ հովը , օդը , ջուրը կը տանի ,
Իտէալն է՝ օրօրն հոգւոյն մըրափին :

Սուրբ համբոյր մը եթերին մէջ հոլանի ,
Կոյսն անժառոյց բոց տենչերու տարափին ,
Իտէալն է՝ օրօրն հոգւոյն մըրափին ,
Խըռովիչ հոյլն անուրջներու պատանի :

Կոյսն անժառոյց բոց տենչերու տարափին ,
Ըզմեղ կեանքին կապող ռսկի մատանի ,
Խըռովիչ հոյլն անուրջներու պատանի ,
Սիրոյ երգը արքաի խորունկ պարապին :

Ի Ն Ձ Ո՛Ւ

Ինչո՞ւ կը խօսիս, ինձ կը հարցընեն,
Քու շուրջդ ամէն մարդ երբ լուռ է կեցեր,
Սրտէն եկածը դուրս չի տար բերնէն
Խոհեմ անձն ըլլայ ծաղկահաս կամ ծեր,
Ինչո՞ւ կը խօսիս ինձ կը հարցընեն:
— Ինչո՞ւ... բայց, ինչու ես ալ չեմ գիտեր:
Ամպրոպը գիտէ՞ կը գոռայ ինչու,
Ինչո՞ւ կը հոսին, կը սուրան գետեր
Կամ կը սրլանայ թռչնիկն օդաչու:
Ինչո՞ւ... բայց, ինչու ես ալ չեմ գիտեր:

Ինչո՞ւ կը խնդաս ինձ կը հարցընեն ,
Երբ սեւ ձանձրոյթ կայ յատակն իրերուն ,
Երբ ծաղիկները կը սառին ձիւնէն ,
Եւ այնքան կարճ է մեր սրտին գարուն :
Ինչո՞ւ կը խնդաս ինձ կը հարցընեն :
— Լերան կատարներն ինչո՞ւ են ճերմակ ,
Մինչ մենք միշտ այստեղ ցեխէն կը նեղուինք .
Անոնք ուրախ են . կը խնդան համակ
Մաքուր ճակատնին ուղղելով երկինք :
Լերան կատարներն ինչո՞ւ են ճերմակ :

Ինչո՞ւ զըւարթ ես կ'ըսեն ինձ շատեր .
Կեանքն հրապոյր չունի և աշխարհն է սուտ .
Ձե՞ս տեսներ սրտիդ հաճոյքն է հատեր ,
Եւ շուքն ու պերճանք ուրուներ են զուտ
Ինչո՞ւ զըւարթ ես կ'ըսեն ինձ շատեր :
— Գիտէ՞ լըճակը ինչո՞ւ կը ցոլայ ,
Երբ արեւն իր մէջ կ'արձակէ ճաճանչ ,
Երբ այգն իր ցօղը կաթէ արծաթեայ ,
Ինչո՞ւ կը ժպտին ափերը կանանչ :
Գիտէ՞ լըճակը ինչո՞ւ կը ցոլայ :

Ինձ կը հարցընեն ինչո՞ւ կը սիրես ,
Երբ կեանքէդ ինկան այնքամ թարմ թերթեր ,
Երբոր խոյս տըւաւ քու սիրոյդ երազ ,
Եւ ըզձանքներդ ալ կ'ըլլան տարուբեր .

Ինձ կը հարցընեն ինչո՞ւ կը սիրես :
— Հարցուցէ՛ք շիւղին հողին մէջ յուռթի
ինչո՞ւ չի ցամքիր անձրեւներէն վերջ :
Հարցուցէ՛ք աղբիւրն ինչո՞ւ կը յորդի ,
Երբոր սահանքներ կը հոսին իր մէջ :
Հարցուցէ՛ք շիւղին հողին մէջ յուռթի :

Հարցուցէ՛ք դաշտին հասկերուն դողդոջ
ինչո՞ւ կ'օրորուն ու կը վէտվէտին ,
ինչո՞ւ ծառերը կ'արձակեն բողբոջ
Սօս եղեւինէն մինչ պտերն յետին :
Հարցուցէ՛ք դաշտին հասկերուն դողդոջ :
Ինչո՞ւ , ա՛ւ , ինչու ես ալ չեմ գիտեր :
Բայց կ'ուզեմ խօսիլ , երգել անխընայ ,
Յորդ , անդու ինչպէս կը գըլն գետեր ,
Եւ խնդալ կեանքի անուրջին վրայ .
Ինչո՞ւ , ո՛հ , ինչո՞ւ ես չեմ գիտեր

Ա Պ Ր Ի Լ

Ինչո՞ւ գըրել, խօսիլ, խոհալ,
Հարցում ուղղել չորս հոգերուն տեղերքին,
Երբ գոչիւններդ, հարցումներդ ալ
Պիտի մարին, պիտի հալին, պիտի ցնդին,
Աւերուն մէջ մեծ անդունդին։

Ինչո՞ւ խորհիլ, տըքնիլ ինչո՞ւ,
Երբ անկարող ես թափանցել, հըպանցել գէթ
Կեանքն ըսպառող գաղտնիքներուն,
Երբ խեղճ մտքիդ բոլոր ճիգերն, յուժպէտ
Անէանայ պիտի յաւէտ։

Ինչո՞ւ երկնել, ինչո՞ւ տալ կեանք
Սրտիդ հըրուտ յուզումներուն, թէ ցիրուցան՝
Ժամանակին ճիրանին տակ
Օր մը անոնք բըղիկ բըղիկ պիտի ըլլան
Մոռացութեան դարձած ճարակ:

Ինչո՞ւ հեծել, ինչո՞ւ հեւալ,
Երբ ոգեսպառ աղաղակովդ անհուն, անծայր,
Դուն չես կարող պահ մը վերջ տալ
Թըշուառութեան յորդ հեղեղին ամպրոպավար
Որ կ'ողողէ համայն աշխարհ:

Ինչո՞ւ սիրել սերտ, խանդակաթ,
Թէ չես կարող պահել գրկէդ յար անբաժան,
Հողէ, ցաւէ, վէրքէ ազատ,
Եւ կը թողուս որ մահն անգութ գայ խըլէ զայն
Զոր սիրեցիր հողիէդ շատ:

Ինչո՞ւ ապրիլ, թափել արցունք,
Երբ չես կարող ըսել դժբախտ էակներուն
Զորս կը տանջէ քաղցն ու պասուք.
«Մի՛ գրկըւիք. ահա՛ մարմինս, ահա՛ արիւն,
Առէ՛ք կերէք, ապրեցէ՛ք դուք»:

1981

ԱՂՈՒՈՐ ԵՐԱՋ

Ամպերէն վեր, աստղերէն վեր, կանքէն վեր
Աստուածութեան մը պալատը կ'երազեմ.
Կ'ուզեմ որ դայն պատեն լայն լայն ջինջ ծովեր,
Եւ դուռներուն ազատութիւնն ըլլայ սեմ:

Իր գմբէթը չըլլայ ոսկի, ոչ արծաթ,
Բայց դայն բռնեն ճերմակ ճերմակ երազներ
Որոնց ծաղիկ ծիծաղներէն լուսացայտ
Ուրախութեան ճառագայթում մը հասնէր:

Էականերն հոն կայուն ձեւեր չունենան .
Իրենց մարմինն ըլլայ շող, բոյր ու ճանաչ ,
Որ միշտ փոխուի, ինչպէս արեւն իրիկուան
Ամպերու մէջ՝ լեւակ, վարդ, շառ ու կանանչ :

Սիրտերն ըլլան մեծ փարոսներ բիւրեղէ .
Ըզգացումներն ապրին ազատ, անտաղտուկ .
Ամէն շրթունք երգ, սէր, քերթուած յեղյեղէ .
Ոչինչ պզտիկ, ոչինչ տըգեղ ու գաղտուկ :

Ու սէրն ըլլայ պալատին մէջ դիցունհին .
Համայնասփիւռ բեհեզով մը հիացման
Հոգիները ծաւալանան, պարուրուին
Զերթ արբշտանքով զեղուն ծաղկէ խնկաման :

Ճշմարիտը մերկ, սուրբ, վըճիտ, անողորտ ,
Գեղեցիկը համակ այգ, բոց ու փթթում ,
Ազաւնիի ձիւն թեւերով լայն ու լորտ
Հոն սաւառնի բարութիւնը անպատում :

Անոնց պաշտումն, ըսքանչանքը անայլայլ
Հոգիներուն ըլլայ պըսպն ու դափնին ,
Եւ Մեծ Սիրոյ խարոյկին մէջ բոցափայլ
Վառին, վառին, սակայն երբեք չըհատնին :

ԻՆՁԵՐՈՒՍ ԱՇԽԱՐՀԸ

Այն երջանիկ ժամերուն մէջ իմ կեանքին,
Ուր անձնատուր սուրբ նախանձին
Երազելու լուռ, առանձին,
Կ'աւզեմ յագուրջ տալ այդ բոցեղ բաղձանքին:

Կեանքի թոյրերն աչքիս առջեւ կը մարին
Կը տարաբոցնին նըկարներն ալ,
Ու կ'ըսկըսին քրթթիւ, մութնալ
Կեղծ շողերը մեր ամպեղէն կամարին:

Եւ կ'արթըննան անհուն սլացքով տարմատարմ
Յիշատակներ հին օրերու
Շատոնց կեանքէս մեկնած հեռու
Իրենց անցեալ պատկերներով նոր ու թարմ:

Անոնք ունին լուրջ ժողիտներ հըրեղէն
Երկնատեսիլ զմայլանքի,
Սըրբութիւններ, ուր կը յանգի,
Սիրտն ողողուած սիրոյ անձիր հեղեղէն:

Անոնց աչքն է վրճիտ, ճակատն է պայծառ,
Եւ նայուածքներ ունին կոյսի,
Ուր կայլակ մը տարակոյսի,
Զի փրփրերի բիբերուն մէջ բոցն անճառ:

Սուտը, սինը և կիրքերը ցածոգի,
Մըղձաւանջնե՛ր անգութ, դաժան
Հէք աշխարհէն մեր անբաժան,
Կը փարատին, կ'անէանան զերթ շոգի:

Եւ ես կ'ապրիմ այդ աշխարհքը աննըման,
Ուր սիրտերը բիւրեղէ են,
Ինչպէս ամպերը լուսեղէն,
Ուր կը վառի սիրոյ արեւն անսահման:

ԱՆՈՒՐՋԻՍ ՄԷՋ

Զի՛ւն ըսպիտակ, թեթեւ, մաքուր, լուսամած
Որ կը թըռիս այդ թեւերով
Ծաղիկ, ծիծաղ թօթափելով
Եւ նազանքոտ շրջաններով օղայած,
Որչափ փայլիս, որչափ ծըփաս ու նազես,
Իմ աչքերուս քու գեղըդ ջինջ
Դալուկ մըն է պղտոր ոչինչ,
Զի քեզմէ չա՛տ ջինջ են ձիւներն երաղիս:

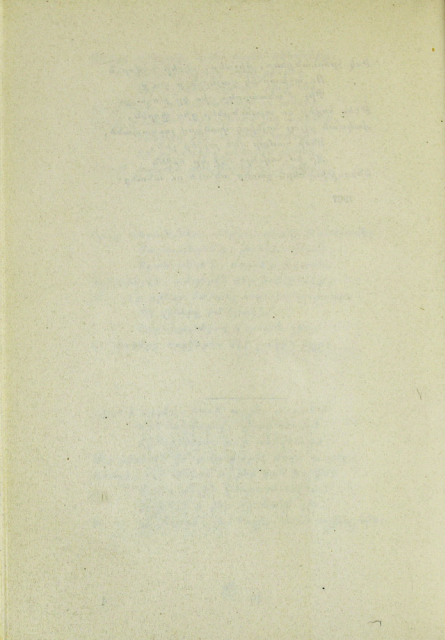
Սո՛ւրբ արեգակ, հրդեհ բոցեղ կենսածիր,
Ճանանչներովդ ոսկի բիւրեղ
Երբ ողողես աշխարհ բիւր հեղ,
Հիւլէները, ծովերն անծայր ու անծիր,
Մութ փոսերուն մէջ սփռես շող արփենի,
Կանթեղ մըն ես ինծի համար
Ձի իմ մտքիս անուրջն յիմար
Քեզմէ փայլուն արեւներով կը վառի:

Դուք անդունդներ, անլոյս, աչքեր թանձրամէգ,
Սարաւանդնե՛ր, լեռներ տխտան,
Արտեւաննե՛ր, ժայռե՛ր խոպան,
Արծիւներէն, ամպերէն վեր իսկ թեւէք,
Ո՛հ, չէք կրնար ճախրել հոգւոյս հաւասար,
Ձի վիհերը իմ երազիս
Խորհուրդներով կ'օրօրեն զիս,
Եւ լեռները երկինքիս մէջ չունին սար:

Կրրա՛կ աչքեր, ծաւի՛ աչքեր լուսահոծ
Վեհ հանճարով, սիրով օծուած,
Հըմայքներու խո՛ր առեղծուած,
Ձեր բիրերէն դո՛ւր կը ցայտէ մեղր ու բոց,
Երազիս մէջ անճառ աչքեր կան խորին,
Որոնց գեղին կապուած հոգիս
Երկինքն ի վեր կը տանի զիս,
Եւ ես գիւթուած, չեմ նայիր սուտ աշխարհին:

Իսկ հրահուանքներ, վիշտեր, սէրեր համօրէն
Ու աշխարհիկ վայելքներ դուք
Քիչ մ'անտարբեր դիտ կը թողուք:
Թէեւ հոգեր ու արցունքներ դիտ փորեն,
Ճակատս ըլլայ նոյնիսկ փառքով լուսասլանծ,
Ինծի համար մեծ յոյզեր չեն,
Զի իմ հոգւոյս մէջ կը ննջեն
Յնձուխիւններ, ցաւեր անհուն ու անանց:

1907

ՏԵՍԻԼՔՆԵՐ

Մոխիրներու և փուլերու կոյտին մէջտեղ,
Զոր միգամած շամանգաղով սուգը կ'օծէ,
Ի՞նչ տեսիլքներ սեւ յուշերով լեցուած անեղ,
Ի՞նչ երազներ, ի՞նչ պատրանքներ, յոյսեր բոցէ:

Հոն, անիւնին տակ կ'երեւան շէնքեր փարթամ,
Եւ պարտէզներ և ցորեններ կուռ ոսկեգէս,
Ճերմակ ձիով կարիճներու ձեւեր տարտամ
Աչքիս առջեւ կը թեւածեն ամպերու պէս:

Հուսկ, խաւարը, մեծ ջղջիկ մը թեւատարած,
Կը սաւառնի աչքիս առջեւ. համայնակուլ
Դադաղ մըն է բոլոր աշխարհք. և ես յառած
Աղջամուղջին, կը մաքառիմ. պայքար ամո՛ւլ...

Հիւսիսայգներ լուսափողփող ինձ կ'երեւան,
Աբաեւաններ կանանչ, կապոյտ բըլուրներով.
Արծիւները բոյնին մէջ են աներկեւան,
Հայրն ու որդին մօր գրկին մէջ՝ սիրագորով:

Յետոյ գէմքեր կը շառաչեն ու կը պայթին.
Մարգասպան սուր մը կը յածի ամենուրեք.
Հեծեծանքներ կը յաջորդեն խաղին, կայթին,
Ու լալիւններ, ցաւի ճիւղեր՝ գիշեր ցերեկ:

Ու կը տեսնեմ հէք կիներու թափօր մ'ա՛րաւ.
Սեւ լաչակով կու գան կ'անցնին: Կա՛խ, թըշուառներ,
Անօթի են ու խոշտանգուած, մերկ ու ծարաւ,
Արիւն արցունք լալով կ'իյնան հոն կիսամեռ:

Ուրիշ թափօր մ'ըն ալ անդինջ և անըսպառ,
Մանուկներու ծով մ'ալեկոծ փրփուր փրփուր,
Զօր չար հով մը կը մորակէ անգըթաբար
Ու կը թափէ մեծ անյուշողին փոսը թափուր:

Յանկարծ շող մը կուռ խաւարէն, բոցեղ, հրթիռ,
կը բեկբեկի, գուրս կը սուբայ եթերին մէջ.
Ամէն կողմէ կայծկլտուքներ, լոյս և յայթիռ,
Բիւր փայլակներ կը նըշուին, հրդեհ անվերջ:

Ու կը տեսնեմ նորէն պարը զրկեալներուն.
Փարատած է հիմայ մէգը անոնց ճակտին.
Ծխածան մը կը պըսակէ զանոնք հեռուն,
Զըւարթ դէմքեր կը փողփողին ու կը ժպտին:

Արշալոյսն է որ կը ծագի հորիզոնէն,
Անո՛ւշ արեւ, քու լոյսիդ մէջ սուգը չ'ապրիր,
Եւ դժբախտներն ու զրկեալներն ըզքեզ կ'օրհնեն.
Արդարութի՛ւնն ես դուն յաղթող միշտ անխըտիր:

ԴԷՊԻ ՅԱԽՏԵՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ամպի, մէգի մէջ փաթթուած,
Դէմքը կնճռոտ,
Կուրծքն հովերուն տակ հեծեծուն, շրնչասպառ,
Կը հեռանայ հին տարին,
Բաժնը ելով մեղմէ իսպառ,
Մեր հինաւուրց ախուռներէն արտահալած՝
Ո՞ւր կը դիմէ կամաց կամաց.
Անդունդներու փոսերն ի վա՞ր,
Կամ լեռներու սեպ կատարին
Ատրիճաններն ի վե՞ր կ'ելլէ յամրաբար.

Զըգառնալով իր ետին .
 Ու մենք ասդին ,
 Ալ չենք նայիր իր հտեւէն ,
 Մեր խընծիղներն ու վայելքներ ցորչափ տեւեն ,
 Ալ մեր յոյսը , մեր ցընարքներ նորեկ տարւոյն
 կը դառնան ,
 Անոր կ'ուղղենք մեր մաղթանքներն ու իղձեր ,
 Ան մեր կեանքն է , մեր սէրն՝ ան ,
 Մինչեւ հիմնայ , ու ալեւոր ծերունի
 Հատնին օրերն անուրջներով ծիրանի .
 Յետոյ դարձեալ նոր տարիներ յուսատու
 Կանոնաւոր ու անսայթաք
 Նոր երեւան պիտի ելլեն
 Ժամանակին ալքերէն ,
 Ալիքներու նըման արագ ,
 Կոհակ կոհակ
 Յաջորդելով իրարու :
 Ու անոնց հետ պիտի քալենք
 Դէպի ո՞ւր . . .
 Անդունդներու փոսերն ի վար ,
 Կամ լեռներու սեպ կատարին
 Աստիճաններն ի վե՞ր , արդեօք յամբարար ,
 Զըգառնալով մեր ետին
 Թէեւ անդուլ անդադար
 Միբեւիներ , զոր կը թողունք ,
 Ըզմեզ կոչեն , ա՛հ , ի զո՞ւր ,
 Եւ անծանօթ մըշուշին մէջ ,
 Խարխափելով , լուրթ խաւերուն տակ եթերին ,
 Պիտի վազենք , պիտի վազենք հեւ ի հեւ ,
 Փետուրներու պէ՞տ դարձ դարձիկ ,

Արծիւներու պէս հոլաթիւ ,
Դէպի վերին լոյս արեւները անշէջ ,
Քերորէներն , հուր քերթուածներն երկինքին ,
Խընկենիներն հոգեպարար
Եւ նըւագներն հրեշտակներուն համար հազար
Պիտի տեսներն , պիտի լըսենք , պիտի անցնինք ,
Մինչեւ հասնինք
Ճերմակ կամար խորաններուն տակ խորին ,
Որոնք անցեալ հին տարիներն են մերին .
Եւ որոնց տակ
Մեզ կը սպասեն թեւաբաց . . .
Ո՛վ Աստուած
Սիրելիներ , զոր մենք հողին ենք տըւած :

1908

Հ Ա Ր Ց Ո Ւ Մ

Հոգիս լի է ճանաչներով ըզգացման .

Կը փալիւրլին, կը նըշուլեն, կը ցուան .

Ո՞ր աստղերուն, ո՞ր այգերուն մէջ թափեմ
Որ խաւարներն իմ անցեալիս լոյսի ցուքով մը շողան :

Հոգիս լի է լայն հեղեղով մը յոյսի .

Կը փոթորկի, կը ծփծրփայ, կը յուզուի .

Ո՞ր ծովերուն, ո՞ր գետերուն մէջ զեղում,
Որ մայրենի հողին վըրայ գէթ ցօղի չիթ մը հոսի :

Հոգիս լի է կըրակներով ըղձանքի.

Կը կայծկւտայ, կը բոցբոցի ու կ'այլի.

Ո՞ր փայլակին, ո՞ր կայծակին յանձնեմ զայն
Որ անցեալի մոխրին ներքեւ գոնէ կայծ մը հըրահրի:

1908

ԿԱՐՕՏ

Բիւրեղ ամպին պրիսմակին մէջ պարուրուած
Պատկերի մը հեռաւոր ու դիւթական
Յատիւ, թրսիւ, լնչպէս աղօթք մ'առաջւան
Առ Աստուած:

Բոցիղ, անյագ ըզձանքներով խնդրել զայն.
Միշտ երազել, զարթնումի պաշտ ըզգալ սուր.
Աչքէդ արցունք, ուրտէլ արիւն թափել զուր
Եւ անձայն:

Անգուսպ ծարաւ մ'ըզգալ այրիւ, տըւայտիւ.
Ցամքած տեսնել գետն, անձրեւներն ու աղբիւր,
Եւ զըրկըւիւ, աւա՛ղ, ջուրէ զովասփիւռ
Մէկ կաթիւ:

Բուրվառ ըլլալ, մըխալ խունկի պէս մաքուր,
Կուռքիդ համար աներեւոյթ ու աննիւթ,
Ձօնել անոր հոգւոյդ բոյրերն հազուադիւռ
Թաքթաքուր:

Վանկ մ'որոնել տիեզերքի ձայնին մէջ,
Ձոր կը կազմէ անհուն համերգը կեանքին,
Միշտ ունկնդրել հեւքոտ աննդով մը մ'անձկադին
Ու անվերջ:

Տեսիլքի մը գիշերին մէջ գաղտնասպան
Միշտ սըլտնալ, սակայն երբե՛ք չըհասնիւ.
Պատրանքներու թովանքովը սընանիւ
Սովամահ:

ԱՆՑՆԵԼՈՒ ՄՕՏ

Լոյսի փունջ մը, շող շիւղերու կուռ հիւսկէն,
Հորիզոնէն վար հուր և բոց կը թափէ,
Լեռան ծայրը ցուքեր մութը կը պըրկեն
Յանցի մը մէջ լայն վերտերով սատափէ:

Քունէն զարթած կ'երգէ մարին, վարուժան
Ոստերն ի վար կախուած բոյնին մէջ տամուկ.
Դաշտերուն մէջ հոյլ հոյլ գառներ կը խրժան
Շաղով օծուած մարմանդներուն մէջ ճամուկ:

Շամբերուն հոծ շուքին տակէն դողդոջուն՝
Դէպի ծովուն ափերն ի վար տւաղէ,
Ուր փրփուրին կը նըշմարես վախկոտ չուն,
Լուսածիծաղ առուն վէտ վէտ կը վաղէ:

Ոչ հալաքէն առուն տենչոտ կարկաջին,
Շողին, ցողին լոյս ծիծաղէն արծաթի,
Ոչ ալ այգուն ջերմ համբոյրէն առաջին
Մեր սըրտին մէջ վարդ անուրջ մը կը ծաթի:

Մենք չենք սիրեր կեանքն յորդաշունչ, կենդանի,
Անցնելու մօտ իրերն ըզրել կը կարթին:
Ու կը ցաւինք, երբ բաղդն հեռու կը տանի
Ինչ որ երէկ արհամարհած ենք արդէն:

Մենք կը սիրենք, երբ արեւը ծիրանի՝
Հալած, հատած մոմի նըման ոգեւոր՝
Այիքներուն գոգն իյնալով շիջանի
Սողոսկելով խարակներէն զառ ի վար:

Մաղիկները, զոր կը թողունք որ ցամքին
Թօնուտ օդին, ցուրտ արեւուն տակ աչնան,
Մառաներու յանձնած կողկոտ իրնամքին,
Թոռմելու մօտ՝ կարծես յանկարծ կ'անուշան:

Սըրուակները, որոնց բոյրը կը հատնի,
Ա՛լ աւելի մեղ սիրելի կը դառնան,
Ինչպէս դեղնած սիրոյ թըղթիկ մը գաղտնի,
Ջոր կը պահենք գուրգուրանքով անսահման:

Եւ մեր սէրը, ոսկեփետուր թըռչուն բիւ,
Ջոր անսըւաղ կը լըքանենք շատ հեղ մենք,
Երբ թեւ կ'առնէ կ'ուզէ մեղմէ խուսափիլ,
Դողդըղալով մեր հոգւոյն մէջ կը սեղմենք:

Մըրմունջները որոնք հեռուն կը մարին
Կոչնակները, հաշիւնն անգամ շուներուն,
Գորշ ամպերն իսկ փակած կապոյտ կամարին,
Մեկնելու մօտ՝ հըմայք մ'ունին օրօրուն:

Յուզմունքներն ալ կը վըրդովեն մեր հոգին
Եթէ չըլլան երաչի պէս թեւաւոր.
Եւ կեանքն արդեօք կ'ըլլա՞յ այնքան թանկագին,
Այնքա՞ն անուշ, երբ չըսպառնայ մահն անոր:

1900

There is a great deal of
work to be done in the
country, and it is not
yet possible to say what
will be the result of the
present situation.

The work is not yet
finished, and it is not
yet possible to say what
will be the result of the
present situation.

The work is not yet
finished, and it is not
yet possible to say what
will be the result of the
present situation.

The work is not yet
finished, and it is not
yet possible to say what
will be the result of the
present situation.

100

Կ Ե Ա Ն Ք Ը

Երազել, երազե՛լ վարդերուն քով թառամած,
Երազել և յուսալ և երկինքէն ամպամած,
Աստղերէն անգորով, և ամպրոպէն, շանիւն ալ
Գութ մուրա՛ւ:

Հաւատալ, հաւատա՛լ տիեզերքին լարութեան,
Զինաթափ, անձնատուր բախտին սուրին անվարան,
Կեղեքուիլ, արիւնիլ, սակայն չըլլալ սրտարեկ
Ո՛հ, երէեք:

Տառապիլ, գալարիլ ալ ապրիլ միշտ երազով,
Բոցին մէջ գեհեհին հովանիներ տեսնել զով,
Եւ ժպտիլ անվրդով արիւն հոսի երբ որտէղ
Վէտ առ վէտ:

Երազել, երազե՛լ մինչեւ իղձերդ արփանուշ
Փշրըւին ու մարին, հոգիդ պատէ քար ու փուշ,
Եւ թաղուի երազդ ալ մոխիր կտրած հողին տակ
Անյատակ:

1980

ՀԵՌՈՒԷՆ ԵՒ ՄՕՏԷՆ

Հորիզոնին սա լեռները մանուշակ
Վերտ վերտ վառով փաթթւած,
Ուր կը տեղայ ձիւնն իր սառը, եթերն՝ իր տօթն ու խորշակ,
Իրենց տեսքով, որքա՛ն դիւթիչ, ի՞նչ ազդուոր են
Հետուէն:

Սա ամպերը եթերաճւմ թիթեռնիկի թեւերով,
Ծալք մը կարմիր, ծոպ մը ծարիր
Թափթըփելով թաւշոտ, բամպակ քըղանցներէն,
Երբ կը հերձեն անջրպետը անյարիր,
Ի՞նչ անուրջներ մեզ կը բերեն
Հետուէն:

Սա կիները քնքուշ մարմաշ գլխարկնուն տակ,
Ջոր կ'եղերեն սիւգէն սարսուտ սմբուլներ,
Խորունկ խորունկ նայուածքներով անյատակ,
Որքա՛ն սիրտեր կը դիւթեն ու կը վառեն
Հեռուէն:

Սա քերթողն ալ հուրէ, սէրէ շինուած էակ,
Որուն սիրտը, շաքարի պէս, շիթ մը ցողով կը հալի.
Միտքն համակ բուրաստան է, քրքոււմ նարկիզ ու հալի.
Ի՛նչ կ'զմայլինք իրեն վըրայ,
Յափշտակուած մամուտ, մեղրոտ բառերէն,
Հեռուէն:

Սա նըւագի խաղերն համեղ ու փայփայուն
Ջոր կը բերէ հովը ծովէն, անտառէն,
Իրենց բեկող, փարող, մարող մեղեդիքովը անհուն,
Ի՛նչ պատկառիկ և աղու են
Հեռուէն:

Ուսինները, ձիւնէ բլւրեղ դըլեակներ,
Ուր արեւուն ցոլքը փարփառ երբ խափանցէ.
Շողակներու նըման անցած արծաթ ցանցէ
Կը փալփըլան, մեր աչքերը կը բուրվառեն
Հեռուէն:

Իսկ մօտէն...

Մարդիկ իրերն իրենց սրտէն կը դատեն.
Մաղձոտ հողին ամէն բան մուխ, տըխտուր հիւանդ,
Սեւ կը տեսնէ մանաւանդ:
Մինչ արեւով, ճառագայթով փայլուն սիրտեր
Ցոլք մը, հուրք մը կը փոխանցեն
Ուսիններուն, ժայռերուն իսկ ապալեր:
Դժնիկներէն վարդ կը քաղեն, արցունքէն՝ ցօղ,
Երգ կը հիւսեն ցաւէն կըծող,
Եւ նախանձէն, սուգէն, կեղծէն՝
Հաւատք, յոյս, սէր կ'ստեղծեն:

Ա Ն Ց Ե Ա Լ Ը

Մուժ պարտէղէն, ցուրտ ու ցամքած,
Ուր հոգին աշնան միայն կու լայ,
Հոյլ մ'ուրուններ թափառայած,
Յուշիկ կու գան կ'անցնին ահա' :

Եւ ծառերուն տակ ոստաքանց
Թշտատակներ կը փնտրուեն,
Մին սէր մ'ունի այնտեղ թողած,
Ուրիշ մը՝ կայծ մ'իւր հանճարէն,
Ջոր հեղձած է մահը՝ զուշ փուշ
Տատասկներով համատարած :

Բայց վիշտեր կան այնքան անուշ
Զոր սիրտերնին է կարօտցած...

Գիշերային այդ պահուն լուռ,
Երբ խաւարն իսկ կը սարսափի
Բուին ձայնէն մահասարսուռ,
Այդ հոյն տհա կը խուսափի
Մեծ հանգիստէն իր մշտակայ.
Եւ անյագուրդ արտահալած
Անցեալ կեանքէն՝ այցի կու գայ
Տենչանքներուն մարած, հալած...

Այսպէս հոգիս որ կը նիրհէ անյուսութեան
Յուրտ դամբանին մէջ անըղգայ,
Մերթ կը զարթնու ամբուռքներէ հալածական,
Կը գալարուի, կը սարսռայ,
Եւ դառնալով նորէն պարտէզն իր անարեւ,
Ուր յոյսի ծիլ մ'անգամ չըկայ,
Մարած հալած անուրջներու շուքին ներքեւ
Անցեալ կեանքին վըրայ կու լայ:

Յ Ո Ւ Շ Ե Ր

Հեռո՛ւն, հեռո՛ւն, լուրթ մըշուշին ծալքին տակ,
Թըրթըռ ոցող աղատ լոյսին պէս անոռչ,
Նայուածքներ կան մերթ արցունքոտ, մերթ յըստակ,
Որ կը յուղեն կեանքիս իղձերն ինձ անյուշ:

Պուրակին թօշ ըստուերներուն տակ մըթին,
Ուր զեփուռներ ծաղիկներուն կ'այցելեն,
Ուր բուրմանց թարմ ծիածաններ կը փըթթին,
Միշտ կը գրտնէ հողիս յուշիկ մ'անցեալէն:

Լայն հոսանք մը՝ որ ծոպերով լուսաձիր
Կը կոծկոծի սորսորելով սարէ սար,
Յուզմունք մ'ունի, տենդ մը վազքին մէջ անծիր,
Ուր կը յիշեմ մըտքի ծըփանքս իմ հազար:

Ժապաւէնի գոյն մը կարմիր կամ դեղին
Կապուած աղուոր, փափուկ վըզի մը ճերմակ,
Բոց մը կու տայ հոգւոյս մարած կանթեղին,
Ուր երազիս թոյրերն հալած են հիմակ:

Իրիկուան գէմ պայծառ օդին մէջ ծաւի,
Ջըւարթ սոյլեր կը սըլուելան ինձ ի գո՛ւր.
Տըխուր վանկ մը, հեւք մը, հրծծիւն մը ցաւի
Լոկ սրբախ մէջ իր արձագանգն ունի սուր:

Առտըւան մօտ, խաւարտներու մէջ ոսին,
Կամ ծորի մը հոծ թուփերուն մէջ թառած,
Յայտ մը ցօղի, շաղի կաթիլ մը, ա՛հ, սին
Ինծի համար արցունքի շիթ մ'է սառած:

Գիշերուան լուռ ժամերուն մէջ թախծալից՝
Ազաւաններու ձայներն հովէն երբ կ'ուռին
Դողգըղալով, միշտ մըտածել կու տան ինձ
Հիւանդի մը, իր հուսկ ահեղ սարսուռին:

Ծռիւն ու երկինք և տեսիլներ անհամար,
Կեանքն՝ ուր մարդիկ տենդով կու լան կը խրնդան,
Յիշատակներ են հոգեցունց ինձ համար,
Ուր կ'ապրի սիրտս անուրջներով անկենդան:

1893

ՍԻՐՈՅ ՑՆՈՐՔՆԵՐ

Ճերմակ փրփուր փետուրներով աղաւնիները կ'անցնին,
կ'անցնին կ'երթան հոյլ ի հոյլ,
Եթերին մէջ թաթրփելով անբիծ անուրջը ձիւնին,
Կոյս անուրջներ լուսաձոյլ:
Ամպին տակէն մութ աղաւններ ոեւ մարմաշով փաթթւած՝
Վար կը սուրան երկինքէն,
Աղջամուղջէ թեւերովն տե՛ս կանգ կ'առնեն, ո՛վ Աստուած,
Ու կառաջներ կ'արձակեն:
Շատ վարդերէն անուշաբոյր թարմ շափրակներ կը թափին
Վէտովէտումով ծիրանի:
Եւ ծաղկազեղ բեհեզ պըսակն այբրահիւս ու նըրրին
Հովը իր հետ կը տանի:

Ձոր տերեւներ դօս, ցեցակեր, բըղըկտուած ու կարկամ
 Գետնին վրայ դեփ դեղին
 Թուփերուն տակ կը մընան միշտ, իբրեւ յետին բարեկամ
 Փարած հողին ու ցեխին:
 Ժըպիտները ճառագայթէ փըթթումներով՝ կը մարին
 Շըրթունքներու վրայ լուռ,
 Հընչուն ծիծաղը արծաթի մինչեւ հասնի կամարին
 Կ'ըլլայ փըշուր ու փըշուր:
 Գեղը, լոյսը, շափիւղաներն ու ջինջ լոյսերը շուշան,
 Սիրոյ հաւատքն անվըթար,
 Կապոյտ օրերը դարունին, կեանքի գրրգանքն անսահման
 Երազներ են մեզ համար:
 Յըրտացումներ, մոռացումներ, սիրոյ պատրանքն ահաւոր,
 Եւ վարանքներն ու կարօտ,
 Հրաժեշտի ցաւն ու լըքումներ, սիրտհատնումներ ամէն օր
 Պիտի մընան մեզի մօտ:

1902

Ս Է Ր

Հողն ալեակին կ'ըսէ. «Աւա՛ղ, ծարաւ եմ.

Վէտ վէտ արծաթ կոհակէդ

Այրած կուրծքիս ցողէ՛ կաթիլ մը նամէտ»:

Ալեակն աստղին կ'ըսէ. «Կայծ մը ցոլացո՛ւր

Գիշերուան մէջ մուրճ ճամբուս

Ինձ առաջնորդ, մինչեւ ծագէ արշալոյս»:

Արփին կ'ըսէ ջինջ այերին խաւերուն .

«Ճամբայ բացէ՛ք որ երթամ
Ոգեւորեմ տրտում սիրտերը տարտամ» :

Ամառուան հուր տապին ներքեւ գլխիկոր ,

«Ա՛հ , հովանիդ ինձի տո՛ւր» :
Կ'ըսէ ծառին քնքուշ ծաղիկն առաթուր :

Ծառը դալար կ'աղաղակէ արեւուն .

«Ստերուս լո՛յս արձակէ ,
Զիս պահպանէ՛ մրրիկներէ կայծակէ» :

Ալեակն հողին , ծառը ծաղկին անդադրում

Գորովանքով կը զեղուն
Իրենց ցօղը , լայն հովանին , շողն անհուն :

Մա՞րգն է միայն , աղբիւր սիրոյ անհատնում

Որ արցունքին ըլլայ խուլ
Սով սեղանին , սառ երգիքին կիսափուլ :

1980

Կ'ԱՆՁՐԵԻԷ

Կ'անձրեւէ, կ'անձրեւէ . . . :

Մութ, կապարէ եթերին մէջ աննըշոյլ .

Սեւ ագռաւներ կ'իջնեն վերէն հոյլ ի հոյլ

Յուզարկաւոր վազուց մեռած սէրերուն

Զոր այնքան հեշտ ձայնով երգեց մեզ գարուն :

Կ'անձրեւէ, կ'անձրեւէ . . .

Կաղամախի ոստերուն մէջ նիհարցած .

Մրմունջի պէս դեռ կը լսուի հեւք մը ցած ,

Արձագանգը հոգիներու առանձին ,

Որոնք իրենց արխար սէրերը լացին :

Կ'անձրեւէ, կ'անձրեւէ...

Եւ այդ հեղիկ շրշիւնին մէջ, ես յանկարծ
Անուշ վանկեր կ'ընդնշմարեմ սիրարժարծ
Որոնք հոգւոյ աշխարհներէն մեզ կու գան
Հոգին, ջուրին կառչած ձայներ սիրական:

Կ'անձրեւէ, կ'անձրեւէ...

Դեղնած թերթերը ճմլելով պուրակին
Որոնք երէկ դեռ արեւուն կըրակին՝
Իրենց կեանքոտ բուրման նըւէրը շքեղ
Կը խնկէին վէտվէտելով լուսազեղ:

Կ'անձրեւէ, կ'անձրեւէ...

Եւ օր մըն ալ մեր դամբանին հողին վրայ,
Որ դեռ մեզի սուտ երազ մը կ'երեւայ,
Պիտի երգեն այդ անձրեւներն ու խնդան
Մեր խեղճ սրտին յուզմանց վըրայ անկնդան:

1902

ԼՔԵԱԼ ՏԱՃԱՐԸ

Հողւոյս լըքեալ տաճարին մէջ մենաւոր,
Անպարագիր աստուծոյ մը նըւիրուած,
Ազօտ կանթեղ մ'իսկ չի հեւար ամէն օր.
Բայց արեւ մը կը հրդեհի փողփողուն,
Յիշատակներս իրենց քունէն երբ զարթուն
Ամէն առտու իրիկուն:

Իր գուռները ամուր փակուած են արդէն.
Ուխտաւոր մը ժամուոր մը ներս չի մտներ.
Բայց աղօթքով կը լեցուի ժամն համօրէն,
Երբ հին յոյսերու արցունքներով պատարուն
Սաղմոսերգել գան իրենց լացը անհուն
Այնտեղ, առտու իրիկուն:

Այելուներ, երգեր մարած են բոլոր.
Մեծղաներուն արծաթ ծափերն են լըռեր.
Ա՛լ չի լըսուիր երգեհոնը դաշնաւոր.
Բայց պատարագ մը կ'սկսի վեհագոյն,
Հին հաւատքներս երբ ծնրադրել զան զարթուն
Այնտեղ, առտու իրիկուն:

Խորանին մէջ չը կայ ծաղիկ մը քնքուշ.
Պատկերներուն առջեւ բուրվառ չի ծըխիր:
Ուրկէ՞ կու գայ թարմ բուրումը խնկանուշ
Որ կեանք կու տայ բող տաճարին սուրբերուն,
Երբ հին սէրերու հոն իրենց խանդը զեղուն
Ամէն առտու իրիկուն:

1921

ՍՐՏԱԲԵԿՈՒՄ

Ո՛հ, սըրտիս մէջ փայլող բոցը կը մարի.
Խոնջ իղձերու տարտամ հոյլ մը մեղմարար
Կ'անօտրանայ, ինչպէս խուճկը յամպարի,
Ու կը ցնդի հէք յոյսերուս պէս յիմար:

Ա՛լ կը ցնդի հէք յոյսերուս պէս յիմար
Բոցը որմէ կհանքիս լէջ լոյս կը թորի.
Կը նըւաղին հուր տենչանքներս իմ յամառ,
Ինչպէս հաանող վանկերն յետին կիթառի:

Ինչպէս հատնող վանկերն յետին կիթառի,
Կը քայքայուին հոգւոյս երգերն իմ տիպար,
Եւ սըրտիս մէջ սուրբ արիւնըս կը սառի
Հալոցէն դուրս նետուած զերթ կոյտ մը կապար:

Հալոցէն դուրս նետուած զերթ կոյտ մը կապար
Կամ առաթուր ինչպէս բեկոր մը քարի,
Հոգիս՝ սառած, անբոյս անջուր առապար,
Իր շուքէն զատ ոչինչ իրեն կը փարի:

Իր շուքէն զատ ոչինչ իրեն կը փարի,
Զի աւիւնը, կեանքիս բոցեղ այդ շամպար,
Մըթնորոտին ներքեւ խոնաւ փապարի,
Կը շիջանի հէք յոյսերուս պէս յիմար:

Կը շիջանի հէք յոյսերուս պէս յիմար,
Կ'անօրաւանայ ինչպէս խուսկը յամպարի,
Խոնջ իղձերու տարտա՝ հոյլ մը մեղմաբար,
Ո՛հ, սըրտիս մէջ փայլող բոցը կը մարի:

1908

Հ Ր Ա Ժ Ե Շ Տ

«Մնաս բարեա՛ւ» . ողջոյն անդորձ և անգուժ
 Որ կը յուզես , կը փոթորկես զիս ամբողջ .
 Բեկանումներ պատկերելով , ցաւեր մուժ ,
 Իր ցողունէն փրթած ծաղիկն ու բողբոջ ,
 Սրտեր որոնք կու լան դալկոտ ու դողդոջ :

«Մնաս բարեա՛ւ» . ո՛վ բառ մըռայլ , սրտաթունդ ,
 Ինչ արցունքոտ տեսիլքներ ցոյց կուտաս դուն .
 Անջրպեաներ , փոսեր , վիհեր , խոր անդունդ ,
 Որոնց երկու եզերքներէն շատ հեռու՝
 Բիւր բազուկներ կը կարկառին իրարու :

« Ես րարեալն . ծաղիկ կեանքիս մէջ խաղաղ
Սիրտ իր լոյսէ երազներէն չըսխափած ,
Այս չարագոյժ զանգակն ննչած է . աւաղ ,
Մոռացումի , կործանումի դառն հարուած ,
Սրտի վէրքեր , որոնք երբեք չեն բուժուած :

Մնա՛ս բարեալն . այս բառէն ես կը սոսկամ . . .
Ու կը նայիմ դէպի ճամբան յարաբաց ,
Ուրկէ անցան սիրելիներ շատ անգամ . .
Եւ պատկերը , սեւ շղարշով ըսքողում՝
Արշունքներուս կը խառնուի միղամամ :

1915

Ա Ր Տ Ո Յ Տ Ի Ն

Մարգարտաշող մըշուշն հազիւ փարատած
 Մաղիկներու թարմ լանջքերէն գունաւառ,
 Արեւելքէն կը հեղհեղէ բոց ու կայծ.
 Ծիածանի անձրեւ կ'իջնէ սարէն վար:
 Անդորրութիւնն է դեռ անեղծ գիշերուան.
 Դեռ խըզուած չէ մեծ լըռութիւնը ցայգուն.
 Առէջքները լուռ անուրջ մը կը հեւան.
 Բոյնն է քաշուած արդէն ջղջիկը անքուն:
 Ու կ'արթննաս ճաճանչներու մէջ, արտո՛յտ,
 Անդրաշխարհի երաղներէդ արփաւէտ,
 Զոր կը բերես սփռել օգին մէջ կապոյտ՝
 Քու խանդավառ, սիրասարսուռ երգիդ հետ:

Լոյսն հոգիդ է, և դուն ոգին ես լոյսին,
Առանց քեզի, եթերն համայն կ'ըլլայ լուռ.
Թռչունները անտառին մէջ կը խօսին,
Մինչ երկինքին երգիչն ևս դուն քաղցրալուր:
Ու կը թրոխ բացած թեւերդ անհունին
Դէպի վերին բարձրութիւններն անմատոյց.
Քեզի համար ոլորտները թումբ չունին,
Եւ մառախուղն ու ամպերն են անհանդոյց:

Հրճուանքն ես դուն սրտին յայտով բաբախուն,
Տենչանքներով արբշիւ հոգին սըլացիկ,
Որ լոյսին մէջ կը թեւածես օրն ի բուն
Միշտ անհատնում հեշտանքով մը երջանիկ:
Ինչ ըզգլխիչ, վըսեմ տեսիլք մը անհուն
Կը թովէ զքեզ անդունդներէն անծանօթ.
Ինչ յուզումներ արդեօք հոգիդ ըզգայուն
Կը լեցընեն այդ երգերով եռանդօտ:

Սըլացի՛ր միշտ, մեր երկրէն վեր բարձրացիր
Գեղեցկութեանց ու սրբութեանց հետազօտ.
Ազնիւ սիրտեր երբեք քեզ չեն նախաձիր.
Քու կեանքըդ լայն հորիզոնի է կարօտ:

Գուցէ այդ խուլ վաղքէդ յոգնած, անխըլիբտ՝
կամ ամպերու սառ ըստուերէն հայածուած
Օր մը իննաս, աւա՛ղ, հողին վըրայ բերտ,
Թեւատ, տըխուր և հիասթափ, դետնամած:
Եւ սողուններն ու միջատներն երկրաքարչ
Մօտենալով անզօր մարմնոյդ ուժասպառ,
Ծաղրեն խոյանքդ որ մընացած է անշարժ,
Եւ խըրոխտ երգդ հատած, մարած, ոգեվար:

Ի՛նչ փոյթ. դուն միշտ երկինքին մէջ ապրեցար,
Խանդոտ հոգւոյդ սուրբ կոչումին նուիրուած:
Մահն օրէնք է, և երանի՛քեզ հաղար
Եթէ կ'ըլլաս զո՛րքու սիրոյդ յաղթապանծ:

1911

ԱԳՌԱԻՆԵՐԸ

Սեւ պատանքին ներքեւ ամպոտ գիշերին
Արիւնի թուխ մառախուղ մը կ'երկարի .
Հըռնդիւններ լացի կոծի կը մարին
Մահասարսուռ դաշտին վըրայ պայքարի :

Հիմա ճիչերն համակ լըռած են արդէն ,
Դիակներու վըրայ մահը կը շրջի ,
Եւ ագռաւներն իրենց սեւը կը բարդեն
Համատարած խորունկ սուգին հետ շուրջի :

Կը մօտենան կոշնականները մահուան .
Կըտուլներնէն շի՛թ շի՛թ արիւն կը կաթէ .
Հանջքերն իրենց քաղցի տենդով կը հեւան ,
Ու կը կառչին մագիլներնին երկաթէ :

Այնտեղ ինկած զինուոր մ'որ դեռ մեռած չէ
Բայց դնդեր մ'իսկ խըլրտելու ապիկար՝
Իր սէրերը , իր յուշերը կը կոչէ
Հերոսակոն գըլուխն հակած դէպի վար :

Ազաւաներու հոծ թափորը կը թառի
Ծաղիկ կեանքին վեհ արիւնը ծըծելու .
Այս սիրատենչ սրտին վըրայ քաջարի
Զինուորն , աւա՛ղ , հիմա բախտին է հըլու :

Ամէն կողմէ կըսինչքներով կը վազեն ,
Եւ արիւնի ճապաղիքներ կը հոսին ,
Բըզըքտելով յօշ յօշ դէմքէն ու վիզէն
Դեռ բարախուն թարմ բեկորները միտին . . . :

Անգո՛ւթ , անգո՛ւթ սկւ ազաւաներ մարդակուլ ,
Անկարեկիբ իր թարմութեան ու գեղին ,
Ի՛նչպէս իր հուսկ հեծկծանքին կ'ըլլաք խուլ .
Անէ՛ծք ձեզի , անէ՛ծք բոլոր ձեր ցեղին . . . :

Բայց... կը խորհիմ, ո՞րն աւելի է անգութ.
Մարդի՞կ, որոնք գիտակցօրէն գիշակեր,
կը յօշոտեն ղերար փառքի համար սուտ
Քայքայելով բիւր երազներ ու կեանքեր.

Թէ, թռչուննե՞րն անքան, անմիտ, անօթի,
Որ անգիտակ մեր ըղգացմանց թանկագին,
Կ'արշաւեն հոն ուրտեղ կեանքը կը զաղրի,
Յագուրդ տալու իրենց քաղցին, պապակին:

1915

From the first, it was a matter of course
that the people of the world should be
the same as the people of the world.

It is a matter of course that the people
of the world should be the same as the
people of the world.

12

It is a matter of course that the people
of the world should be the same as the
people of the world.

It is a matter of course that the people
of the world should be the same as the
people of the world.

It is a matter of course that the people
of the world should be the same as the
people of the world.

Թ Ի Թ Ե Ռ Ն Ի Կ Ը

Դիշեր մըն էր լուսընկայով անըստուեր ,
Ծովն էր տափարակ ,
Մտռն անձրեւի պէս շիթ շիթ վար կը մաղուէր ,
Թեւերով բարակ ,
Կ'աշխատէի պատուհանիս առջեւ բաց
Վլմակներու տակ ,
Երբ թիթեռնիկ մը ցուրտ ցօղէն թըրջըւած
Ներս մըտաւ շիտակ ,
Ու թօթվելով նուրբ թեւիկները նարօտ
Խռղթերուս վըրան ,
Եկաւ առջիս դըրաւ քընքոյշ ու սարսուռ
Իր փոքրիկ իրան :

Լուսամփոփիս վարդ դիպակէն երանգուած
 Վառ վառ ծիրանի,
 Նախ նարընջի, հուսկ շառագոյն պերճ կիտուած
 Դարձաւ հոլանի:
 Եւ ուլունքներ բոյլ բոյլ՝ բոլորքը թեւին
 Ու մանրիկ գլխուն
 Կը դընէին խորունկ հըմայքը սեւին
 Լոյսով փողփողուն:
 Իր մինինիկ նուրբ տոտիկները ծածուկ
 Բերաւ քովէ քով,
 Եւ ըսկըսաւ աչուկներովը սեւուկ
 Դիտել վարանքով
 Բեկբեկ լոյսը, ծըծելով ցուքը բուրվառ
 Կարֆիւր լախարին,
 Որ բուստ հեղեղ մը կը ծորէր վերէն վար
 Հանչարտ ու լըռին:
 Յետոյ, առջիս պարզեց իր գեղը բոլոր,
 Յակինթ ու զանակ,
 Որ կը ցայտեն թռուիչներէն իր կըլոր
 Սիրուն գարգամանակ:
 Ըսքանչացած այդ հըմայքոտ սըլբանքէն
 Կը նայիմ իրեն.
 Ինչ աղուոր է երանգներուն իր հիւսկէն,
 Թեւերն ալ հիւր են:
 Կը մըտածեմ չոր փունջի մը կիսաւարտ,
 Ծաղիկներու կարծ,
 Ուր զետեղել չեմ յաջողած զոյգ մը վարդ
 Մատնեբովս անվարժ:
 Թիթեռնիկը, նըրբին գոհար պերճանքի
 Իմ փունջիս վըրայ,

Ասեղի մը հարմանդին տակ փանաքի
 Պիտի թըրթըռայ :
 Քօղահեղձի, շիւղէ ծոպլի մը միջեւ՝
 Հուրի՛ թեւաւոր ,
 Իրեն թաւշոտ փետուրներովը թեթեւ
 Կիւսի պէս աղուոր ,
 Կեանք պիտի տայ չորշած վունջիւս իմ նիհար
 Փակած կոշտ թուղթին ,
 Եթէ դընեմ լօռուտ խորք մ'ալ՝ դալկահար
 Թերթերուն ետին :
 Այսպէս երազ մը սըլացիկ տարաւ զիս ,
 Ծաղիկներուն ծոց ,
 Որոնց կ'ըլգար անոյշ քերթուածը հոգիս
 Եւ վայելքն ալ հոծ ,
 Երբ լամպարէն խանձած ինկաւ անկենդան
 Թեւերը կախած
 Հէք թիթեռիկս , որուն գեղովը այնքան
 Սիրտս էր բաբախած :

1902

Մ Ի Օ Ջ Օ Թ Ի Ս

Քրոջս՝ Վերգիլիայի

Նոր կը լըռէր ծառին ետեւ
Սոխակին երգն այն գիշեր,
Վարդին թերթերն հով մը թեթեւ
Թուփերուն տակ կը քըշէր:
Ծառն ունէր շուք, երկինք նըշյլ
Լըճակին մէջ սարսըռուն,
Ուր կը պարէր սիւղն հեշտասոյլ
Հետ եթերին կայծերուն:
Հեռուն՝ գիւղին լոյսերուն փայլ,
Հոն՝ քաղաքին խօլ շըշուկ:

Մարգին վրայ գորտերուն քող
 Կր գրծագրէր կայթ մ'անշուք:
 Ծա միայնակ լուռ և խոհուն՝
 Մոռցած աշխարհքը բոլոր,
 Ձէի ըղգար իսկ այն պահուն
 Թէ մասն էի գէթ անոր:
 Կ'ըղձայի վեր ելլել, միշտ վեր,
 Ահպէն ալ վեր, խռչունէն,
 Հոն ուր լոյսեր, բոյրեր, հովեր,
 Հուրեր զիրար կ'ողջունեն:
 Ո՛հ, ի՞նչ կայ հոն, արե՞ւ մ'անէջ
 Ճառագայթներ, կա՞յծ ու ցօղ,
 Այդ անըղգայ տարրերուն մէջ
 Չրկա՞յ գէթ սիրտ մ'ըղգացող:
 «— Սի՛րտ մը կ'սլզես, զայն ունիս դուն,
 Քու հոգիէդ անբաժան,
 Հընչեց քովէս ձայն մ'եռանդուն,
 Սիրտ մ'որ քեզ չէ անարժան:
 Փոքրիկ քոյրս էր, չէ՛ք վիրգինեան,
 Գեղով փայլուն զերթ գոհար,
 Իր ձեռքին մէջ ձիւնի նըման,
 Մազկի փունջ մը կը գողար:
 Նուրը ծաղիկներ էին փախուկ
 Կապոյտ, փոքրիկ, ցօղաթուրմ,
 Որոնց անունն է անմոռուկ
 Յիշատակի վըսեմ քուրմ:
 «— Մի՛ մոռնար զիս, ա՛ռ պահէ՛ դուն,
 Յարեց իր ձօնն ինձ տալով,
 Թէ՛ մօտդ ըլլամ և թէ հեռուն,
 Ո՛հ, միշտ յիշէ՛ զիս սիրով:

Գրքքի մը մէջ պահեցի զայն
Իբրեւ դանձ մը թանկագին
Այդ գորովոտ սիրոյն վրկան,
Ուր ամփոփած էր հոգին:

* * *

Դեռ կը լըսուէր ծառին ետեւ
Սոխակին երգն այն գիշեր,
Վարդին թերթերն հով մը թեթեւ
Թուփերուն տակ կը քըչէր:
Մինակ էի, լուռ և խոհուն,
Գունն աչքերէն կու տար խոյս,
Միտքըս կ'երթար հոն այդ պահուն,
Ուր կը թեւեն սիրտեր կոյս:
Ու կ'իջնէի բարձունքէն վար,
Միտքըս դատարկ, սիրտս ոսին,
Ձի երկինքի լոյսերն հազար
Հոգւոյս ոչինչ կը խօսին:
Գրքքի էջ մը բացի խկոյն
Ինձ համար շատ թանկացին,
Եւ լեղուեցաւ հոգիս անհուն
Արցունքներով դառնադին:
Փունջը գրոյսայ, ո՛հ, փունջն այն սուրբ
Այն պաշտելի ձեռքին ձօն,
Եւ կարգացի գիրերով նուրբ
«Ձիս մի՛ մոռնար» գրուած հոն:
Ծառն ունէր շուք. երկինք՝ նըշոյլ
Լըճակին մէջ սարսառուն,
Ուր կը պարէր սիւզն հեղասոյլ

Հետ եթերին կայծերուն,
Այլ, ո՞ւր իր ձեռքն, ո՞ւր իր պատկեր,
Ո՞ւր սիրող սիրտն այդ տաքուկ,
Ո՞ւր սեւ աչքերն իր լուսայեռ,
Ո՞ւր անուշ ձայնն իր փափուկ:
Արդ կը ծածկէ ցուրտ գերեզման
Ձեռքն որ տըւաւ այդ նըւէր,
Սիրտն, որ ըզգաց, ո՛հ, շա՛տ այնքան,
Հողերուն տակ է սառեր:
Եւ գուն հոս ես, միջօրիս,
Ո՞վ իր սիրոյն սի՛ն պատկեր,
Անոր սրբաւէն ինձ կը խօսիս,
Մինչ իր շրթունքն է լըռեր:

1890

ՍՕՍԻՆ ՏԱԿ

Կը մարէր յետին ճաճանչն արեւուն
Լեռներուն կողէն ինկած մինչեւ ծով,
Երբ ծաղկահատ մայրն յուզմամբ սարսըռուն՝
Կը խօսէր անոր իր հոգւոյն բոցով:
Կը մարէր յետին ճաճանչն արեւուն:

Հովանւոյն ներքեւ սօսին դարաւոր
Տալով կաթոգին իր յետին համբոյր,
Այրը կը մեկնէր յանձնելով անոր
Ձըքնաղ մանկիկ մը խարտեաչ վարդաբոյր:
Հովանւոյն ներքեւ սօսին դարաւոր:

«Մի՛ լար, միշտ յիշէ՛ մեր քաղցրիկ օրեր,
Կ'ըսէր ցաւազին հայրը մըտահոգ,
Դուն Արէշն ունիս, իր ժըղիտն ու սէր
Կըրնան ըսփոփել թախիծդ ու մորմոք:
Մի՛ լար, միշտ յիշէ՛ մեր քաղցրիկ օրեր:

«Ես ձեզմէ հեռու կ'երթամ տարագիր.
Թո՛ղ որ նայուածքէդ քաղեմ քիչ մը ոյժ.
Որդիս շատ սիրելի ինծի խոստացիր
Որ հոգի առնեմ քու ձայնէդ անոյշ:
Ես ձեզմէ հեռու կ'երթամ տարագիր:

Հըրուտ աչքերը արցունքով լեցուն՝
Ձայնով մը նըւաղ, հաղիւ լըսելի,
«—Կ'երգնում թէ, ըսաւ, կեանքս, հոգիս համբուն
Պիտի նըւիրեմ որդւոյս և քեզին:
Հըրուտ աչքերը արցունքով լեցուն:

Մինչ հայրն այդ ուխտին վըրայ կը ցընծար
Գոժմկան կառաչ մը թրուա՛ւ ահարկու
Յանկարծ կատարէն սօսին բարձրածայր,
Բու մը ըսկըսաւ հեծել. «Հո՛ւ, հո՛ւ, հո՛ւ»:
Մինչ հայրն այդ ուխտին վըրայ կը ցընծար:
.
.
.
.
.
.
.
.
.
.

Մուխը գիշերուան կ'իջնէր լեռնէն վար .
Իր ձիով ճերմակ ա'լ անհետացեր՝
Մեկնէր էր արդէն հայրը սըրավար ,
Դեռ կը լրսուէին սեւ բուին կոծեր :
Մուխը գիշերուան կ'իջնէր լեռնէն վար :

* * *

Հովանւոյն ներքեւ դարաւոր սօսին
Մայրը իր որդւոյն հետ նըստած մինակ՝
Կը դիտէր տըմոյն հուսկ ցուքը լոյսին ,
Որ կ'երթար պահուիլ լուրթ ծովուն յատակ :
Հովանւոյն ներքեւ դարաւոր սօսին :

Առոյգ տըղայ մ'էր Արէլն ալ հիմակ ,
Հասակը իր մօր կը հասնէր ուսին
Սիրտը կրրակ էր , ինքը բոց համակ՝
Ազուոր էր դէմքն ալ դերթ պայծառ լուսին :
Առոյգ տըղայ մ'էր Արէլն ալ հիմակ :

«— Մա'յր , կ'ըսէր , ինչո՞ւ հայրիկս ուշացաւ .
Տե՛ս ըստուերները դաշտին մէջ լեցան :
Ծրթանք քեզի հետ ձոր , դաշտ ու անձաւ ,
Նայինք , կորսնցո՞ւց արդեօք իր ճամբան :
Մա'յր , կ'ըսէր , ինչո՞ւ հայրիկս ուշացաւ :

«— Համբերէ՛ք թիչ մ'ալ, Աբէ՛լս իմ սիրուն,
Պատասխան կու տար մայրիկն անկասկած,
Ա՛լ պիտի չողբանք քեզ հետ օրն ի բուն,
Զի հօրըդ դարձին վայրկեան մը մընաց:
Համբերէ՛ք թիչ մ'ալ, Աբէ՛լս իմ սիրուն»

Զուարթ էր սիրտն ալ ճիշդ իր դէմքին պէս,
Քանզի կը սպասէր սիրելւոյն դարձին,
Եւ ի՛նչ պարծանքով, ի՛նչ հաճոյքով վէս
Կ'երազէր ցոյց տալ անոր իր որդին:
Զըւարթ էր սիրտն ալ ճիշդ իր դէմքին պէս:

Բայց տըղուն սիրտը յուզմունքով կ'եռար,
Եւ չուզեց լըսել խընդրանքն իր մօրկան,
Ելաւ բարձրաբերձ այն սօսին կատար
Տեսնելու համար հայրը սիրական:
Զի տըղուն սիրտը յուզմունքէն կ'եռար:

Ա՛խ, մայրիկ, գոչեց ծառին գազաթէն,
Կարաւան մ'ահա կու գայ դէպի մեզ,
Շատ ձիաւորներ շուտ շուտ կը դրոզեն.
Հայրիկս ալ հե՞տ է, եկո՛ւր որ տեսնես:
Ա՛խ, մայրի՛կ», գոչեց ծառին գազաթէն:

Հօրը կարօտէն հոգին սիրարժարծ
Փութաց կաղնիէն իջնել հեւ ի հեւ,
Ոտքը սահեցաւ, վար ինկաւ յանկարծ,
Փրչրեցաւ գանկը ժայռերուն վերեւ:
Հօրը կարօտէն հոգին սիրարժարծ
.

Մութը գիշերուան կ'իջնէր լեռնէն վար,
Անտառին խորէն իր ձիով ճերմակ
Հայրն ուրախ զըւարթ հասաւ սրբավար
Գըրկելու յոյսով իր սիրուն գաւազ:
Մութը գիշերուան կ'իջնէր լեռնէն վար:

Հովանւոյն ներքեւ սօսին դարաւոր,
Մայրն, որ խելայեղ լալով կը թասար,
Ծուցուց խեղճ հօրը իր գաւազին աղուոր
Ոսկրակոյտի մը եղած հաւասար:
Հովանւոյն ներքեւ սօսին դարաւոր:

Եւ յանկարծ ճիճ, հո՛ւ, վայեց բուն վերէն,
Որ կանխաւ լոցած էր մահը մանկան,
Մինչ խոյս կու տային հէք հօրն ալ սըրտէն
Սիրոյ, հըրճուանքի երազներն այնքա՛ն:
Ու դարձեալ ճիճ, հո՛ւ, վայեց բուն վերէն:

1890

1871
The first of the year
was a very dry one
and the crops were
very poor.

The second of the year
was a very wet one
and the crops were
very good.

The third of the year
was a very dry one
and the crops were
very poor.

The fourth of the year
was a very wet one
and the crops were
very good.

Բ Ա Ղ Ե Ղ Ը

(Մանկուքեան Յիսասակ)

Բաղեղ մ'ունէի պատուանիս քով,
— Պարտէզով փակուած տունը մեր գեղին,—
Որ եթերին մէջ կ'օրրէր նազանքով
Իր ծաղիկները կապոյտ ու դեղին:

Լայն տերեւները թաւշի պէս կանանչ
Փունջ փունջ կ'իյնային բարձերուս վըրան,
Եւ ողորթներուն մէջէն գերթ ճաճանչ,
Կը նըշմարէի դպրոցիս ճամբան:

Ժապաւէնի պէս կ'երկարէր հեռուն
Յորեններու մէջ այդ ուղին ճերմակ,
Ուր կը ծըփային անուրջներ գարուն
եւ հիւր հարսնուկներ շափրակ ու շափրակ:

Պատերուն խորքը, ծերպերու մէջ լայն,
Մութ թաւուտներու ներքեւ թանձրախիտ,
Թափած բուրդերուս թելերովն երկայն
Բոյն կը շինէին սարեակն ու խայտիտ:
Ճառագայթներով, բուրմունքով, խանդով,
Առարկաներով սիրուած, մըտերիմ
եւ գուրգուրանքով հիւսուած հոգեթով
Կ'երեւար կեանքը ինձ մինչեւ շիրիմ:
Բայց տերեւները դալկացան տակաւ,
եւ քամին թափեց ծաղիկն ու փետուր,
Թռչուններն հոյլ հոյլ հեռացան կարգաւ.
Զիւնով ծածուկ է պարտէզն ու կըտուր:
Թարմ բաղեղին տեղ պատուհանիս քով
Յից պատ մը կ'ելլէ առջիս դեփ գեղին,
Զոր կը բաղդատեմ աղի արցունքով
Ճերմակ ճամբուն հետ մեր տանը գեղին:

1888

Ա Ղ Բ Ի Ի Ր Ը

Մեր պուրակին մէջ, մորչ տերեւներու, խոտի տակ
Ազբուր մը կայ զով Թաքուն
Որ, ջինջ ջուրերուն ծրփանքէն գինով
Կը խնդայ, կ'երգէ առտու իրիկուն:

Վազքն իր քերթուած մ'է. իր ալեակները ծալ ծալ
Ծիածաններ են. ձիւրանի
Մեր արծաթ թելեր հարսի մը քողքէն
Ջոր գաղտուկ խըլած քամին կը տանի:

Ո՛հ, ցոլցրլանքը շողակի, այգի, ձիւնի խառնուրդին
Իր կայլալներուն
Ճաճանչ երաղի տեսիլքով ցնծուն,
Ո՛հ, փայփայանքը իր գողտրիկ ձայնին:

Եղէգներու հետ չի հեծեր երբեք, լուսնին հետ չի լար.
Խաղաղ ու անդորր
Խղճի մը ձայնն է որ կ'երգէ բոլոր
Մոռցըւած լքուած սիրտերուն համար:

Գիշերուան թախծոտ ժամերուն՝ երբեք ես առանձին
Թէ շանթեր թափին, չեմ.
Թէ ծովն ալեսաստ ըսպառնայ ափին,
Ես միշտ իր անուշ ձայնը կը լըսեմ:

Եւ մինչ դառնօրէն կը հեգնեն տարրերն իր կեանքը
Որ միշտ կը սողայ խոնարհ
Փապարներու տակ, տիղմերու վըրայ
Երկնիւով իր երգն անդուլ, անդադար,

Ան միշտ անվրդով կ'ըսէ. «Ես կ'երգեմ ու կ'անցնիմ
«Մերպերուն խորէն, կ'երթամ»

«Նոյն իսկ քայլիս տա՛լ երբ փոսեր փորեն
«Կամ պատուար կանգնեն ինձ ժայռեր փարթում»:

«Ու միշտ կ'երդեմ ես ու միշտ կը խնդամ անփոյթ
«Սին և վաղանցուկ» ցաւերուն
«Զի նըղատակս է իմ յոյսս ու նեցուկ»
«Կեանք պիտի տանիմ ծարաւ արտերուն»:

1924

1871

1872

1873

1874

1875

Ա Ռ Ո Ւ Ա Կ Ը

Առուակն յուշիկ կը հոսէ,
Պրիամակէ
Ճերմակ ծոպեր ու ծաւի
Ծածանելով դրասանդներնին մետաքսէ
Արեւուն դէմ
Կը բեկրեկին, կը հալին,
Փռւն իր լօռուտ պըտերները ժողվելով
Անոր ճամբայ
Կը բանայ.
Եւ հիւրիկներն ու մարմանդ
Յոյլ կը պառկին ջուրին երեսն աղամանդ,
Վէտվէտումով սընդուսէ:

Փռնի՛ փռնի՛ արծաթ ցըրցընու՛ններ թըրթըռուն
Ափերն ի վեր կը ցայտեն ,
Հուսկ կ'անձրեւեն ,
Ինչպէս հըրթիւ մը օդին մէջ ծխածան
Ցիւր ու ցան :
Եւ կ'ոլորուն այդ ասուպները շըղարշ ,
Յետոյ թել թել կը ճըղուն
Մեղեսիկի , զըմբուխաի , կարկեհանի ցուքերով
Աղուոր քըմշոտ մանեակներ
Կ'երթան ուլերը զարդարել ծաղիկներուն
Կարկառուն :

Այլ յահարծ կը տարտըղնին հովը փըչէ երբ ուժգին .
Բայց առուն
Կը թաւալի , կը գըլգըլի ու կ'երթայ :
Փըրթուրներուն ոչ տարփանքներն ու յայթիւ ,
Հարսնակներուն ոչ նազանքները պըչըրոտ ,
Ոչ ալ յորձքը ալիքներուն ու կայտիւ
Կըրնան ըլլալ խոչընդոտ
Իր հոսանքին :

Այսպէս կեանքը կը սահի մերթ ծիծաղով , մերթ կոծով ,
Մեր բերկրանքը , մեր եռանդը , սէրն ու գուր
Ճիշտ առուակին
Փըրփուրներուն կը նմանին ,
Որոնք կըրնան ըլլալ կապոյտ

Եւ կամ մութ ,
Ականակիտ կամ տըղմուտ .
Դիպուածով
Կըրնան պոռթկալ կամ նիւրհել
Մինչեւ առուն զանոնք իր հետ տանի ծով :

Ծ Ո Վ Ո Ւ Ն

Մուկ գիշերին լուսթեան մէջ խորասոյզ ,
Պատուհանիս առջեւ նստած կ'երազեմ .
Լայնածաւալ ծովը հոն փրռուած է անյոյզ .
Ալիքներու հծծիւնն հազիւ կը լրսեմ :

Սակայն կ'զգամ լուռ թաւալումը ջուրին ,
Դէպի անհուն , զէպի անծայր ափունքներ ,
Անոր զաղանի ոլորումները խորին
Խրոսկէքն անոր ալուցքին մէջ եռուղեմ :

Ու կը նայիմ իմ հողւոյս խորն յուսահատ
Որ անյատակ ծովուն այնքան կը նմանի.
Երանի՛ քեզ, կ'ըսեմ, ո՛ր ծով, որ ազատ
Կը հետեւիս հովին որ զքեզ կը տանի:

1912

Հ Ո Վ Ը

Թաւուտ թըփոց շուքին տակ՝
Զիս կը գգուէ հոյն անհուն
Իր մեղմ շունչովն անուշակ ,
Եւ կ'օրօրուիմ անյատակ
Երազներու մէջ սահուն
Թաւուտ թըփոց շուքին տակ :

Սոյլ մ'ունի պարզ և յստակ
Երբ կը խօսի այդ պահուն

Իր նուրբ ձայնովն ըսպիտակ,
Բայց կը հոսին զերթ վրտակ
Աչքէս արցունք օրն ի բուն
Թաւուտ թըփոց շուքին տակ:

Երբ կը տեղայ նետ, գնդակ
Ծակելով սիրտս երազուն
Իր սուր ձայնովն անսայթաք
Ամպերն ի վար շիւր շիտա՛յ
Կ'իջնէ սարսուռ մ'անկայուն
Թաւուտ թըփոց շուքին տակ:

Անդունդներուն ալ յատակ
Կը դողդղան ծուփք ծովուն՝
Գուժկան ձայնէն մահերգակ,
Կը թափթըփին զերթ կայլակ
Դեղնած ծաղկունք աղուղուն
Թաւուտ թըփոց շուքին տակ:

Հոգիս կ'իյնայ նահատակ
Այն վշտակոծ ողբերուն
Զոր կ'երգէ հովն անառակ,
Եւ հէք շրթունքս ալ կըտակ
Սեւ անէծք մը կը թողուն
Թաւուտ թըփոց շուքին տակ:

Ա Մ Պ Ը

Ա՛մպ լուսեղէն, ուր երազներս ապրեցան,
— Երկինքին մէջ; լուսնին աշխարհն արծաթի,—
Ու քեզի հետ փըշրած կ'իյնան ցիր ու ջան.
Այդ փըշրանքէն տաք տաք արցունք կը կաթի:

Բաժնըւելով քու շողերէդ մըտերիմ,
Հովերու բիրտ հարուածին տակ կը փըրթիս.
Կեանքդ երկինք էր. հողը կ'ըլլայ քեզ շիրիմ:
Ուր թաշուեցան հուր տենչանքներն իմ սըրտիս:

Եւ կը ժըպտին վերէն արեւն ու եթեր
Մեր վիշտերուն անկարեկիր ու անփոյթ,
Փայփայելով թեւերնուն մէջ նոր ամպեր,
Նոր սարսուռներ ու երազներ ջինջ կապոյտ.

Մինչ մենք զոհեր սիրոյ անհուն պապակին՝
Անձրեւ կու լաս դուն, ես՝ արցունք ցաւագին:

1892

Ե Ր Կ Ի Ն Ք

Երկի՛նք անբաւ. ո՛վ էութիւն վեհ, անճառ,
 Գաղտնիք անհաս, տեսի՛լ վըսեմ, սուրբ տաճար,
 Այն խորհուրդն ես դուն զոր հոգիս դեռ մատաղ՝
 Միշտ կը պաշտէր թէ՛ ալեկոծ, թէ՛ խաղաղ:
 Դուն այն առանցքն ես, որուն շուրջ վազվըզուն՝
 Կը թեւէին իմ ցընորքներս օդասուն,
 Եւ գըմբէթիդ վերեւ պայծառ ու շքեղ
 Կը ժպտէր ինձ լոյսերու բոյլ մը բիւրեղ:
 Անոյշ պատկերդ ու զէմքդ աղուոր լուսավառ
 Ճառագայթներ կու տար սրբախ իմ խաւար,
 Ինչպէս արփռոյն լուսաճաճանչ կարմիր շող
 Կը փարատէ հոծ աւպերուն սեւ ամբոխ,

Որոնց ծոցէն խիտ խիտ շանթեր ու փայլակ
 Կը խոյանան Ժայթքելով թօն ու կայլակ,
 Աւա՛ղ, երբեք իմ ըղձանքիս չեղար խոււ,
 Օրօրեցիւ միշտ յոյսերով զիս խաբխոււ,
 Արծարծելու համար տենչերս ու երազ,
 Ինչպէս կին մը որ կը պըչըրի հեզանազ,
 Միշտ ցոյց տալով նոր հրմայքներ ու հրապոյր,
 Դուն գերեցիւ նոյն իսկ միտքերն անհամբոյր:
 Ո՛հ, ի՛նչ ես դուն, ծո՛ւ վ անմատոյց ու խորին,
 Ո՛ւր է արգեօք ըսկիղբդ ու ծայրըդ քուկին.
 Էա՞կ մըն ես արգեօք և կամ սին պատկնր,
 Պատրա՞նք վաղանց, ինչպէս բոլոր վայելքներ:
 Միթէ սուտ չէ՞ ինչ որ խորհուրդ կը կոչեն.
 Բոլոր բոյրերն ու սէրերը պատրանք չե՞ն:
 Եւ մեր սիրտը՝ յիմար մեղու, չէք մանկիկ,
 Մաղիկներու շուրջ կը յածի թափառիկ,
 Կամ լուսատարփ օդասլացիկ խօլ թիթեռ՝
 Միշտ կը զոհուի բոցին որ զինք կը դիւթէր:
 Իսկ թէ էակ ես կամ ոգի, ո՛վ երկինք,
 Ունիս անշուշտ կիրքեր որով կը մըրկինք,
 Գիտես ինչպէս մութին մէջ խեղճ միջատներ
 Կը փափաքին թեւել մընչեւ դադախներ,
 Գիտես ինչպէս կ'անձկան քեզի հասնելու,
 Թէեւ խոնարհ, թէեւ կամքիդ միշտ հըլու:
 Թէ լուսեղէն էակներու սիրոյն լսկ
 Բաց են սըրտիդ դռներն ամուր անողոք
 Եւ մեր աղօթքն ու պսղատանք եթէ պիղծ
 Քեզ կը թուին, նախ փարատէ՛ մեր թախիծ.
 Եւ յետոյ տե՛ս թէ լուսինէդ ալ աղուոր,
 Չե՞ն շողշողար մեր ճակատներ սըգաւոր:

Այլ... կը ճանչնաս ըզմեղ արդեօք, թէ դուն ալ
 Բուռքն տենչով կ'ըզձաս մեղի մօտենալ,
 Եւ որ նքին անաչառ ձեռքն երկաթէ
 Ըզքել ամուր ցանցերու մէջ կը պատէ:
 Կը ճանչնաս զիս, թէ կ'երեւամ քեզ անշունչ,
 Ինչպէս շիւղերն ու ցորեններն ոսկեփունջ,
 Որոնց շրջիւնն ու ձայներուն նուրբ սարսուռ
 Մեղի համար յաւերժութիւն մըն են լուռ:
 Այս խոհն, աւա՛ղ, կը մըթագնէ կայծն հոգւոյս,
 Կ'ուզեմ ըլլալ ես քու քերթուածդ արշալոյս,
 Կ'ուզեմ կեանքիս բոլոր ժամերն ու վայրիեան
 Քու ձեռքովդ լսկ կազմեն անհուն, սուրբ մատեան,
 Ուր տենչանքներս քեզի համար վառվառլին,
 Ինչպէս խունկը ծոցն ոսկեշող բուրվառին:
 Թո՛ղ, ո՛վ երկինք, թո՛ղ, կապուտա՛կ դուն կամար,
 Ըզքեղ հոգւոյս յուղուած ձայնով կոչեմ մայր,
 Եւ լուսնակդ ալ քոյր մ'ըլլայ ինձ կարեկից,
 Որուն պատմեմ բոլոր հոգերս ու կը՛կիծ:
 Թո՛ղ որ նայիմ աղուոր դէմքիդ հրաշափառ,
 Եւ հիացման խոր ըզգացմամբն անբարբառ
 Մունդի գալով աղաչեմ քեզ որ պարզես
 Խոր՝ ուրդներուդ անհաս անբաւ ասպարէզ:
 Եթէ ժըղիբն զիս համարիս սակայն միշտ,
 Բազմանքս եթէ քեզ երեւայ ա՛բարիշտ,
 Յիշէ՛ թէ դուն մայր եղար ինձ, և թէ դուն
 Ըստեղծեցիր այս գըձուձ կաւն եռանդուն:
 Ի՛նչ մեծ իզձեր տըւիր նիւթին այս չընչին
 Որ անոնցմով եղաւ էակն առաջին:
 Դուն ես որ միտքս անդադար քեզ կը ձրգես,
 Մարդն անդունդին հըրայրք չունէր առանց քեզ:

Ծովուն ալքը . ծըմակին մէջ , վիհին խոր
 ժայռին ծայրն իսկ կը հետեւիս դուն անոր :
 Անպարագիր տեսարանէդ ազդուած ,
 Ան ալ կ'ըզձայ անհուն ըլլալ , ո՛վ Աստուած :
 Եւ յանցանք է միթէ սուրալ ամպին հետ ,
 Թրուչիլ մինչեւ արեւներուն արահետ ,
 Խընդրելու թեւ հրեշտակներէն , այգէն հուր ,
 Ոգիներէն գոնէ բառ մը հեշտալուր ,
 Որուն ճաշակն երազներու մէջ անցաւ :
 Իրեն ոսկի բաժակներով տրուեցաւ :
 Սակայն , եթէ մեր աշխարհին չես դուն տէր
 Ու շանթարձակ ամպերէդ վար չես իջներ ,
 Թէ չես տեսներ մեր կիրքերուն խօլ ալիք ,
 Թէ մեր տենչեր քեզ կ'երեւան խաղալիկ ,
 Փըշրէ՛ , ապա , մեր ըզձանքին խօլ թեւեր :
 Դէմքիդ վըրայ ձեզէ քօղեր ու բատուեր
 Եւ աշխարհի ցած իրերուն մէջ եւեթ
 Թող ցընորքներս , տենչս ու հողիս թաղուին գէթ :
 Իսկ դուն , երկի՛նք , տարրերու մէջ անըզայ
 Իշխէ՛ յաւէտ , ուր ոչ քընար , ոչ սիրտ կայ :

1885

Լ ՈՒ Ս Ի Ն

Ողջո՛յն կու տամ անհուն սիրով քեզի, լուսնա՛կ,
Ո՛վ մըտերիմ տըխուր հոգւոյս իմ միայնակ,
Թէ չըլլայիր դուն, և շողերդ այդ փայտայտուն
Չըչոյէին սըլացքն հոգւոյս երազներուն,
Փոս մը կ'ըլլար կեանքս, Թափուր և ամայի,
Փոս մ'որ մըռայլ դամբաններու լոկ կը նայի,
Որուն հզերքն ա՛լ չի փըթթիր ծաղիկ և բոյս,
Ուր կը մոռնայ ցօղել արեւն իր արշալոյս:
Ու կ'անցնէի ըստուերի պէս կեանքին մէջէն
Բըշուելով հոն ուր կը հեծեն, կը հառաչեն,
Կամ նըւաղած կանթեղի պէս շիջելափառ
Կը կըքէի ամէն հովի ես անբարբառ:

Բայց դուն, լուսնա՛կ, քանի վերէն ինձի ժողովիս
 Մըտքիս Թըռիչք, աւիւն և հուրք կու տաս սրբութիս,
 Քանի Թողած չողերու հոյլն եթերաճեմ
 Պատուհանիս առջին կու գաս երբ կ'ազաչեմ,
 Քու ըզգայուն, սիրող անոյշ սրբութիւ՛դ վըրայ
 Տաք արցունքով լեցունած՝ հողիս կը դուրգուրայ:
 Ո՛հ, ո՛րքան բարձր ես, որքա՛ն սուրբ և ի՛նչ վըսեմ,
 Նըշոյլներուդ ներքեւ Աստուածն ես կ'երազեմ,
 Տիեզերքի ոգի՞ն ես դուն, թէ ոչ հայլին
 Որուն մէջէ՛ն սըրբութիւններ կ'արտափայլին:
 Գըթութի՞ւնն ես կամ զիցուհի՞ն դուն Աթենաս,
 Որ խըրճիթին ու դամբանին կը մօտենաս,
 Եւ երբեմն ալ նոճիներուն մըշտազիչեր,
 Որոնք տըրտում են, ինչպէս մահն ու իր յուշեր:
 Դուն չես սիրեր ոսկեպանոյճ ճոխ ապարանք,
 Ոչ Թաւիչէ սըրահակներ, ամո՛ւլ պատրանք:
 Քու քըմայքդ են անտառն ու գաշտ, սարերն արձակ
 Ուր կը Թողուն վանկ մը հովը, թըռչունն ու ձագ:
 Վիշտը հրապոյր մ'է քեզ համար, և փոսն ու փուլ
 Շողերուդ տակ կը փալփըլին ինչպէս սըմբուլ:
 Սիրտ մըն ես դուն, ո՛հ, զայն կը զգամ, սիրտ քերթո՛ւ
 Երազներով, հըմայքներով ու խանդով քի, զի,
 Կամ մայրիկիդ գիրկէն խըլուած աղջիկ մը կոյս,
 Որ քօզի տակ կը պարուրես սպասուռդ ու յոյզ,
 Դուն չես խօսիր բընաւ, լուսնա՛կ, բայց կը գիտեմ
 Թէ շատ լալէզ կը տըժգունիս առտըւան գէմ,
 Տըխուր նայուածքդ ինձ կը պատմէ առատապէս
 Թէ լոկ լոյս մը չես գուն ուրիշ գունտերու պէս:
 Քեզի նըման ես ալ ցաւեր ունիմ, լուսի՛ն,
 Ձեն հըմայեր զիս ալ կեանքի փառքերն ունին:
 Հողիս Թեւ մը միայն կ'ուզէ, կապո՛յտ փետուր:

Ճառագայթ մը քեզմէ . բեկբեկ նըշոյլ մը առ'ւը ,
Որուն կառչած վերաթեւեմ իրբեւ պարիկ
Մինչեւ բիւրեղ քու ապարանքդ օդապարիկ :
Եւ քեզի ձօն տամ իմ հոգիս անոր փոխան ,
Պատմէ՛ իրեն խորհրդաւոր իղձերդ համայն .
Թո՛ղ գունտէ գունտ սաւառնելով մինչեւ հեռուն ,
Արցունքդ ամբողջ տանի ցըրուէ հովուն , ծովուն ,
Եւ դարերուն վերայ կեցած միշտ անխափան՝
Ըլլայ յաւէտ անմահ սիրոյդ քու երգաբան :

Ա Շ ՈՒ Ն

Ա՛հ, եկա՛ր վերջապէս, ո՛վ աշուն,
Այրի հարս վիրաւոր,
Աղջիկներ թարմ, մատղաշ ու նախշուն
Քեզ կ'անձկան, իրաւ որ:
Հողիներ ծաղկահաս, երազուն
Ըղբեղ միշտ կը պաշտեն,
Ժողովելով նըշխարներդ ազազուն
Անտառէն ու դաշտէն:
Միգամած երկինքիդ տակ տըրտում
Պաւարչուտ գիշերներ
Ի՛նչ իղձեր, ի՛նչ խոհեր անպատում
Կը հըսկեն անհամբեր:

Եւ երբ հովդ ըսկըսի Թափել վար
 Ծառերէն տերեւներ,
 Շատ կեանքեր անոնց պէս ոգեվար
 Կը մեկնին երկրէն մեր:
 Ինչ ունիս դո՛ւն անոյշ և չըքնաղ
 Քու քողիդ տակ թաքուն
 Որ տըժգոյն վերջալոյսդ իսկ նուաղ
 Չեն փոխեր հետ այգուն,
 Ոչ ալ դօս արօտներդ անմարմանդ
 Կարմրագեղ վարդերուն,
 Որոնց մէջ ցօղն իբրեւ ադամանդ
 Կը շողայ երերուն:
 Քու հրապոյրդ անծանօթ է սրբախ,
 Շընորհքիդ անտարբեր՝
 Որպէսզի պըչրանքով ինձ ժրպտիս,
 Կը սպասեմ անհամբեր:
 Անձրեւոտ քու աչքերդ այդ հիւանդ
 Չունին գեղ ինձ համար,
 Դալկահար չոր ճակտիդ մանաւանդ
 Չեմ բընաւ սիրահար:
 Զի հոգեր քեզմէ շատ ունիմ ես
 Հոգւոյս մէջ հըրախանձ
 Վազանցիկ արքամութիւնդ ալ, գիտե՛ս,
 Յիշ, չ'աղքեր ինձ նախանձ:
 Թերթերուդ մէջ ունի՞ս դուն երբեք
 Թերթեր նուրբ ու մաշած,
 Որքան Թերթն իմ հոգւոյս աղերսի
 Չոր վիշտերն են տաշած:
 Քու հովերդ ալ տըխտուր ողբերգու
 Չայն ունի՞ն բաւական

Իմ սրբախոյուններն երգելու
Մինչ ժայռերն ալ ըզգան :
Հեղնութեամբ կը նայիմ պատկերիդ
Թախծութեամբ լուսավառ ,
Որ արեւ մ'է տըժգոյն , անժըպիտ
Հոգւոյս քով իմ խաւար :

1890

ԱՐԵՒՈՒ ՀԱՌԱԳԱՅԹԸ

Ջրւարթ առտու մը գարնան ,
 Երբ խուցիս բոլոր
Փեղկերը նոր կը բանան ,
 Ճառագայթ մ'աղուոր
Արեւէն թել մը փրփած
 Ցլքերով հակի՝
Դեռ գիշերուան ցօղէն թաց՝
 Ներս կը սողոսկի .
Եւ սահելով պատերուն
 ձերմակ ծելին ի վար ,
Նազանքներով օրօրուն՝
 Շողալով վառ վառ՝

Կը սկսի պար մը գառնալ,
 Պար մը խօլ, թեթեւ,
 Ու կը փախչին շուքերն ալ
 Բարձերուն ետեւ:
 Ճառագայթն արշաւասոյր
 Անխնեւ չունի,
 Սակայն փափուկ լուսաթոյր
 Թեւ մ'է թըռչունի:
 Իր խաղն աղուոր է այնքան
 Եւ այնքան սիրուն,
 Որ խորհուրդ մը խօլական
 Կ'ունենամ իսկոյն:
 Կ'ուզեմ բռնել ոսկեթել
 Լոյսիկն այն բարակ,
 Շիշի մը մէջ բանտարկել
 Իր կայթերն արագ,
 Մինչեւ արխուր ձմեռ գայ
 Երկինքն ըլլայ մութ,
 Լեցուի դաշտը շրջակայ
 Զուրերով արդմուտ:
 Եւ ձանձրոյթի սեւ օձեր
 Երբ հոգիս տանջեն,
 Իմ ճառագայթս հանեմ զեր,
 Մըրուակին մէջէն,
 Որ գայ պարէ, ծիծաղի
 Իմ շուրջս հեզանազ
 Մինչեւ հոգերս անտեղի
 Փըշրին զերթ աւազ:
 Ու ետեւէս վազելով

Շողիկիս պըշրուհն,
 Որ խոյս կու տար ինչպէս հով
 Շուրջը մոռնորուհն,
 Բազմոցներէն կ'ելլէր վեր
 Անկողնիս կատար,
 Եւ յետոյ վար կը ցատկէր
 Ու կը կայծկրլտար:
 Կարծես վրասս էր խնդար,
 Ու կը խաբէր զիս,
 Հիւ գալով շուրջն անդադար
 Գըլխուս և վըզիս:
 Ես կ'ընէի ամէն ջանք
 Զինքը բռնելու,
 Իսկ ան կու տար ինձ տանջանք
 Փախչելով հեռու:
 Վերջապէս ձեռքս ինկաւ
 Լոյսիկն անապակ,
 Զոր փակեցի ըշտապաւ
 Նեղ շիշի մը տակ,
 Ու պահեցի փաթթելով
 Թուղթերու մէջ հաստ
 Որ չըթըռչի ինչպէս հով
 Շողիկս անըզգաստ:
 Երբոր ձըմեռը եկաւ,
 Ամպերը սեւցան,
 Հոժ սաղարթներն ալ կտրգաւ
 Եղան ցիր ու ցան,
 Օր մը, երբ սիրտս էր կտրած,
 Եւ անձրեւ կու գար,

Յիշեցի շողըս յանկարծ
Եւ խօսլ մեր պայքար :
Բացի սըրուակս անհամբեր ,
Ինչ տեսնեմ , աւա՛ղ ,
Մէջէն թրուհի , փախեր էր
Շողիկըս չըքնաղ :

1900

ՄԵՆԱՍՏԱՆԻՆ ԿՈՅՍԸ

Կէս գիշեր է. սենեակիս մէջ միայնակ՝
Կանթեղ չունիմ. ոչ ալ երկինքն ունի շող.
Իր լոյսն յետին մարեց դարպասն ու տընակ.
Եւ մընացի իմ խոհերուս հետ մաշող:

Կը թափառին շուրջս ըստուերներ թանձրանոծ
Մերձենալով հեռանալով յամբարբար,
Եւ կը լրտեմ իրենց վայիւնն ողբակոծ
Երբ կանգ առնել կու գան յոգնած ու մոլար:

Տըխուր մըտքիս ուրուականներն են համակ,
Յընորք հողւոյս հազիւ հասած արբունքի,
Եւ մինչ կ'անցնին օրերըս ցուրտ ու ցամաք՝
Անոնք կու տան ինձ ըսփոփանքն արցունքի:

Ձի մինակ եմ իոս դէմքերու հետ տրտում,
Կոյսերու հետ, որոնք չունին իղձ ու խանդ,
Որոնց ձայնին վանկերն՝ աղօթք անպատում
Կը խորտակեն երազս ու յոյս մանաւանդ:

Ապրիլ կ'ուզեմ. անոնք երկինք ցոյց կուտան:
Միբել կ'ըզձամ. կը գոչեն. «Սէր է Աստուած»
Եւ կը պատմեն Դաւիթը, Յոբն ու Յուդան.
Կ'ըսեն. «Միայն մահուան համար ենք հաստուած»:

Ձուր կը վառէ երկինք արեւն ու լուսին,
Ձօնելով կեանք ծաղկին, դաշտին ու մարդուն
Ես կը դառնամ նորէն համեստ այն լոյսին
Որուն ներքեւ լուռ կը հըսկէ աչք մ'արթուն:

Բոցեղ շունչ մը կը խընդրեմ ես, սիրտ մը տաք
Որ խառնըւի տենդոտ հողւոյս յորձանքին,
Եւ Սաղմոս մը կը դընեն, ա'հ, բարձիս տակ,
Քաջ մ'ալ փայտէ ընդդէմ սըրտի փորձանքին:

Այդ փորձանքներն ես կ'երազեմ անդադար,
Կեանքի բոլոր մեծ պայքարներն, հուրն անհուն,
Աշխարհի մէջ չընչին բաժինս իմ արդար,
Եւ կը թողում երկինքն իրեն սուրբերուն:

Խ Ո Ւ Ն Կ Ը

Խուճկը կը ծրխայ խորանին առջին
Բուրվառին մեղմիկ ճօճումովն արծաթ
Մուխի վարանք մը պրլլըւած խաչին՝
Մըշուշով կ'օծէ սուրբերուն ճակատ :

Պաղատանքներու սարսուռներ երկայն
Կամարներուն տակ կը մարին տակաւ ,
Մոմերու տըժդոյն բոցերը լալկան
Քըթթող աչքերով կը հեւան կարգաւ :

Սուրբ սիւներուն մօտ շրջաբշ մը ճերմակ
Գաղտուկ հեծքերու դողով կ'երերայ,
Սիրտ մը փաթթըւած ըստուերով համակ
Խունկին պէս լըռին հըրայրքով կ'եռայ:

Խունկը կը ցնդի բուրվառին ծոցէն
Ու եթերն ի վեր կ'ելլէ խոյանքով,
Նիւթ էր, բոյր կ'ըլլայ լափուելով բոցէն
Իր կեանքը ցօղուած լոյսի երանգով:

Հէք կնոջ սիրտն ալ, որ հոն կը մըխայ,
Պիտի չաղատի իր պատեանէն կուռ,
Մինչեւ որ հայի, լուծուի, տարրանայ
Լափուելով բոցէն տենչերուն մաքուր:

1901

ԴԱՐԱՎԵՐՋԻԿ ՆԻԱՆԴԸ

Արեւն հասած էր սենեակին խորշերուն
Թափանցելով վարագոյրին ճեղքն ի վար,
Մինչ կանթեղին յետին նըշոյլն երերուն
Դեռ հիւանդին մահճին վըրայ կը հեւար:

Մըփանուտ ծով մը վարսերու, մեծ հեղեղ,
Բարձին վըրայ կը թափթըփէր իր ոսկին,
Որուն ծովքը՝ զանգուր թելեր՝ ղերթ բաղեղ
Գալարուելով կ'իյնան որ հոն սողոսկին:

Զըքնաղ ձեռքին վարդ մատներուն տակ ճապուակ,
կը պահուըտի դէմք մ'անորոշ, բոլորչի,
ինչպէս ծաղիկ մ'որ սըրահին խուսափուկ
Ըստուերին մէջ ծըլած՝ լոյսէն կը խորչի:

Եւ կը նիրհէ. շուռչը սիւգի պէս բարակ
Մեղմ ու անոյշ բուրվառում մ'է բուրմունքի.
Երազային սիրոյ ցուքեր նուրբ, արագ
Ելեւէջներ կու տան լանջքին յուզմունքի:

Ամսէ մ'ի վեր տառապեցաւ, հէ՛ք աղջիկ,
Մաղկախտին սեւ բոցերուն մէջ հրախանձ,
Զայն կը լըկէր տենդը փակած զերթ ջըզջիկ
Իր լոյս մարմնոյն, որ կ'ազգէր տենչ ու նախանձ:

Մահն ալ անցաւ օր մ'իր քովէն, սե՛ւ, խաւա՛ր...
Ցուրտ սարսուռ մը թափանցեց ներս իր սըրտէն,
Եւ նուաղած աչքերուն մէջ հոգեվար
Նայուածքի բոցն անհուն մարած էր արդէն,

Բայց կեանքի սէրն յաղթեց յանկարծ իր ախտին.
«— Ապրի՛ւ կ'ուզեմ, գոչեց, ծաղիկն եմ գարնան.
«Ես չեմ վախնար հարուածներէն չար բախտին.
«Ի գո՛ւր շանթեր զըլխուս վըրայ կը դառնան:

«Դեռ չառ կըրակ ունին աչքերս իմ ծաւի,
«Մեղրով լեցուն են շըրթունքներս հեշտաբոյր,
«Սիրտս ըզգացման մեծ բեռան տակ կը ցաւի,
«Եւ. այտերէս կ'առնեն վարդերն իրենց թոյր»:

Իր բողբոջուն գեղովն այսպէս երջանիկ՝
Փըշրեց ոտքին տակ, ջախջախեց մահն հըզօր.
Հիմակ անոյշ ցընորքներու խաղալիկ՝
Բունին մէջ ոյժ, աշխոյժ կ'առնէ օրէ օր:

* * *

Արեւն հասած էր սենեակին խորշերուն
Թափանցելով վարադոյրին ճեղքն ի վար,
Մինչ կանթեղին յետին նըշոյլն երերուն
Դեռ հիւանդին մահճին վըրայ կը հեւար:

Արշալոյսէն չող մը փըրթաւ շեշտակի,
Եկաւ համրոյր մ'առնել ճակտէն այդ յըստակ,
Եւ բացուեցան ազուոր աչքեր հրեշտակի
Այդ լուսեղէն փայփայանքին ներքեւ տաք:

Նայուածքն յածեց մատղաշ աղջիկն հեշտօրէն
Ծոխ բարձերուն ու վերմակին սընդուսէ,
Որոնց վըրայ իր փալփըլուն մազերէն
Ջանակներու յորդ անձրեւ մը կը հոսէ:

Ժըպիտ մ'ուղղեց ցայգազգեստին պըշրասէր ,
Որ փաթթուած վեր քաշուելով ուսերէն ,
Ծաւ ծաւ ձիւնէ լայն քողէքներ կը հիւսէր
Իր թեւերուն որոնք ծաղիկ կը բուրեն :

Յետոյ ելաւ , վըրան ձրգեց վերարկուն ,
Մօտենալով դարաններուն ծանրագին ,
Որոնց վըրայ հըսկայ հայլին կար կանգուն
Աւանդապահ շընորհքներու հըմայքին :

Բայց... նազելի , ջինջ պատկերին տեղ , աւա՛ղ ,
Ծակ ծակ փորուած դիմակ մ'ելաւ իր տոջին ,
Ծըճիններէ կերուած կըմախք մը ճիւղալ ,
Ուր մեծ որդ մը կըրծած էր փոսն իր վերջին :

Հարուածն ահեղ իջաւ սըրտին իրրեւ լախտ .
Ծիչ մ'արձակեց սուր , ցաւագին , աղեխարշ .
Հայելոյն դէմ զարկաւ գըլուխն իր դըժբախտ ,
Արիւնթաթաւ ինկաւ անշունչ գետնաքարշ :

Ու վազեցին եկան փութով նաժիշտներ ,
Արտասուալից մայրիկն հասաւ անխափան ,
Ամէն կողմէ բիւր օգնութիւն կը հասնէր .
Եւ տեղացին բըժիշկներ , զեղ ու դարման :

Խեղճ աղջիկը բացաւ աչքերն արդէն մութ ,
Դողդղողալով չոր տերեւի պէս տըկար ,
«Ա՛լ չեմ սիրեր , մըրմընջեց , կեանքն այս անգութ ,
«Ու , ա՛լ մահուան մըռայլ փոսէն չեմ սոսկար :

«Ա՛լ թողէք զիս , թողէք որ շունչըս հատնի ,
«Զի գերեզմանն է վայր անել ու անանց ,
«Ուր հէդ դէմքըս պիտի պահեմ միշտ գաղտնի
«Սեւ հողերուն վերմակին տակ անթափանց :»

Մահը որ հոն դարանամուտ կը սպասէր ,
Տակաւ եկաւ անոր հոգւոյն քով տըրտում .
«— Ծաղկախտն առաւ մըրմընջեց գեղդ ու յոյսեր՝
Պիտի տանիմ ես ալ ցաւերդ անպատում :»

Ու անոր գիրկն ինկաւ աղջիկն հոգեվար ,
Հոն իր բախտին վըրայ լացաւ ու լացաւ ,
Եւ համբոյրով մ'երկայն , խորունկ , խանդավառ ,
Այդ թախծութեան հեշտանքին մէջ հալեցաւ :

Արեւն հասած էր սենեակին խորշերուն
Թափանցելով վարագոյրին ճեղքն ի վար ,
Դեռ կանթեղին յետին նըշոյլն երերուն
Հէք մեռելին մահճին վըրայ կը հեւար :

ԿԱՊՈՅՏ ԱՂՋԻԿԸ

Նոր ելած էր սուգէն, կապոյտ կը հագնէր.
Գրլուին ունէր ծաւի բեհեզ մը սիրուն,
Որուն վէտ վէտ ծալքերուն նուրբ ծրփանքներ
Կ'ոյրորուէին շուրջն իր ոսկի մազերուն:

Միշտ լուսեղէն ծիծաղ մ'ունէր իր բերան,
Հրնչուն, անոյշ, երգի մը պէս սիրարծարծ,
Եւ խրատիչ նայուածքին մէջ անոր լայն
Ծովն իրեն գոյն, երկինք իր շողն էր գըրած:

Սիրած չէր դեռ, ո՛հ, զայն կ'ըսէր իր ճակատ.
Զըքնաղ երազ մ'էր լոկ իր կեանքն ըսպիտակ,
Անուրջ մ'անծիր, ուր կոյս հոգին խանդակաթ
Կը ծածանէր ջերմ իղձերու բոցին տակ:

Բընութեան մէջ ծովն էր իր տենչն առանձին.
Ծաղիկներուն, դաշտին համար սէր չունէր.
Ամէն առտու կարմիր արեւն այգածին՝
Իր մակոյկով ծովուն մէջ զայն կ'ողջունէր:

Զէինք գիտեր, պըչրա՞նք էր թէ պարզ ճաշակ
Այդ մակոյկն ալ կահուած գոյնով միշտ ծովուն,
Եկապոյտ աղջիկ» կ'անուանէինք կամ «Խաթաղ»,
Երբ կը նաւէր փոթորկին դէմ և հովուն:

Զէր որսար ան, և ոչ ալ գիրք կը կարգար,
Անհունին մէջ մըխրրճելով իր հոգին՝
Կ'ուզէր բաժնել շողերուն հետ անդադար
Գաղտնիքները, զոր կու տայ ծովն երկինքին:

Հովին, վիհին, ակփներուն բարեկամ,
Յորձանքներէն, ամպէն, շանթէն չունէր վախ,
Այդ անկայուն տարրերուն մէջ շատ անգամ
Կըռուած, յաղթած էր ամպրոպին ալեբախ:

Բայց գիշեր մը մօտեցաւ կուր մը փութով
Սուր ճեղքելով ծալ ծալ ծրփանքն ընդարձակ.
Իր առջեւէն տեսիլքի պէս հոգեթով
Լոյս ճակատ մը անցաւ գեղով համարձակ:

Լուսնին տարտամ նըշոյլներուն ներքեւ ձիւն
Սեւ ու ծաւի աչքեր զիրար հասկըցան,
Եւ սիւղն աշխոյժ անոնց շունչին մեղմ հըծծիւնն
Արձագանգեց սիրոյ բառով մ'աղուածայն:

Խոտուեցաւ խկոյն ծովուն ջինջ երես,
Մըրրիկ մ'ելաւ, մարեց լոյսեր, կայծ ու բոց,
Լեռներու պէս վեր բարձրացան փրփրադէղ
Կոհակներու անտանձ ամպերն հողմակոծ:

Ա'լ հորիզոն չըկար, քառս մ'էր եթեր՝
Ճիւաղներու հանդէս մը սեւ ու մըռայլ,
Երկինք անգուլ սուր փայլակներ կը նետէր,
Շանթ կը տեղար հընոցներէն իր չըռայլ:

Նախանձոտ ծովն յանկարծ թօթվեց իր ուսեր,
Բացաւ թեւերն, առաւ աղջիկն հեշտագին,
Անոր կեանքին հետ հրապոյրներն ալ ու սէր
Զուգեց թողուլ կիրքերու մեծ վրտանգին:

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

ՀԷ՛Ք ՅԻՄԱՐ ԿԻՆ

Կը վազէ ան, շուտ շուտ կ'երթայ դէպի ծով,
Եւ անդունդին վրայ ծըռած ծարաւի,
Կ'ուզէ պատռել խութն ու ծրփանքն իր կոծով,
Ծըծել, քամել, հատցընել ծովն իւրովի:
Կը վազէ ան, շուտ շուտ կ'երթայ դէպ ի ծով:

Թաց նայուածք մը աղօտ աչքին մէջ տարտամ
Կը թըրթըռայ ցընցումներով թախծագին,
Եւ ցաւատանջ ըզգացումներ կը կարդամ
Անոնց յատակն ուր մոլորած է հոգին:

Տենդոտ սարսուռ մ'ունի բերանն իր ցամաք,
Խընդուք մ'որ սեւ օր մ'իւր բերնին է փակեր,
Եւ խօսուածքին մէջ շնչոտ մը խօլ ու ձերմակ
Կը ծիծաղի, երբ կ'արտասուեն իր աչքեր:

Ձայն մ'որ երգի կը նմանի սըրտաբեկ
Նիւար կուրծքէն դուրս կը թըռչի զերթ բողոք,
Խուլ անէծք մը, զոր չէ լըսած մարդ երբեք,
Հեծկըտուք մը և մաշող հազ մ'անողոք:

Յետոյ, յանկարծ քրքրել մ'ահեղ, հեզնական
Քարին, ժայռին դէմ և լոյսին, խաւարին.
Ինչո՞ւ չեն լար անոնք կորուստն իր մանկան
Որ ծովն ինկաւ, մեռաւ անցեալ յունուարին:

Միակ սէրն էր զոր իր գըրկէն ծովն առաւ,
Իր կաթողին պաշտած մանկիկն այն զըւարթ.
Վարդ մ'էր ինքն ալ. կըսկիծն ըրաւ զայն պառաւ.
«Հէ՛ք յիմար կին» կ'ըսէ իրեն ամէն մարդ:

Հէ՛ք յիմար կին, որ կը պարէ ալ հիմակ,
Մոռնալով ցաւն, անէծքն, արցունքն ու Աստուած,
Վար կը նկատէ իր վիշտերուն սեւ դիմակ,
Կարծես մանկիկն հոն է լանջքին փաթթըւած:

Բայց կը վաղէ նորէն կ'երթայ դէպի ծով,
Եւ անդունդին վըրայ ծըռած ծարաւի,
Կ'ուզէ պատռել խութն ու ծըփանքն իր կոծով,
Ծըծել, քամել, հատցընել ցուրն իւրովի:
Ու կը վաղէ, շուտ շուտ կ'երթայ դէպի ծով:

1892

Ա Ջ Ք Ե Ր Դ

Ծով մը կապոյտ կը ծաւալի
Ալքերուդ մէջ, ուր չըկայ սէր,
Ծով մը հանդարտ, ըզմայլելի,
Ուր կը ցոլան ցայտուն լոյսեր.
Բայց ըզգացումն հոն կը հալի
Խնչդէս տարին՝ պատառ մը սեր:

Երբեմն անկէ կ'անցնին բարակ
Ճառագայթներ սլայծառ ու ջինջ,
Ջրդուտ հոգւոյդ ցոլքեր կըբակ
Երեւոյթով մ'աղուոր, անջինջ.
Բայց կը մարին անոնք արագ,
Խնչդէս հովին դէմ կայծ մ'ոչինչ:

Մերթ ծաղիկներ կ'ըլլան փափուկ
Գորշ կապոյտով մանուշակի,
Այնքան նըրբին և խուսափուկ
Որ չունին գոյն որոշակի,
Բայց կը թափին ինչպէս յափուկ
Դաժան շունչին դէմ խորշակի:

Օր մ'ալ տեսնես շատ են յոգներ
Մեծ թախիծի խոհով մ'անանց,
Արցունքներու տաք կայլակներ
Թարթիչներէդ կը մաղուին թաց,
Որ կը թըլին սեւ մանեակներ
Գոհարներու շարքով բանուած:

Աշխարհներ են աչքերդ անուն,
Ուր կան լոյսեր, յոյզեր հըսկայ.
Սառոյց, հըրդեհ, բոցեր փայլուն,
Ժըպիտն ու յոյս չեն բացակայ.
Կու գան, կ'անցնին անկէ սահուն
Գուժն ու արցունք. լոկ սէր չըկայ:

1892

Կ Ի Թ Ա Ռ Դ

Մայրիկիս

Երբ սարսռոտ հեծք մը ստւառնի կիթառի,
Բուրումները եթերին մէջ երբ հեւան,
Շըղարչ մըշուշն երբ ծածանուտ թափառի,
Եւ թըրջւած շաղ արցունքէն գիշերուան
Երբ ըստուերին մըռայլ ծոցին մէջ թառի,

Բուրումները եթերին մէջ երբ հեւան
Հիւանդի մը շունչին նըման զոզգոջուն,
Որ կը հեծէ հուսկ եղերերգը մահուան,
Մըտքէս խոհեր կու գան կ'անցնին զերթ թըռչուն,
Ինչպէս կ'անցնի անապատէն կարաւան:

Շըղարշ մըշուշն երբ ծածանուտ թափառի
Ըսքօղելով աչքէս թախիծը մութին ,
Սըրտիս մօտիկ կը զգամ հրեշտակ մը բարի ,
Որուն ձայնէն սէր և գորով կը կաթին ,
Հոգիս յուզուած երազներուս կը փարի :

Եւ թըրջուած շաղ արցունքէն գիշերուան ,
Անոյ աչքեր՝ յար գորովով բարասուն՝
Կիթառի մը ձայնէն կ'ելլեն երեւան
Բերելով ինձ յուշեր անեղր ու անհուն ,
Որոնք եղան յաւէտ հոգւոյս օթեւան :

Բայց ըստուերին մըռայլ ծոցը կը թառի
Կարօտակէզ սիրոյս երազն այս պատիր .
Մահուան խոհին մէջ եռանդըս կը սառի .
Եւ երկիւղած քեզ կ'աղօթեմ ծընրադիր
Երբ սարսուտ հեծք մը սաւառնի կիթառի :

1902

ԱՆՈՐ ՀՈԳԻՆ...

Վարդով, ցօղով, բուրուռներով
Հիւսուած բերան մ'երբ ինձ ժպտի,
Հաղար քերթուած, հաղար գորով
Իր ձայնին մէջ երբոր փթթի,
Ես խուլ, անտես այդ դիւթանքին,
Կը փնտրուեմ անոր հոգին:

Երբ հոխ զարդեր կը թռնան
Հայլիներու մէջ պերճաշուք,
Ծոպ ծոպ կապուած խանթուռներ լայն,
Բարձերու վրայ կը ձգեն շուք,
Ես անտարբեր չքեղանքին
Կը փնտրուեմ այնտեղ հոգին:

Քերթուած մ'ազուոր, վանկեր հնչուն
Երբոր կարդամ յանգերով ճոխ,
Ձգայացունց բառեր թռչուն.
Երբ կը կազմեն տաղեր յաջող,
Ես անղգայ այդ հիւսուածքին,
Կը փնտըռեմ անոր հոգին:

Նոյն իսկ բերանն ըլլայ տըմոյն,
Սրահն ըլլայ անգարդ նըսեմ,
Եւ քերթուածն ալ անփայլ անգոյն՝
Ձուրկ՝ այն խանդէն զոր կ'երազեմ,
Ինծի համար կ'ըլլայ անգին՝
Հնդնշմարեմ երբ իր հոգին:

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՆՈՒԷՐԸ

— Ի՞նչ նըւէր կ'ուզես որ բերեմ քեզի,
Իմ աղուո՛ր հուրին, պատանին կ'ըսէր,
Տաղերդ մը նուրբ, գիրդ նըման՝ բեհեզի
Որուն մէջ կարդաս իմ պաշտումս ու սէր:

Եւ աղուոր հուրին աչքերով անթարթ՝
Կը նայէր հեռուն, հեռուն, ամպերուն
Որ կը սուրային ճերմակ ու հանդարտ,
Ճերմակ անուրջ մը տանելով հեռուն:

Ու կը հարցընէր պատանին նորէն
— Կ'ուզե՞ս մանեակ մը, վարսակա՞լ հիւսեմ
Աշխարհի շքեղ արեւակներէն
Որոնք քեզ պատմեն իմ սէրըս վըսեմ:

Աղուոր աղջիկը անշարժ ու լըռին
Կը նայէր ծովին կապոյտ ջուրերուն,
Որոնք աւազին վըրայ կը խըրին
Փըշրելով վիհին անուրջն օրօրուն:

Ու կը թախանձէր խանդավառ տըղան,
Ուզելով ձօնել պերճանքներ անգլին,
Որոնց անունէն միայն կը դողան
Կանանց սիրտերը տենդով մ'ահագլին:

— Գոհարներ, տաղեր, ծուղիկ, խօսքով սէր,
Ըսաւ աղջիկը ձայնով մ'որ կու լար,
Իմ շուրջս ամէն օր ես շատ եմ տեսեր,
Բայց սիրտըս կոյս է, և հոգիս՝ դաւար:

Ես կ'արհամարհեմ ինչ որ ուրիշներ
Միշտ կը վայելին աչքերով ծարաւ.
Կը բաղձայի որ վայելքը մեռնէր
Տիեզերքին մէջ, հիւսիսէն հարաւ:

Կ'ըղձամ այն բանին որ ինձմէ առաջ,
Ոչ ինձմէ ետքը չէ տրուած մէկուն.
Կը հեծէ հողիս միշտ լալահառաջ
Զուր ըղձանքներուս վըրայ իմ թաքուն:

Կ'ուղէի որ ինձ երկինք մը տայի
Բոցով, փայլակով, արեւով անշէջ,
Որոնք հրդեհ մը վառէին անծիր,
Անեղ հրդեհ մը՝ անմահ սիրոյդ մէջ:

Կ'ուղէի միայն ե՛ս տեսնել ըղբեղ,
Նայուածքդ մի՛այն իմ վըրաս յառէր.
Իմըս ըլլային աչքերդ հըրակէզ,
Եւ անոնց մէջ լուի իմ սէրըս վառէր:

Ես կը նախանձիմ ծովէն ու հովէն.
Ձեմ ուղեր որ դուն աստղերուն նայիս.
Կու լամ երբ ըղբեղ ուրիշներ թողեն.
Ձեմ ուղեր տեսնես ծաղիկն ու Մայիս:

Թրջուեր էին աչքերն յուզմունքէն,
Եւ խօսեցեալը, սրտոտ պարմանի,
Ըսաւ. «Նըւէր մը տա՛մ քեզ ապաքէն,
Նըւէր մ'որ սիրոյդ ըլլայ արժանի»:

Գանուխ էր ելեր Կաղանդին առտուն,
Փափուկ մուշտակով ուսերը փաթթած,
Բազմոցին վըրայ կ'երազէր արթուն,
Հիր տնուրջներու օծումով դեռ թաց:

Շունչի, համբոյրի շրշիւնով վարդեր,
Ծընորքը ծաղկի, ձիւնի և հուրի
Լուռ կը սաւառնէր ու կը հեւար դեռ
Անքերուն առջեւ աղջըկան հուրի:

Եւ կը մըտածէր. միտքն իբրեւ ժպակ
Կ'ոստոստէր, նըման ջուրի կը հոսէր,
Մովիճէն փետուր, փետուրէն դիպակ,
Մինչեւ հըմայքը կեանքին, սէր, միշտ սէր:

Եւ իր նըւէրին խանդով կ'սպասէր:
Լուսնի նըշոյլներ, ուրուներ բալի,
Թովքը իրիկուան, ծաղկածին յոյսեր
Կ'անցնին առջեւէն զերթ հոյլ հօբալի:

Բայց... տեսիլք մը նոր աչքը կը կարթէ.
Դուռը բացուած է. քողերով ճերմակ
Կայթ մը կը բերեն հիւսուած մարդարտէ
Հարսի պէս շըքուած բեհեզով համակ:

Ճերմակ յասմիկներ, շուշան, նունուֆար
Վարդերու վրայ ինկեր են ծոպ ծոպ.
Լեւակներու քով քամեւեակներ վառ
Ալունոտ լանջքերնին կը ցուցադրեն ցոփ:

Եւ ծոցն այդ ծաղկոտ բոյրէ տարփանքին՝
Գոհարատուփ մը լայն սուտակներով:
Դադտնիքին հանդէպ կը դողայ հոգին,
Եւ կը վարանի տարտամ ու խրոտով:

Յետոյ, կը բանայ. Թաւիշին վըրայ...
Խորունկ բիրերը, ո՛հ, կը մըթագնին...
Զոյգ մը աչք կայ հոն... ու կը սարսըռայ...
Աղուոր աչքերն են իր սիրականին:

1903

There is something in the
language which is not
the same as the other
the same as the other

There is something in the
language which is not
the same as the other
the same as the other

There is something in the
language which is not
the same as the other
the same as the other

There is something in the
language which is not
the same as the other
the same as the other

There is something in the
language which is not
the same as the other
the same as the other

ԾՆՈՒՆԴԻ ԳԻՇԵՐ

Այն աստեղավառ Ծընունդին գիշեր
Ամպերէն ծաղիկ թափեր էր ձիւնէ,
Ինչպէս նըշենին հովէն տարուբեր
Արփագոյն լոյսէ աստղեր կը ձիւնէ,
Իմ մանուկ հոգիս, իմ հոգիս դեռ կոյս,
Ո՛հ, ի՛նչ ջերմեռանդ խանդով ըզմայլուն՝
Կաթողին խնդրեց քեզմէ ո՛վ Յիսուս,
Որ աստղ մ'ինչ զրկես երկինքէդ փայլուն:

Այն խորհրդաւոր Մընուէդին գիշեր,
Ճաճանչի մը մէջ տեսայ ես Աստուած,
Սիրտը արիւնած, հակատը փուշեր,
Թըշուառ մարդկութեան երազին զոհուած:
Ծաղկատի հոգիս, հոգիս խանդավառ
Խնդրեց որ կեանքով օծես, ո՛վ Յիսուս,
Դուն որ մեր անհուն պատրանքը տեսար,
Ոսկի ըսկիհը իմ երազներուս:

Հիմայ Մընուէդի գիշերն է խաւար,
Ու Բեթլեհէմի աստղին տեղ արծաթ՝
Հորիզոնին մէջ կը շարուին երկար
Ծով անյուսութեան կուռ ամպեր երկաթ:
Բայց միշտ ջերմեռանդ այլ հիւծուած հոգիս
Կու գայ պաղատիւ քեզի, ո՛վ Յիսուս,
Զի շիջան աստղեր, երազներ կեանքիս,
Դուն ցօղէ՛ ինծի նոր հաւատք, նոր յոյս:

1924

Կ Ա Ղ Ա Ն Դ

Խոր խաւար է, երկինքն ամպեր կը հսկեն,
Երկրի վրայ մեծ հանդէս կայ
Երջանկութիւնն է որ կու գայ,
Փուշերը վարդ են դարձեր,
Նոճին ծաղիկ է բացեր.
Լոյս կը տեղայ ծառէն, սառէն ու ակէն:

Ամէն շրթունք կը խնդայ, և հոգիներն են արթուն.
Պատրանքը սէր է հագեր,
Իր սաքին տակն են թաղեր,
Յոյսը ժպտուն կը ծածանի
Աչքերուն մէջ մանկան, կընօջ ու մարդուն:

Եւ թափոր մը շըքեղ կաղմած են արդէն
Ըղձանքները բոց ու կըրակ,
Ոմանք ոսկի, ոմանք ճերմակ
Իտէալի մը հետամուտ,
Հաւատքով լի այլ սրտաթուռ՝
Ընծայաբեր հիւրին ճամբան կը դիտեն:

Կ'սպասեն որ բացուի դուռը բախտին շէն,
Յոյսի հեւքէն յոգնաբեկ,
Թշուառ մարդիկ որ անարժէք
Մոմերն աստղեր կը կարծէք
Այս խեղճ կեանքէն ի՞նչ կ'սպասէք...
— Ունայնութիւնն է որ կ'անցնի այդ դռնէն:

1980

Ժ Ա Ն Ե Ա Կ Ն Ե Ր Ը

«Շատ նիհար է, շատ ալ տագոյն», կ'ըսէին,
երբ փողոցէն կ'անցնէր երկայն մեկնոցով,
Մէջքը սեղմած լարերուն մէջ forսին,
Աչքն ալ հովէն պատըսպարած ակնոցով:

Ծրփին մոյնքը բարեկամ չէր սեւերուն,
Մութ ըզզեստով անշուք աղջիկ մ'էր խոնարհ,
Սև թաւիչէ օձիքն երկար սեւեռուն
Դէմքէն ցուքեր, ուլէն թովքեր կը գողնար:

Ի՞նչ քաղաքի արդուզարդոյնն ապերախտ
Գեղանի չէր բնաւ այդ կի՛նն աննման,
Զոր դիտելով իսկ կ'ըլլայինք բարեբախտ
Երբոր պարի սրահին մէջ կու գար ման:

Ի՛նչ աղուոր էր օթեակին մէջ՝ երբ ճերմակ
Ժանեակով մը լոկ կը սքօղէր իր թեւեր,
Եւ ուսերուն, լանջքին վրայ անդիմակ՝
Բեհեզի մը թեթեւ ծալքը կը թեւէր:

Մարած, հալած երանգներու մէջ պէս պէս՝
Իր սեփական փայլը կ'առնէր դէմքն անոր,
Եթերային, անծի՛ր, աննիւթ ամպի պէս
Միշտ անմատոյց, անըրջային և միշտ նոր:

Ժանեակներու այդ փըրփուրներ թափանցիկ,
Ծակտիքն անոնց, ցանցը բարակ օդային
Եւ մետաքսէ ծըփանքն ալ թոյլ ցոլացիկ
Բոլոր անձին դիւթիչ բան մը կու տային:

Ճառագայթ մը, լոյս մը, աւիւն մը կեանքի
Մութ նայուածքին մէջ հրապոյր մը կ'արժարժէր,
Խորի՛ն անդունդ առանց ելքի ու յանգի,
Որուն գաղտնիքն ունին շանթերն ու կայծեր:

Եւ ժըպիտ մ'ալ, չըքնաղ փըթթում մը վարդի
Կու գար բանալ շրթունքներուն իր թերթեր,
Խնչպէս արեւն իր ըղգեստովը զարդի,
Որուն առջեւ կը բացուին այդն ու եթեր:

Եւ կը բացուէր սիրտն երազի մը հեշտին
Այդ ժանեակէ մըթնոլորտին մէջ տարտամ,
Ջերմ, հըմայող զարկ մը տալով իր շնչաին,
Ձոր կը պաշտէր քերթողն ու ջոջն ալ փարթամ:

Բայց տմէնուն համար սիրտն էր անտարբեր,
Լոկ կը սիրէր պերճ ժանեակներն անապակ,
Որոնց հըմայքն անձրեւի պէս կը թափէր
Այնքան խունկեր, այնքան վարդեր ոտքին տակ:

Կը փայփայէր զանոնք տենչով կաթողին
Կեանքը դըրած անոնց վըրայ հոլանի,
Կըրքստ սէր մը, ուր կար հանճարն ու հոգին,
Խնչպէս զիտեն սիրել կանայք խելանի:

Սեւ առտու մը սակայն հազով մ'արթնցաւ
Իր ժանեակէ լայն բարձերուն կըռթնած,
Մէջքին վըրայ, կողին վրայ կը զգար ցաւ,
Ու կը հեւար յոգնած, դեղնած, քըրտընած:

Թատրոնին մէջ ցուրտ էր առեր, կը յիշէր,
Երբ օթեակին դուռը բացուեր էր ետին.
Դեկտեմբերի հով մը սառտիկ այն գիշեր
Կը դըղըրդէր անդուլ երկինքն ու գետին:

Ու մերժեր էր առնել մեկնոցն ուսերուն,
Իր ժանեակներն ըստուերելու երկիւղով,
Նըշուլագե՛ղ ոստայն ճերմակ ու սիրուն,
Ինչպէս աստղով լեցուն ձիւնէ նուրբ կողով:

Եւ մեռա՛ւ ան ժանեակներուն փաթթըւած.
Վերջին շունչին հետ եղաւ հուսկ իր կըտակ,
Ժանեակներով պըճնել իր մահ, սե՛ւ քերթուած,
Ժանեակներով թաղել մարմինն հողին տակ:

«Ի՛նչ աղուոր է, կ'ըսէին, ի՛նչ մանկամարդ»,
Երբ փողոցէն կ'անցնէր դադաղն ողբական,
Եւ երգերու, բուրվառներու մէջէն ցարդ
Կը ժըպտէր ինք ժանեակներուն սիրական:

1892

ԺԱՆՆԱԿՆԵՐՍ ՈՒ ԺԱՊԱԻԷՆՆԵՐՍ

Կ'ըսեն. «Վարդին երգիչներն են բանաստեղծ»:
Եւ վարդագոյն շրդարչին երգն երբ կարգամ,
Ինչո՞ւ կ'ըսեն թէ միտքս է թոյլ ու տըխեղծ
Թէ չեմ ըզգար լընութեան գեղը վարթամ:

Ինչո՞ւ ամպը երբ կը սիրեմ լուսաթռիչ,
Ամպ ժանեակին ալ չզմայլիմ լուսացանց
Որ վիշտերուն մէջ կը սքօղէ վրդովիչ
Թուփքը ծաղիկ թարմ մարմնի մը գեղապանծ:

Մարգարտայեռ շաղն այգաթուրմ կը սիրէք .
Ինչո՞ւ չերգեմ ես մարգարիտը անփայլ ,
Որուն ներքեւ լանջքի մը վառքը բեկբեկ
Կ'եթերանայ փթթումներով գեղազմայլ :

Երբ արծաթի ջուր մանեա՛յը լեռներուն
Իր վէտքին մէջ կը համբուրէ շէկ արփին ,
Ինչո՞ւ սնդուս ժապաւէնները սիրուն
Շող վարսերու համբոյրին մէջ չըթափին :

Մեծ պերճանքը , դուստր արուեստին հարազատ
Որ վըսեմին ու գեղեցկին է հաղորդ .
Թըռիչ չի՞ տար արդեօք մըտքի մը ազատ ,
Չի՞ ներշնչեր միթէ հոգին սիրայորդ :

Սըրահներու ճոխ ջահերը բոցավառ ,
Ջութակները , ինչպէս երգը թռչունին ,
Թաւիշները , ինչպէս մարմանդը դալար ,
Այդ ամէնքը արդեօք հոգի մը չունին :

1918

ՕՐՕՐՈՒՄՆԵՐ

Կը մարի լոյսն ամպերուն տակ երերուն,
Ա՛լ կը պարզէ կեանքի երազն իր շողին,
Խորհուրդներու մէջ փաթթելով մեր հոգին,
Դեղնած մարած նայուածքին տակ լոյսերուն:

Ա՛լ կը պարզէ կեանքի երազն իր շողին.
Մեր միտքն անդուլ կը թափառի միշտ հեռուն
Դեղնած մարած նայուածքին տակ լոյսերուն,
Անհոգ, անփոյթ զաղուան պէտքին ու հոգին:

Մեր միաքն անդուլ կը թափառի միշտ հեռուն
Կապուած ծաղկին, երգին, շողին ու սիւգին,
Անհագ, անփոյթ վաղուան պէտքին ու հոգին:

Կապուած ծաղկին, երգին, շողին ու սիւգին,
«Վարդը փուչ է, կ'ըսենք, ձմեռն ալ՝ գարուն»:
Ու կը գիմենք դէպի անդունդը կեանքին:

1892

ՕՐՕՐՈՒՄՆԵՐ

(Վառիանդ)

Լերան ետին կը հալի գունտն արեւուն .
Ըստուերները ցից սարերէն կ'իջնեն վար ,
Պառնըւելով շուշան , լեւակ ամպերուն ,
Ուր կը յածին մեր անուրջներն օդապար :

Ըստուերները ցից սարերէն կ'իջնեն վար .
Խորհուրդներու լուռ հըմայքովն ակաղձուն՝
Մեր սիրտերը կը բաբախեն զերթ կիթառ
Գըգուանքին տակ լուսնին բեհեզ ցոլքերուն :

Խորհուրդներու լուռ հրմայքովն ակադճուն .
Թողած կեանքի վիշտն ու հրճուանքն անհամար
Մեր սիրտերը կը վերանան օրօրուն :

Թողած կեանքի վիշտն ու հրճուանքն անհամար
Կապուած հովին ու երկինքի բոցերուն ,
Երազի մէջ կը մոռնանք կեանքն ու աշխարհ :

1900

ՄԱՆԿԻԿԻՆ ՔՈՒՆԸ

Նիրհէ՛ , մանկիկս իմ սիրուն ,
Անոյշ քունով նիրհէ՛ դուն ,
Սրբանիդ քով եկան հիւր
Աբեւն , արծիւն ու զեփիւռ ,
Թողած ծովերն , ամպն ու սար ,
Համրոյր բերել քեզ հազար :

Բացաւ արծիւն իր թեւեր
Գլխուդ վերեւ ոսկեհեր ,
Շըրթունքներուդ վըրայ նուռ
Սրբակեց արփին վարդ և հուր ,
Եւ փայփայեց քամին զով
Այտերդ իր նուրբ բեհզով :

Նիրհէ՛ , մանկիկս իմ սիրուն ,
Անոյշ քունով նիրհէ՛ դուն ,
Բոյնը դարձաւ գոռ արծուին ,
Մարը մտաւ լոյս արփին .
Թրուաւ գընաց իր մօր քով
Զեփիւռն անհո՛ւն նազանքով :

Սիւգին դարձին անձկալիւր՝
Մայրիկն հարցուց . «Ո՛ւր էիր ,
Դեւերու հե՞տ կըռուեցար ,
Յուզեցիր ծո՞ղ ու մացառ :
Իսկ համբոյրով մը ջերմին
Պատասխանեց խօլ քամին .

«Ես ծառ ու փոփ չեմ յուզեր ,
Դեւ հալածել չեմ ուզեր ,
Մանկիկին քով ամէն օր
Ըսի երգեր ու օրօր .
— Նիրհէ՛ , մանկիկս իմ սիրուն ,
Անոյշ քունով նիրհէ՛ դուն » :

1897

Հ Ն Ջ Ե Ա Կ

Անհուն շողեր որ հողւոյս մէջ կը ճաճանչէք,
Ինչպէս աստղերն անդարագիւր խորն երկինքին.
Դուք վաղանցիկ և խուսափուկ նշոյլներ չէք.
Դուք հրդեհ էք կեանքը վառող տիեզերքին,

Թէպէտ նիւթին մէզը ջանայ զձեզ սքողել,
Միթէ աստղն ալ մերթ չի՞ ծածկեր ամպ մը չնչին
Կրնա՞յ սակայն մարել անոր հուրքն ոսկեթել:
Արեւները գիշերին տակ կը կորնչին:

Սուտ է խաւարն ու պատրանք են մշուշն ու մէգ,
Ձերթ վայելքներ մեր հէգ կեանքին մէջ ցանուցիր
Ըզմեզ սադրող չքեղանքներ, սի՛ն խաղալիկ:

Դուք աւիւնս էք, դուք իղձերս էք, երազներս էք.
Դուք իմ սէրս էք մշտաճանաչ, աննիւթ, անծիր,
Եւ հոգւոյս մէջ, ինձմէ ետքն ալ պիտի ապրիք:

Հ Ն Չ Ե Ա Կ

Տեսա՞ծ էք ամպն որ կը սուրայ հիւսիսէն
Աներեւոյթ յաղթ ուժէ մը մըրկուած .
Ի՞նչ պայքարներ իր ընդերքը կը յուզեն .
Իր ծոցին մէջ՝ ի՞նչ փայլակներ , բոց ու կայծ :

Կը կոծկոծի , կը գալարուի , կը գոռայ ,
Ամպրոպներու յորձանքներ զուրս կը ժայթքին .
Յետոյ , հեղեղ մը կը զեղու մեր վըրայ ,
Քայքայելով փխրուն երազն իր կեանքին :

Անհունութիւն մը կայ իմ մէջն անծանօթ,
Որուն հոգւոյս նեղ պատեանը չի բաւեր.
Կը բեկբեկի, կը ճմլուի, կ'արիւնի:

Կը փշրուի, ինչպէս ամպէ նուրբ անօթ
Իր մէջ մըղուած խեղ պայքարէն կարեւիւր.
Բայց այդ անեւ մորիկներուն պէտք ունի:

1918

Հ Ն Ջ Ե Ա Կ

Գիշեր է խոր, ամանորի գիշեր մ'անգոյն.
Խաղաղութիւն կը ծաւալի եթերն ի վեր.
Կու գան կ'անցնին յիշատակներս ամպի հանգոյն,
Փոթորկայոյզ ալիքներու առած թեւեր:

Արցունք, ծիծաղ կը թօթափին գլխուս թերթ թերթ.
Ու կը ծրփան անուրջներու սեւն ու ծաւին.
Ի՜նչ փոթորկոտ կեանքի ժամեր, ի՜նչ յուսակերտ
Իտէալի յուշեր, հեծքը սրտի ցաւին:

Յետոյ զըւարթ բոց ճաճանչներ իմ մանկութեան,
Լուռ բեկորներ ըղձանքներուս իմ լուսադէմ
Որոնք անփոյթ զիս կը թողուն, կ'անցնին, կ'երթան...

Ո՛հ, պայքարի, տառապանքի յուզումներ տաք,
Ըզձեզ հոգւոյս բոլոր թափով ես կը պաշտեմ.
Զի դո՛ւք միայն կեանքիս վայելքն ինծի կու տաք:

1910

Օ Ր Օ Ր

Օրօ՛ր, օրօ՛ր:

Մանկի՛կս աղուոր:

Արծաթ ցօղի նոր գգուանքով
Կու գայ լուսնակն օրրանիդ քով:

Քեզ շողերով կը փայփայէ:
Իր ցուքին տակ նիրհէ՛ անդորր:

Օրօ՛ր, օրօ՛ր:

Օրօ՛ր, օրօ՛ր:

Մաղի՛կս աղուոր:

Լոյս թիթեռներ ձիւն թեւերով

Քեզ հովանի կը չինեն զով
Համբոյրին դէմ արեւուն հուր,
Նիրհէ՛ անուշ, նիրհէ՛ անդորր:

Օրօ՛ր, օրօ՛ր:

Օրօ՛ր, օրօ՛ր,
 Թռչնի՛կս աղուոր.
 Գիրգ թերթերու բիւր նազանքով
 Վարգ կը թափի քու բոյնիդ քով
 Ծաւալելով բոյր հոգեթով.
 Այդ թովքին տակ նիրհէ՛ անդորր.
 Օրօ՛ր, օրօ՛ր:

Օրօ՛ր, օրօ՛ր.
 Հրեշտա՛կս աղուոր.
 Կու գայ աշուղն օրրանիդ քով
 Իր անուշիկ գեղգեղանքով,
 Բոց տաղերով ըզքեզ կ'օրրէ.
 Դուն երգին տակ նիրհէ՛ անոր:
 Օրօ՛ր, օրօ՛ր:

Օրօ՛ր, օրօ՛ր.
 Աղջի՛կս աղուոր.
 Պերճ ոսկեփայլ զարդարանքով
 Կու գայ պարիկն օրրանիդ քով,
 Հաբսի թելով կը պարուրէ
 Քեզ, մի՛ բանար աշուկդ աղուոր:
 Օրօ՛ր, օրօ՛ր:

Օրօ՛ր, օրօ՛ր.
 Հոգեա՛կս աղուոր.
 Սէրը կու գայ օրրանիդ մօտ,
 Անհուն խանդով սրտիդ կաթօտ,
 Հիմայ զարթի՛ր, հաւրի՛ս աղուոր.
 Ա՛լ չեմ երգեր քեզի օրօր:

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄԱՅՐ

Դարձո՛ւր աչքերդ երանութեան կայանքէդ,
Դիտէ՛ հոգւոյդ զաւակները պահ մը գէթ.
Այս յարկին տակ չըկայ աղէտք և ոչ սուգ,
Ոչ տառապանք, ոչ ցաւ և ոչ արտասուք:
Ան՛ուն զո՛րդ բողբոջումը ծաղկաւէտ
Բեղմնաւորեց անմահ երազդ առ յաւէտ:

Վե՛ ըզգացմանդ մեծ արեւէն առած կեանք,
Սիրով սընած, ըզքեզ պաշտել սորվեցանք.
Որք էինք մենք և մեղի մայր եղար դուն,
Ու երկնքէն ցարդ կը հսկես՝ միշտ արթուն:
Քու հովանւոյդ տակ թեւ առինք, աւ երբէք
Թըշուառ օրերը չապրեցանք որբին հետ:

Գիտէինք թէ գուն վերն էիր շարունակ
եւ դէպի վեր, դէպի երկինք նայեցանք:
Ունայնութեանց պատրանքներուն անհաղորդ՝
Ազնիւ ոգիդ եղաւ մեզի առաջնորդ,
եւ փարեցանք սուրբ գըթութեան պատկերին,
Որուն դէմքդ էր ականակիտ հայելին:

Ջերծ մընացինք մենք միշտ մեղքի սարսափէն
Որով տըղոց սրտերն յաճախ կը տրոփեն
Ամենուրեք, քաղաքին մէջ, թէ՛ գիւղին,
Պալատներու շուքին ներքեւ կամ հիւղին:
Մենք ապրեցանք այստեղ անմեղ, անվհեր,
Ձի գերընտիր հոգիդ մեր շուրջը կ'ապրէր:

Բու վեհ հոգիդ, ո՛հ, միշտ կը զգանք մեզի մօտ
Ցերեկ ըլլայ, գիշեր և կամ առաւօտ,
Մենք կը խորհինք. «Մեր մայրն ըզմեզ կը զիտէ»:
Այս գաղափարն ըզմեզ հոգւոյդ կը զօդէ:
Եւ կը ջանանք ըլլալ մեծ կայծն արեւուն
Որ կը վառէ մեզ բարութեամբն իր անհուն:

Մենք կեանքի մեծ ջրհեղեղէն խուսափուկ
Պատըսպարուած այս տաք բոյնին մէջ փափուկ
Մենք նորածիլ հիւր թռչնիկներ անփետուր
Կը ծըփայինք մորիկներու անձնատուր,
Երբ տապանին ազատարար աղաւնին
Բերաւ մեզի խաղաղութեան ձիթնին:

Խաղաղութեան սուրբ խորանին խնկարկու,
Ըզմեղ վարող բարի աստղին ենք հըլու,
Որ լայն ուղի մը ցոյց տայով մեզ մաքուր
Կը զարդարէ ճաճանչներով ոսկեհուռ,
Ուր կը ծաղկի մեր մանկութիւնն ապահով
Անմահութեան անուշաբոյր վարդերով:

Սրբուհի մայր, ի՛նչ հրճուանքով կը դիտես
Մեծ երազիդ իրագործումն, երբ այսօրէս
Ժառանգորդներդ կը հետեւին քու շաւղիդ
Բարքով ազնիւ, խիղճով անբիծ ու վըճիտ,
Վախճումն տարի վառ պահելով անվըթար,
Մատաղ կեանքիդ կոյս իղձերուն այս տաճար:

Ահա փառքը հետապնդած երազիդ.
Հոս կը կանգնի վըկայ-կոթող անխըրիտ
Թէ դեռ մանուկ դուն տասերեք տարեկան
Մեծ հըրայրքով նըւիրեցիր անվարան
Անձըդ բոլոր Աստուծոյ սուրբ սեղանին,
Հոգիդ համակ՝ թըշուառութեան դարմանին:

Տե՛ս... երազդ է որ կեանք կ'առնէ լոյսին մէջ,
Եւ կեանք կու տայ լոյս էութեան մը անշէջ.
Արարչութիւն մըն է որ հոս կը փթթի,
Փողփողում մը շողի, խուռնկի, սաղարթի.
Եւ արփաւէտ սրբութիւններ կը ծաղկին
Իբրեւ աստղեր ճակտիդ անմահ պըսակին:

Նայէ՛ մեզ ալ, զաւակներուդ սիրալիր
Որ մեծապանծ փառքիդ առջեւ ծընրադիր՝
Կ'ուխանն մընալ միշտ ջերմեռանդ ու բարի,
Ըլլալ գործօն, ժիր, անվրէտ, քաջարի
Ու սրտադին կ'ազազակեն խանդավառ,

«Օրհնեա՛լ ըլլաւ մայրերուն մէջ դուն՝ յամայր
Սրբունի մա՛յր» :

1926

ԳԱՐՈՒՆԸ ՀՈԳԻՈՅԴ

Օր. Նարդիկ Եպիսկոպոս

Ինչպէս թեւերն հարսնուկներուն
Վառ կարմիրով ծիածանին
Կը ծածանին .

Յորենով լի դաշտերն՝ հեռուն՝
Հասկերն , ինչպէս ոսկի թըռան ,
Կը թրթրոան

Հարս թիթեռնեցը տաքփաղին
Կը ծաւալին , դարնան հովեր
Նթերն ի վեր .

Շող թեւերով շերեփուկին

Կ'երփնաւէտի վարդին համար

Սիրով յիմար .

Շող-շող լոյսով եթերասլաց

Փոսուռաներ , փշրանք լուսնին ,

Մեզ կը հասնին .

Շափրակներուն սրտէն ծըլած

Մեղուս բուրումը լեւակի

Կը վիւակի .

Ցուք մ'ասուպէն , ծիւ մը լուսնէն ,

Բոլոր դիւթանքը միասին

Մեր Մայիսին

Ժըպիտներով կը բոլորեն

Մայր բընութեան պըսակ մ'աղուոր ,

Բայց անցաւոր .

Այսպէս և քու հոգւոյդ գարուն ,

Շընորհքներու դափիր մաքուր

Եւ թաքթաքուր ,

Հըմայքներով միշտ պատարուն՝

Պիտի ապրի ցորչափ տեւեն

Պատրանքդ ամէն :

1908

ՎԱՆՈՐԴԱՅՆՆԵՐ

Աղջկան մը

Այն երազով զոր ապրեցար երէկ գիշեր,
Դեռ կը սեղմես մատերուդ մէջ վարդի թերթեր,
Եւ դաշնակովն հիացական բառերու բիւր
Գրուիսդ ամբողջ լեցուն է դեռ:

Աչքիդ հանդէպ կապոյտ, կանանչ, հիւր ուրուներ
Իրենց թովիչ ժպիտներովը տարուբեր
Կը հեռանան ու կը հալին մըշուշին մէջ.
Դուն ըզձանքով կը նայիս դեռ:

Շուրջըդ կ'զգաս ճերմակ, բամազակ բարախուսներ,
Բարախում մ'ալ հոգիիդ մէջ, անամազ եթեր,
Ուր աստղերէն փայլ փայլ շողեր կը թափթըփին...
Երազանքէդ զարթած չես դեռ:

Փունջ կապելով կոյս իղձերէդ երազասէր,
Քեզի համար տաքուկ գարուն մըն ես հիւսեր,
Մինչ կը պատէ սառը երգիքդ յամբօրէն,
Միտըդ արեւ կը խնդրէ դեռ:

Ո՛հ, տըխուր են միշտ հրճուանքի վաղորդայններ,
Ջի աղբիւրը վայելքներու մարգարտայեռ,
Արագ արագ թաւալելով կը խուսափի,
Մինչ քու հոգիդ ծարաւ է դեռ:

1914

ԱՂՋԿԱՆ ՄԸ

Պատուհանին փեղկերը փակ,
Վառարանին մէջ կոճ մ'յուշիկ կը հալի
Լուսամփոփին ըստուերին տակ
Քնքուշ շողք մը կը փալտի
Հորալի:

Դուքսը, ձիւնը բամպակ բամպակ
Դողդողալով ուրբան է վառ կը թափի:
Արդեօք աղուօր կո՞յս մը հերմակ
Երազներէն իր կաքաղի
Կըսթափի:

201

Հոյլ մը բոյրի, գորով համակ,
— Հրեշտակներու շո՛ւնչն է արդեօք — կը յածի
Խորհուրդներուդ շուրջն անապակ,
Մինչ աչքիդ մէջ հուրք մը կայծի
Կ'արծարծի:

Վառ շրթունքէդ, մտքի փայլաւ,
Մարգրիտներու ցօղ մը մեղմիկ կը հոսի,
Մինչդեռ ճակատիդ ներքեւ յստակ
Խորունկ փոս մը մէզի, լոյսի
Կ'ակօսի:

Աթոռին յեց, գեղահասակ
Դէմդ է կայնած գորովասիրտ պատանի,
Լեզուին ծայրը բառ մը կրակ
Կը վարանի, կը ծածանի
Կը հատնի:

Ո՛հ, մի՛ Թողուր, վէ՛ս աղջընակ,
Որ այդ բառը աստուածներուն փարեյի,
Այդ բառն այնքան քաղցրանըւադ
Իր շրթունքէն հըրայրքով լի
Թաւալի:

Ձի շողերուն համբոյրը տաք.
Հոյլը բոյրի քեզմէ հեռու կը Թըռի,
Եւ յոյսերուդ մոխիրին տակ
Գլխուդ վերեւ կոյտ մը սառի
Կը Թառի:

1926

ԱԼՊՈՄԻ ԷՋԵՐ (*)

I

Դուռն երազն ես բանաստեղծին ,
Ո՛վ հայ ազջիւնի փափկասուն ,
Հայրենիքին հոգեակն ես դուռն
Ուր յոյսերը կ'արծարծին :

Թէ կը բաղձաս որ լուսափայլ
Ըլլայ Հայուն տաղաքան ,
Պահէ՛ հոգւոյդ լոյսն անխափան .
Մըտքիդ հրազն անմըռալ :

(*) Ջանազան ալպոմներէ արտագրուած են :

II

Սիրելի Արաֆախ

Դեռ լուսագեղ ու ծաղկատի,
Այգուն ցօղի պէս մարգարտի
Ինչո՞ւ աչքէդ արցունք կախի,
Սեւ աչքերով, ճերմակ սրտով
Անո՛ւշ աղջիկ:

Մինչ կը զմայլին վարդն ու ռահան
Բու խնկաւէտ հողոյդ բուրման,
Ինչո՞ւ անոր լարերը լան,
Վեհ նայուածքով, լըճակ հակտով
Ձքնա՛ղ աղջիկ:

Երբ քու տեսքիդ կը գուրգուրան
Բընարները անհուն դարնան,
Խոհերդ ամպով ինչո՞ւ հեւան,
Հոգւով կըբաղ, ժպտով փաղիկ,
Հրեշտա՛կ աղջիկ:

1928

III

Ծաղկահաս աղջիկան մը

Ի՞նչ իմ մտքիս մէջ գտնեմ ես յարմար,
Ի՞նչ ըսեմ քեզի որ Թարմ հասակիդ
Ձքնաղ յոյսերն ու իղձերը վըճիտ
Մըթին ամպերու տակ չը խաւարին,

Ինչպէս ասողերը երկնի կամարին :
 Ըսեմ թէ կեանքը երազ մը անճառ ,
 Կ'արժէ որ նայինք տարիներ երկար
 Եթէ մեր ցաւին , Վիշտին անտարբեր
 Մեր շուրջը սրգոննք կորով , լոյս և սէր
 Եթէ դժբախտին , տրկարին հէքին
 Կարենանք յոյսով լեցնել հոգին .
 Եւ լըքուած , մարած , վընատ սիրտերուն
 Ներշնչել վըսեմ հաւատքը անհուն :

IV

Ճերմակ ծաղիկներն ես կը սիրեմ շատ ,
 Եւ դուրդուբանքով անոնց հետ կ'ապրիմ ,
 Անոնք ալ ինձ հետ կ'ըլլան մըտերիմ ,
 Գիրկըս թափելով բուրումներ առատ :

Շուշանն ինձ կ'ըսէ . «Ես չըփեղ եմ հոս ,
 Կը դիւթեմ դանշտերն ու աչքերն համակ ,
 Բայց զիս փրկու . դարդ ոչ մէկ աղջընակ
 Իր կուրծքին վըրայ կը ցըրէ , ափսոս» :

Յասիկն ալ կ'ըսէ . «Ես դոյզն ու չընչին ,
 Զուհիմ շուշանին պերճ տեսքն ու հասակ .
 Բայց ամէն աղջիկ իմ փունջն հասարակ
 Միշտ կը պահէ մէջն իր տաքուկ սրտին» :

Ահ, կ'ըղձայի շատ, որ դուն, հայ աղջիկ,
 Ըլլայիր, փոյթ չէ անշուք, աննըշան,
 Ոչ թէ դաշտերու զարդ շքեղ շուշան,
 Այլ սիրտերու մօտ քաղցրաբոյր յասմիկ:

V

Կին մը գեղեցիկ առանց բարութեան
 Առանց բուրումի ծաղիկ մ'է գարնան.
 Կին մ'առանց մտքի, տռանց զգացման,
 Անլոյս և անփայլ աստղի մ'է նրման:
 Թո՛ղ չըլլայ տըգէտ և զուրկ տաղանդէ.
 Միայն իր սրտով ամէնուն յաղթէ.
 Թո՛ղ իր կերպարանքն ըլլայ աննըշան.
 Իր կեանքը անշուք, ես կը պաշտեմ զայն:

VI

Կեանքին մէջ սիրուն
 Երազ մ'է գարուն.
 Եւ այդ երազէն,
 Որուն կը վազեն
 Յոյսերն ու տենչեր,
 Թէ հոգին փախչէր,
 Զըմեռը կեանքին
 Յուշերէն անգին
 Կը մընար թափուր.
 Եւ այն ատեն ո՞ւր
 Սիրտը կը հիւսէր
 Վարդագոյն յոյսեր,
 Գիտունն իր լոյսեր,
 Եւ փերթողն իր սէր:

VII

Երջանկութիւն , երազ նաեւր ,
Ըստուե՛ր որուն ետեւէն մարդ չի հասնիր ,
Դուն ո՛չ սէրն ես , ոչ հանճարը , ոչ ոսկին
Ոչ վայելքը սին՝ կեանքին :

Սխտփանքի բառն ես դուն
Հիւանդին քով միշտ հսկող աչքն ես արթուն .
Կաթիլ մարցունք , տաք նայուածք մը , սիրտ մը բաց ,
Դըժբախտներու նըւիրուած :

VIII

Օրինոգ Մարգրիտ

Փայլ փայլ շողովն օծուած այգուն
Պերճ հասկերուն մէջ ոսկեթոյր
Հարսնուկներու կողքին թաքուն
Մարգրիտը չես որ հունի բոյր :

Լոյս լանջքի մը վրայ հոսուն
Մանեակի մը զարդը գոհար
Մարգրիտն ալ չես անխայլ տըմոյն
Որուն լոկ աչքն է սիրահար :

Իրաւ , մարգրիտ մըն ես ե դուն
Սիրով օծուած : Աստղի պէս վառ
Ունիս աչքեր , քերթուած անհուն ,
Զի քերթող մը եղաւ քեզ մայր :

Եւ երբ այսօր դուն հեղանազ՝
Ո՛վ ազուոր կոյս ծաղկահասակ,
Կեանքի բեմին կը մօտենաս
Ճակտիդ դըրած հարսի պըսակ:

Թող որ սրտէս թռած մէկ վանկ
Մազթէ քեզի՛ որ տայ Աստուած
Մարգրիտի պէս օրեր հերմակ՝
Արեւներով լուսաւորուած:

ՀԱՆՐԱՄ ՆԱԶԱՐ

Աւետիք Իսահակեանցին

II.

Այնտեղ ուր արեւն առատուն կը ծագի լեռան ետեւէն,
Ուր շաբաթները եօթն օր կը տեւեն,
Ուր ձմեռն ամբողջ չի բուսնիր բընաւ վարդը գարունին,
Կարկուտ չի տեղար, երբոր դաշտերը ծիւծաղիկ ունին.
Այնտեղ, շատ անշուք տընակի մը մէջ կէս մը փլփլած,
Որջի պէս աղտոտ, ջրհորի պէս թաց,
Ամու մը կ'ապրէր. իրենց անունն էր Նազար ու Կատար.
Նազարը այրն էր, բայց ո՞վ կը հաւտար:
Այնքան փափուկ էր հասակն ու դէմքը այդ խեղճ մարդուկին
Որ զայն տեսնողը կը կարծէր տիկին,

Ու կը կոչէին կընոջն անունով Կատարիկ աղա :
 «Ո՛հ, ի՞նչ անգուլթ է գիւղացին երբոր մէկուն հետ խաղայ» :
 Իսկ անոր կինը հակայ մ'էր ոտքով ու ձեռքով խոշոր .
 Թաւ ձայն մը ունէր և դէմքն էր խոտոռ .
 Փոթորիկ կ'ելլէր, երբոր կը հազար
 Ու կը կոչէին զայն Հանըմ Նազար :
 Իր կաշին թուխ էր մազոտ ու ճարպոտ, հասակն ալ երկայն,
 Բայց նոճի մը չէր, այլ անտաշ գերան :
 Ամէն բանի մէջ անկարող, անխիղճ, տըգէտ ու թեթեւ՝
 Բայց գիտէր աչքին ծիրը ըստուերել ամուսնով սեփ սեւ,
 Յետոյ այտերուն, չրթունքին գոյն տալ, ակնարկներ որսալ,
 Կեղտոտ տենչերով սընանիլ ու մեծ պերճանքներ յուսալ :
 Անկիւն մը նստած պատուհանին քով, առտու իրիկուն,
 Միշտ ձիւթ կը ծամէր, և երբ անցորդներ նշմարէր հեռուն,
 Թերմաշ թելերով քընար մը փութով կ'առնէր պատէն վար,
 Որ իր ձեռքին տակ սայլի ճըռինչներ լալով կը հեւար :
 Իրենց տընակը աւել տեսած չէր շինուելէն ի վեր .
 Սարգի ոստայններ կը վիլակէին ձեղուններն ի վեր :
 Խեղճ ամուսինը երբոր տուն դառնար յոգնած, քրտընած,
 Ոչ թան կը գտնէր, ոչ միս, ոչ ապուր, ոչ պատառ մը հաց,
 Ու երբ դիպուածով փախցընէր բերնէն զանգատ կամ բողոք,
 Մեծարժէք կինը ձայնով մ'անողոք [ժողվես,
 Ուժգին կը գոռար. «Բու գործդ ի՞նչ է. բանջա՞ր կը
 Վեր վայլէ՞ յոգնիլ, բանիլ ու դատիլ կընոջ մ'ինծի պէս :
 «Հասակիս նայէ՛, մատղաշ ու դալար ծառ մըն եմ տանձի :
 «Քեզի պէս երկու մարդ վրայէ վըրայ չեն հասնիր ինծի :
 «Քաղքին իշխանը եթէ վայրկեան մը ձայնիս ունկնդրէ,
 «Իսկոյն զիս իրեն թագուհի կ'ընտրէ» :
 Ու Կատար աղան, բերանը կղպած, կոկորդը չոփ չոր,
 Ակնոցին տակէն աչքերը տնկած դեղին ու խոշոր,
 Կը փախչէր կ'երթար անկիւն մը սքլած՝ ցաւը կրծելու,

Մինչև քունը դար այդ գծախտ տուենէն տանիլ զինքն հեռուն:
Դիշեր մը սակայն չկրցաւ զսպել իր դայրոյթն անհղ.
Իր ցասումները բոլոր յորդեցին զերթ անսանձ հեղեղ.
Ու երբոր կինը հայհոյեց, գոռաց հեռացաւ տունէն,
Ձարհուրելով որ մի գուցէ զղջայ ետ դառնայ նորէն,
Անոր ծըրարը, քընարն ալ մէկտեղ նետեց կռնակին,
Ու զարկաւ փակեց դուռը ետեւէն շառաւմամբ ուժգին,
«Կորսըւէ՛, ըսաւ, մեծ քերթողունի, հեռացի՛ր իղմէ,
«Թագունի եղիր և իշխաններու գահոյքը բազմէ՛»:

Բ.

Հիմայ փողոցն էր Հանըմ Նազարը անօթի ծարաւ.
Ախոռը դընաց, ու լալով լալով հոն քունը տարաւ:
Ինչե՛ր երազեց տաք յարգին վըրայ գոմէշներուն քով.
Տո՛ւն դառնալ, ըլլալ կի՛ն մը շընորհքով.
Լըւա՛լ իր անցեալն արցունքով առատ.
Ու վարել կեանք մը լուրջ, աշխատասէր, ազնիւ, անարատ:
Բընաւ. Երբ առտուն արթնցաւ կանուխ,
Ըսկըսաւ ողբալ իր բախտին վըրայ ձայնով սրտաբուխ.
Այնքան հոգեցունց հառաչներ թռցուց, այնքան հեծեծեց,
Պոռաց, որոտաց, քընարն ալ ծեծեց,
Որ գոմէշները սարսափած, իրեն ձայնակից եղան.
Եւ Հանըմ Նազար լըսելով անոնց բառաչումին ձայն,
Ըսաւ. «Իմ ողբերս կը յուղեն նոյնիսկ պաճարներն անբան.
Ուրեմըն ես մեծ երգչուհի մըն եմ»:
Ու գուրս նետուեցաւ զըւարթ, լուսաղէմ,
Դափնիներ քաղեց ու ճակտին շուրջը բոլորեց պըսակ.
Գլխէն վար կախեց ոսկեթել քօղ մը, ու տեսակ տեսակ
Փայլուն գոյներով դէմքը սնգուրեց, հուրի մը դարձաւ,

Մոռնալով իսպառ նախորդ գիշերուան տառապանքն ու ցաւ։
 Ժիշդ այդ վայրկեանին բանջարեղէնի սնալակի մը մէջ
 Կայտառ գեղջուկ մը իր քովէն կ'անցնէր երգելով անովերջ։
 Վըսեմ երգչուհին քնարին լարերէն վեշ շեշտեր քամեց,
 Մինչեւ որ իրեն դարձաւ գիւղացին աղչտնքով մը մեծ։
 Մուրացիկ ժըպիտ մ'ակնարկ մը յայտատ ու երգ մը պոռոտ
 Խելքը Թըոցուցին միամիտ տղուն ժամանցի կարծու։
 Ու Հանըմ Նազար գընաց բազմեցաւ սնալակին վերեւ,
 Շուրջը գետեղուած պրաս, կարոս, կանկառ ու շատ մը տերեւ։
 Ճամբան, աղջիկներ՝ հագուած ու շքուած երբ զլնքը տեսան,
 Հարցուցին. «Ո՛ր է այս հարսին փեսան»։
 Իսկ դպրոցական չափաճաս տըղաք
 Որ ամէն առտու կ'երթային քաղաք,
 Տեսնելով պինքը հոն դափնեպըսակ ու ձեռքը քնար
 Կ'ըսէին. «Անշուշտ քերթողուհի մ'է շքեղ պիցափառ»
 Որ Ելլադայէն կու գայ նըւագել Մափիսիկին երգերն։
 Ուրիշ մը կ'ըսէր. «Ձէ՛», Մուսաներէն մէկն է հոս եկերն։
 Ու դափնիներու ոստերով չոսըջը կանգնեցին Թափոր,
 Որուն կու գային միանալ խոււմբ խոււմբ գիւղացիք բոլոր
 Աղաղակելով. «Կեցցե՛ս, ո՛վ Մուսա, երգիչ երկնային,
 Կեցցես դուն անմահ քանաստեղծներու չքնաղ Թափուհին»։

Գ

Թափորը հասաւ մինչեւ իշխանին պալատն ընդարձակ,
 Ուր մեծ հանդէս կար, կոչուեք, տար, նըւագ։
 Երկրին չորս կողմէն գեղանի կոյսեր ձիւքերով անճառ
 Հոն բերած էին իրենց սիրճանքը, շքնորճքն ու հանճար
 Իշխանին համար, որ կ'ուզէր ընտրել հարս մը կեղտնի
 Հարս մ'որ իր մտքին, սիրտին ու կեանքին բոլոր արժանի։

Հանրմ Նազարը առաջ նետուեցաւ նազանքներով լիւր,
Ու անոր ուղղեց մըրոտ աչքերը, կեղծիքի աղբիւր:
Մինչ ընտանիքի պարկեշտ աղջիկներ գեղով ամօթխած
Համեստ կամ խըրոխտ դիրքերով կեցած՝
Ձէին մօտենար փառքի գահոյքին,
Նազար անձնատուր եղաւ պէրանքի ահեղ հաճոյքին:
Իշխանն որ անփորձ տըղայ մ'էր սրտով պարզ, նորաբողբոջ,
Դիւթուած քերթողի փառքէն, սնդոյրէն խեղկատակ կընոջ,
Իր մատնին հանեց Հանրմ Նազարին լիբտ մատը անցուց
Իբրեւ հիացման վերին ապացոյց ...

Ու հարսնիք ըրին քառասուն ցորեկ, քառասուն գիշեր,
(Այդ խըրախնանքի օրերը անշուշտ մոռցած են քիշեր):
Բոլոր շրջակայ գիւղերէն հոյլ հոյլ այստեղ տեղացին
Աղնըւականը, միջակորհարը, ինչպէս գիւղացին:
Հոն եկաւ նաեւ կատարիկ Հանրմ, մեզ հինուց ծանօթ,
Որ կընոջ փառքը տեսնելով, չգզաց նախանձ այլ ամօթ:
Իսկ Հանրմ Նազար, երբ նշմարեց զայն գահին բարձունքէն,
(Դեռ մոռցած չէր ան իր վրէժն ու քէն)
Ձայն քովը կանչեց, և իր բընական դէմքովը խոժոռ,
Աչքերը բացած կովի պէս խոշոր,
«Ձիս ճանչցա՞ր, հարցուց, իմ ով ըլլալս հասկըցա՞ր հիմայ.
Ա՛լ կորի՛ր դընա՛՞»:

1914

Պ Ա Ր Ո Ւ Ն Ի Ն

Մեծ սըրահը «կեցցէձներով կը գողայ»
 Վարսերն երկար կը վէտվէտին ուսն ի վար,
 Քօղին վրայ, զանակներէ փոսուռայ,
 Ոսկի թեւեր կը կայծկլտան լուսավառ:
 Մինչ կը կայթէ վէս պարուհին, կը ճըկի,
 Պարիկ մըն է կարծես ճարտար համբարու,
 Որ կը սուրայ մոլուցքովը կայծակի,
 Յրցքնելով ծխածաններ ակնառու:

Թաթիկները, բամբլոնները կ'ընդհարին,
 Նազանքներով ժապաւէններ կ'երկննան,
 Կը փաթթըւին թոյլ թափերովը պարին:
 Տոտիկներն ալ թիթեռնիկներ են դարնան,
 Անոնց նման ճերմակ, քնքուշ ու թեթեւ,
 Անոնց նման սըլացք կ'առնեն օդին մէջ.
 Այդ սըլացքը յորձանք մըն է յարատեւ,
 Փողփողում մը գոհարներու, լոյս անշէջ,
 Որոնք ուլէն, գլխէն, լանջքէն կը ցայտեն:

Եւ շատերը իր դարգերուն կը բազման,
 Այն վարդերուն՝ որ կը թափին իր այտէն,
 Հուր նայուածքին՝ զոր կը սրսկէ ցիր ու ցան:

«Մհ, ի՞նչ հեշտ է կեանքը իրեն, ամո՞ղջ պար,
«Կը մրմնջեն օթեակներէն, ամբո՞ղջ խաղ.
«Զուռնի ձանձրոյթ, ոչ ալ հոգեր վայրապար.
«Իր կեանքն իրաւ երկար անուրջ մ'է չքնաղ,
«Ամէն քայլին կը քաղէ ծափ ու ծաղիկ,
«Շուրջն ամէն բան կը ծիծաղի, կը խնդայ,
«Եւ լոյսի մէջ կ'անցնին օրերն երջանիկ»:

Եւ սրբահը «կեցցէ՞ճներով կը թնդայ:
Բայց ծափերը մինչ կը գոռան շարունակ,
Ծամերն երկար կը գալարին օգայած,
Մինչ կը ծըփայ գլխուն աղուոր գարգմանակ,
Իր հոգին ալ կը գալարի քայքայուած:
Իր խօլ դարձքը՝ արշաւն է խեղճ տերեւին
Զոր մըրբիկը կը հալածէ փոսն ի վար,
Բռնէն զատուած, ցամքած, թուամած կիսովին,
Միշտ կը թըռի ու կը թըռի հողմավար:

Այսպէս թալուկ մ'է այդ պարը մոյեգին,
Մահուան կայթ մը զոր ուրու մը կը պարէ,
Թըշուառ կին մը որուն այրած է հոգին,
Թէեւ օծուած են վարսերը յամպարէ:
Մայր մըն է ան, մայր մը սրտէն զարնւած,
Որուն զաւակն անկողնին մէջ կը մեռնի:
Այդ ծափերը ապտակներ են, ո՞վ Աստուած,
Զոր կ'ընդունի սրտին վըրայ, վէ՛րք գաղտնի:
Որպէս զի ցուրտ սենեակին մէջ չըմըսի
Իր խեղճ մանկիկն որ շատ հիւանդ է անդին,
Կարօտ չըլլայ քիչ մը հացի ու միսի,
Որ պուպրիկ մը ունենայ գէթ կաղանդին...:
Երբոր տեսնէք հագուած, չըքուած պերճաշուք
Չքնաղ կիներ ու մանուկներ վարդագոյն,
Մի՛ նախանձիք, ո՞վ զրկեալներ գիտցէ՛ք դուք
Սիրտը նոյնն է ամենուրեք, ցաւն ալ՝ նոյն:

Հ Ե Ր Ո Ս Ը

Ո՞վ մա՛րդ հերոս, հանճար և կամ նահատակ,
Որ քու անձիդ համար երբեք չես ապրած,
Որ հըրայրք մը ունիս քեզի նըպատակ,
Պաղափար մը անձնուրաց:

Թողած կեանքի լայն ուղիները փափուկ,
Անպատըսպար՝ տօթերուն տակ ու ձիւնին,
Միշտ բարձրացար քարուտ համբէ մը դերբուկ,
Ուր ոտքերը կ'արիւնին:

Յըրաճներու մէջ երբ բոցը կը վառէր,
Երբ ջահերը կը շողային լուսարձակ,
Դուն մեկնեցար հոն ուր ցուրտ էր, խաւար էր,
Եւ հեռու էր լուսածագ:

Թափթրփեցան թարմ երազներդ անհամար.
Դեռափըթիթ օրերդ անցան հոգերով.
Ձը ծաղկեցաւ ոչ մէկ զարուհի քեզ համար.
Արտասուեց իղձդ ու գորով:

Պըսակուեցան վարդերով ցած գըլուխներ.
Աշխարհ չունի հերոսին փառք արժանի.
Փուշ-պըսակին ներքեւ՝ մաքուր, անվեհեր
Իր նակատը կ'արիւնի:

Ջրպարտեցին ու դատեցին քեզ մարդիկ,
Մըրտեցին սրտիդ յոյզերը պայծառ.
Դո՛ւն, ըզգացման, իտէալի վեհ մարտի՛կ,
Միշտ աննըկուն կըռուեցար:

Բարձր բռնած ջահը լոյսին ծիածան,
Թափառեցար մագլցելով սարէ ոար.
Ըստուերները, մէգերն եղան ցիր ու ցան
Լոյս դրօշակովդ ուր հասար:

Ազգիդ տըւիր դալար ուժերը կեանքիդ,
Ու խամրեցար որ անոր յոյսը ծաղկի.
Արդ, աւերակ խորչերուն մէջ անժըպիտ
Չե՞ս տեսներ բոցը կեանքի:

Եւ մտածումդ՝ որ թեւ առած կը թըռի
Դէպի այգերն ու ըսփիւռները հեռուն,
Բու անունիդ արձագանգը սխրալի
Միշտ կրկնելով դարերուն:

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ (յանգաւոր)

Եթէ կ'ուզես աղատ ըլլալ,
Ջանա՛ մարդէ բան չըստանալ.
Թո՛ղ չը կապեն ըզքեզ յոյսեր,
Ոչ վայելք մը և ոչ իսկ սէր:

Փայլուն կամ անփայլ՝ ոսկի է ոսկին.
Անբոյր ծաղիկն ալ ծաղիկ է կրկին.
Բայց առանց գութի, հըրէշ մըն է կին:

Նոճի հասակ, շրթունք բոսոր,
Մարգրիտ, գոհար, ոսկի վարսեր,
Զեն կարող կին մ'ընել աղուոր,
Թէ աւքերուն մէջ չունի սէր:

Թո՛ղ անարգեն որքան կ'ուզեն քեզ մարդիկ,
Դուն կա՛ց, մնա՛ յաղթ, անսասան զերթ մարտիկ,
Ծորչափ հագւոյգ աւքերուն մէջ առանձին,
Կրնաս յարգանք պահել հանդէպ քու անձին:

Դժուար չէ օր մը բարիք ընել հոս,
Ո՞վ իր կեանքին մէջ եղած չէ հերոս:
Արդար արժանիք ունիս այն պահին,
Երբ այդ արարքներդ միշտ յարատեւեն:

Տաղանդը ձիրք մ'է երկինքէն տըրուած
Կամքը կալուած մը ուժով գորաւուած:

Եթէ մէկուն բարիք ընես,
Փոխարէն չա՛հ մ'ըստասեր:
Եթէ մէկէն չա՛հ կ'սպասես,
Անոր բարիք մի՛ ըներ:

Եթէ չըլլար ամպ ու խաւար,
Լոյսն արեւուն մեզ սիրելի պիտ' ըլլա՞ր.
Եթէ չըլլար արցունք ու սէր,
Քերթողն իրեն տաղերն ի՞նչպէս պիտ' հիւսէր:

Ծաղիկ մ'է կ'ըսեն, կեանքը վաղանցուկ,
Ես՝ զիռւշ մ'է՞ն կ'ըսեմ, ծաղկի տակ ծածուկ.
Թէ կ'ուզես մատերդ չարիւնոտին յար,
Մի՛ ըլլար թոյրի, բոյրի սիրահար:

Զիւն, ճառագայթ, շիթեր ցօղի,
Կարկուտ, մըրիկ, ձիւն յանկարծ
Կու գան կ'երթան ամէն տարի,
Միայն մեր կեանքն է անգարձ:

Պիտի ուղէի աշխարհք մը ապրիլ,
հեռաւոր, անծան,
Հեռադիտակով միմիայն նայիլ
այս կեանքին վըրան,
Ու իմ դիտակըս վարդագոյն ըլլար,
պարիկի դիտակ,
Որպէսզի երբեք աչքիս չերեւար
տեսիլ դժնդակ:

1920

1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910

1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920

1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930

1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940

1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950

Եղիմիայի խոսք

Միջին-արևմտյան, Երևանի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.
« Երևան »-ի Երևանի քաղաքի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.

Միջին-արևմտյան, Երևանի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.

Միջին-արևմտյան, Երևանի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.
Երևան, 1879 թ. Երևանի քաղաքի մոտ.

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՆՐԻ ՔԱԶԱԼԻ

Արփին սիրտս է, արփին մարմինս է համայն.
Սիրտն երկինքին՝ սիրտս արիւնոտ կենսածիր.
Ոսկի անօթ, իմ արիւնիս ծրխարան,
Այն բաժակն է ուր կ'արբենայ միշտ երկիր:

Իմ աչքերս են աստղերն, աչքերս իմ անքուն
Միշտ ձեր վրայ յառած բիրեր բոցավառ,
Տիեզերքին, սիրոյն վրայ ձեր անհուն
Լոյս կը ղեղուն սիրող աչքերս անդադար:

Իմ համբոյրներս, հառաչանքներս են հովեր.
Շունչն եմ, օդն եմ ես, և դուք բոցն էք միայն.
Դուք կը փայլիք զերթ հըրավառ խանձողներ,
Ձեր հոգիէն անցնին հեծերս երբ ամբան:

Ծաղիկները իմ տենչանքս են, պերճաշուք,
Ամէն կողմէ ձեզ նայուածքներ կ'արձակեն.
Ծաղիկները իղձս ու նայուածքս են փափուկ,
Եւ դուք կ'ըմպէք երազս անոնց բաժակէն:

Ամէն տեղ եմ. անտառներուն եմ ոգին,
Կաղնիին ուժ տալով, կ'ապրիմ անոր մէջ.
Մերթ իր ոստեր գաղտնիքս իմ ձեզ կը խօսին,
Կեղեւին տակ նիրհող գաղտնիքս իմ անվերջ:

Սէրն եմ ես, սէ՛ր, կը կոծեն ծուփն ու ալին
Խըռովք, թրթռում կու տամ անծայր ծովերուն.
Ջերմութիւնն եմ որով ծիւեր կը ծըլին.
Բոյսերն ամէն բեղնաւորող եմ գարուն:

Ամէն տեղ եմ. ես զովութիւնն եմ ցայգուն.
Ձեր սիրահարն եմ, եթերին լուսընկան.
Ուրականն եմ, բոցեղ կայծակն այն փայլուն,
Զի իմ քերթուածս է տիեզերքը համայն:

Եւ արցունքոտ այդ քերթուածին անսովոր՝
Խօհերն էք դուք, ո՛վ էակներ մարդկային,
Դուք, ընկերներ խինդ ու ցաւիս և բոլոր
Անէացած յաւերժութեանց ձանձրոյթին:

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՁԱՅՆԵՐ

ԷՏՈՒԱՐ ԿՈՆՆԻԷ

Ամենուրեք խորհրդատու բընութեան
Մենք կը լըսենք գրգոտ ձայն:
Լուրթ երկինքին խորը փայլող ցուքը հուր
Կ'ըսէ. Եղի՛ր դուն մաքուր:
Խօլ հովին տակ՝ թուփը դողգոջ ու տըկար
Կ'ըսէ. Եղի՛ր դուն արդար:
Վերն՝ արծիւը ամպերուն մէջ թափառուն՝
Կը գոչէ. Մե՛ծ եղի՛ր դուն:
Մեղուն մեղրով կ'օծէ փեթակն իր յարդէ,
Եւ կը բզկայ. Աշխատէ՛:
Ծառն ատենին պըտուղներուն երբ փարի,
Կ'ըսէ. Եղի՛ր դուն բարի:

Ու շափիւղան կ'ըսէ. Անարգ չըկայ ինչ.
Աւազ մըն եմ ես ոչինչ,
Ծաղիկն, օդին բացուած, կ'ըսէ, հոտաւէտ.
Սիրե՛լ գիտցիր դուն յաւէտ:
Գետը կ'ըսէ. Գընա՛ ուղիղ քու ճամբադ.
Գիտցի՛ր ազրիւ անկըհատ:
Զոր տերեւն ալ կ'ըսէ. Պէտք է ամէն ինչ
Թօշնի ըլլայ բընաջինջ:

Ու գետ, ծառ, ցուք, մեղու, ծաղիկ, ամէն իր
Կը գոչէ. Դուն մա՛րդ եղիր:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԸ

ՎԻՔԹՕՐ ՀԻԻԿՈ

Կը քընանա՛ս, դարթի՛ր, մեծ մա՛յր սիրական:
Ծարդ քունիդ մէջ բերանդ ըստէպ կը շարժէր,
Զի աղօթքներդ ալ քու նինջիդ են նըման.
Բայց արձանն ես կարծես Կոյսին այս գիշեր.
Շրթունքդ անշարժ և մեղմիկ շունչդ է լըռեր:

Ինչո՞ւ ճակատդ այգպէս կ'իյնայ վայրահակ.
Մենք ի՞նչ ըրինք որ ա՛լ ըզմեղ չե՛ս սիրեր.
Ջահն է տփգոյն, և կը մըխայ մեր կըրակ.
Եթէ լըռես, պիտի մեռնինք մենք անտէր,
Մենք, կանթեղնիս, վառարանին հուսկ կայծեր:

Յուրա են ձեռքերդ . աչքերըդ շո՛ւտ թող բացուին :
Դուն կ'ըսէիր . աշխարհք մը կայ մեզմէ վեր .
Թէ կայ երկինք ե գերեզման . կեանքն է սին .
Մահուան վըրայ կը խօսէիր անվերեր .
Ի՞նչ է մահը , մայրի՛կ , ինչո՞ւ չես ըսեր :

Սուրբ Գրքդ՝ աղուոր պատկերներով՝ մեզ ցուցո՛ւր .
Երկինքն ոսկի , կապոյտ սուրբն ու սրբուհին ,
Մանուկն Յիսուս , եզն ու մոգերն ու մըսուր .
Մեզ կարգացո՛ւր մատովդ էջերն այն լարին ,
Որոնք Տէրոջ՝ միշտ մեր վըրայ կը խօսին :

Մեծ մա՛յր . . . : Տակաւ կը մարմըրի լոյսն ահա՛ ,
Ըստուերն ուրախ սեւ երգին շուրջ կը յածի .
Ոգիները գուցէ մտնեն նե՛րս հիմայ . . . :
Ո՛հ , արթնցի՛ր , ձգէ՛ աղօթքդ , ա՛լ մէկդի ,
Վա՛խ կուտաս արդ , սի՛րտ կուտայիր միշտ մեզի :

Այսպէս ի զո՛ւր հեծկտացին անյարիր .
Այգն արթնցաւ . կը քնանար դեռ հանին .
Ջանգալն հնչեց խուլ հարուածներ օղային ,
Եւ անցորդ մը տեսաւ դուռնէն հիւղակին
Թափուր մահճին , Սուրբ Գրքին քով լալագին՝
Որբ տղաքն որ կ'աղօթէին ծնրադիր :

ՅՈՐԵՆԻ ԾԱՂԻԿԸ

ՇԱՐԼ ՌԷՆՕ

Դուռն պիտի չերթա՛ս, ո՛վ ծաղիկ սիրուն,
Դեղձկուհի անփայլ,
Սենեակի մը մէջ բոյրերով լեցուն՝
Ակնարկ մը մուրալ:

Մարմար և ակառ բաժակներն աղուոր
Կը վայլեն՝ կապոյտ,
Փափուկ ծծմորին, մեկոնին բոսոր,
Ծոյլ ընկերներուդ:

Դուռն չես բընաւ սէգ՝ նըման վարդերուն.
Խեղճին կը ժպտիս,
Զի ան քրտինքովն իր կ'օծէ համբուն
Հողն ուր կը փթթիս:

Ան կը հիւսէ միշտ քեզմով պըսակներ
Իր կողքիս ձեռքով,
Կը տանի կախել իբր ուխտի նըւէր
Ճամբուն խաչին քով:

Թէ չես վարդադոյն, և չես գեղանի,
Աղուո՛ր կ'աճիս դուն,
Եւ մանանայովդ ալ կը սընանի
Յաւէ՛տ մարդկութիւն:

Միշտ կը բողբոջիս դաշտին մէջ քումայթ,
Երբ Յունիսն է տաք,
Բեղմնաւոր դորժիդ վերջ տալով անգայթ
Տէրոջ աչքին տակ:

Քու պըսակիդ մէջ, հոյզն հատիկներուն
Հա՛ւ է ուռնացած.
Արեւով կ'ըլլան հասուն, ոսկեգոյն.
Յորե՛նն ընե՛նք հաց:

Ողջո՛յն քեզ, ծաղի՛կ, ժիւր ու անմեղուկ,
Ծաղիկ ցորենի,
Դուն որ հասկին մէջ կը փթթիս անշուք՝
Հասկին մօրուանի:

Փ Ի Ղ Ե Ր Ը

ԼԸՔԾՆԹ ՅԸ ԼԻԼ

Անժիր ծովու կը նմանի աւազն հիր
Որ անշըշուկ կը շողշողայ իր լայն գոգին մէջ կը քած .
Վէտվէտում մը կը լեցնէ անյարիր
Մարդաբընակ հորիզոնը պըղինձ շողուով միգամած :

Ոչ կեանք , ոչ ձայն : առիւծները կուշտ համակ՝
Կը քնանան խորն անձաւին փարսախներով հեռակայ .
Ընձուղտը ջուր կ'ըմպէ ակէն կապուտակ [նայ :
Արմաւենւոյն տակ , հոն վարը , զոր յովազն ալ կը ճանչ-

Ոչ մէկ թռչուն կ'անցնի հոնկէ թեւապար
ծանելով օդն ուր հիւ կուգայ բաց արեգակ մը անհուն.
Մերթ քունին մէջ տաքցած պօսան մեղմաբար
Կը վէտվէտէ իր քամակը լի թեփերով փողփողուն:

Այսպէս կ'այրի, երկինքին տակ, միջոցն հուր,
Բայց ամէն բան մինչ կը նիրհէ ամայութեանց մէջ մռայլ,
Գոշտ ճամբորդներ, այդ փիղերը ծուռ ու մուռ,
Բընավայրը կ'երթան իրենց, աւազուտէն յամբաքայլ:

Թուխ զանգուածներ, հորիզոնին մէկ ծայրէն
Կու գան փոշին ամբառնալով, և հեռուէն կը տեսնես
, թէ, որպէսզի ուղիղ ճամբէն դուրս չելլեն,
Լայն ոտքովն կը փըլցընեն կոշտ աւազներ բարձրագէղ:

Ժիր պետ մ'է որ կ'երթայ խումբին առջեւէն,
Մարմինն է հերձ, կեանքէն կըրծուած, փրտած բու-
նի մը հանգոյն.

Գըլուխը ժայռ մ'է, կը կամարի ուժգնօրէն
Աղեղն ալ իր ողնայարին ճիգերէն իսկ փոքրագոյն:

Չի դանդաղիր իր քալուածքը, չերթար շուտ.
Ընկերները փոշոտ շիտակ կը տանի բուն վախճանին.
Եւ փորելով ետեւին փոս մ'աւազուտ
Նահապետին հետքէն կ'երթան ուխտաւորներն ահագին:

Ականջնին թօշ, վրժակնուն մէջ պատկնն ,
Կ'երթան փակաչք, ու կը մըխայ փորերնին ալ բարախուն
Իրենց քրտինքն հուր օդին մէջ կը ցնդին
Մըշուշի պէս , ուր կը բղզան բլւր միջատներ բոցագոյն :

Ի՞նչ փոյթ ծարաւն ու ճանճերն ալ գիշարանձ ,
Եւ արեւը , որ կը մրկէ սեւ կոնակնին փոթ ու լայն .
Անոնք՝ ճամբան՝ կ'երազեն վայրը լըքուած ,
Թըզների անտառները , իրենց ցեղին ապաստան :

Պիտի տեսնեն դետն ալ հոսող լեռնէն վար ,
Ուր կը լողայ ձիադետին մըռնչելով ահալուր ,
Ուր շուքերնին՝ լուսնով ճերմակ՝ կը ցոլար ,
Կնիւնները կոխկըռտելով երբ կ'իջնէին խըմել ջուր :

Ուստի կ'անցնին կ'երթան դանդաղ քաջասիրտ ,
Սեւ տողի պէս՝ ծայրածաւալ աւազներէն ալ անդին :
Անապատը կ'ըլլայ նորէն անխըլիւրտ ,
Երբոր այդ լորտ ուղեւորներն հորիզոնէն կ'անհետին :

Ա .

Կը սուրային ամպերն հոծ լուսնին վրայ բոցավառ,
 Ինչպէս ծուխը կը սլանայ հրդեհին վրայ սրբարչաւ .
 Անտառներն ալ սեւ էին հորիզոնին մինչեւ ծայր .
 Կ'երթայինք մենք լըռիկ, մարմանդներուն մէջ խոնաւ,
 Յախին մէջէն խիտ առ խիտ, մացառներուն վիթխարի,
 Երբ շոճերուն տակ, ինչպէս տափաստանին մէջ բոլոր
 Նշմարեցինք հետքերը ճիրաններուն ամենի
 Մեր քիչ առաջ պաշարած չորս գայլերուն ուղեւոր:
 Ականջ դրինք ուշադիր, իսկոյն, մեր շունչը բռնած,
 Ընդհատեցինք քայլերնիս: — Հիմայ դաշտն ու անտառներ
 Հեծք մը չէին արձակեր եթերին մէջ: — մշտալաց
 Հողմացոյցը միմիայն կը գոգգոռար օդն ի վեր .
 Քանզի գետնին երեսէն հովը սաստիկ վերամբարձ՝
 Կը հըպանցէր իր ոտքով լոկ պորմերուն մենաւոր,
 Եւ կաղնիներն ըստորեւ՝ ժայռերն իրենց առած բարձ
 Աղմըկայեց ընկողներ՝ կը նիրհէին կարծես խոր:
 Ուտտի ոչ շունչ, ոչ շըշունչ, երբ գըլուխը գետնամած
 Ամէնէն ծերը մեր հին որսորդներէն խուզարկու՝
 Աւազուտին նայեցաւ, հոն պառկեցաւ և յանկարծ,
 Ան զոր ճանչցած ենք այստեղ միշտ անվրէպ փորձառու,
 Յայտարարեց մեղմածայն թէ հետքերն այդ նորագոյն
 Յոյց կուտային գոռ ընթացքն ու թաթուլներն ահաւոր՝
 Զոյգ գայլերու ամենի և անոնց զոյգ ձագերուն:
 Պատրաստեցինք այն ատեն մեր դանակները բոլոր,

Եւ պահելով հրացանն իս ճերմակ լոյսով փողփողուն ,
 Ոստերն ի բաց քեցելով կ'ընթանայինք յամրաքայլ :
 Երեք հոգի կանգ առին . ես իրախոյզ , աչքս հեռուն՝
 կ'ընդնշմարեմ յեղակարծ զոյգ մը աչքեր բոցափայլ .
 Ու կը տեսնեմ ետեւնուն չորս արդուածներ հեշտօրօր
 Որ կը պարեն լուսնին տակ . ցախերուն մէջ ցատքըտուն ,
 Ինչպէս կ'ընեն բարձրագոյն՝ մեր աչքին տակ ամէն օր ,
 Իրենց տէրոջը դարձին՝ ժիր բարակները ցնծուն .
 Միեւնոյն էր ձեւերնին , իրենց սլարն ալ՝ միեւնոյն .
 Բայց կորիւնները գայլին կը կայթէին հոս լըռիկ ,
 Գիտնալով թէ շատ մօտիկ , այնտեղ , կէս քուն , կէս արթուն՝
 Իր տունին մէջ պառկած է մարդը , իրենց թշնամին :
 Կանգնած է հայրն , ու էգն ալ քիչ մը անդին կը հանգչի
 Ծառի մը տակ , անխըլիրտ , ինչպէս այն գայլը մարմար ,
 Հռոմայ պաշտած դիքն որուն յաղթ կողերը թաւարծի
 Կը թխսէին Հռոմուլոսն ու Հռոմոսը դիցափառ :
 Գայլը հիմայ կը նստի զոյգ թաթուլներն ուղղածիդ .
 Եւ ճիրաններն անոնց կեռ աւաղին մէջ մխրճած .
 Իր կորուստին իրազեկ՝ զի գըտած են զինք մարդիկ ,
 Զի նահանջն է կտրուած , ճամբաները՝ պաշարուած :
 Ու այն ատեն բոցակէզ իր երախին մէջ խածաւ
 Մեր ամէնէն անվեհեր բարակին լանջն հեւասպառ ,
 Եւ չըթուլցուց ամրակուռ իր կըզակները բընաւ .
 Մարմինն մէջէն կ'անցնէին մինչ գնդակներ վայրապար :
 Դանակներնիս սայրասուր , քցաններու նըման բիրտ
 Կ'ընդհարէին իրարու որովայնին մէջ իր լայն .
 Մինչեւ որ շուռն հեղձամար , անշունչ ինկաւ անխըլիրտ
 Գլտորելով ոտքին տակ իրմէ առաջ անկենդան :
 Գայլն այն ատեն թողուց զայն , յետոյ մեզի նայեցաւ .
 Դանակները կողին մէջ մինչեւ կոթը մխրճած .
 Կը գամէին զայն մարդին իր արիւնին մէջ թաթաւ ,
 Իրրեւ մահիկ չարաշուք . հրացաններով բռնորուած :
 Եւ կը նայի դեռ մեզի , հուսկ , կ'ընկողնի վերըստին ,

Լեզուին վերայ լիզելով ճապաղիքներն արիւնի
 Զի զիջանիւր հասկընալ պատճառն իրեն կորուստին .
 Եւ փակելով իր խոշոր աչքերն անձայն կը մեռնի :
 Ճակատըս յեց անվառօդ հրացանիս բռնին վրայ ,
 Խորհրդածել կ'սկսիմ , բայց որոշել կարող չեմ
 Թէ հալածեմ իր էգը և կորիւններն անխնայ
 Որոնք իրեն ըսպասել ուզեր էին . և կարծեմ
 Անոնց սիրոյն՝ վշտահար չքնաղ այրին ալ արդէն
 Զոյգը ձգգեր էր մինակ իր տանջանքին մէջ դժխեմ .
 Բայց զաւակները փրկել պարտական էր վտանգէն .
 Որ կարենայ հրահանգել զանոնք քաղցի տոկալու ,
 Եւ միշտ ըմբոստ մնալու քաղաքներու դաշտին դէմ ,
 Զոր կնքած է մարդն յաւէտ բարակներու հետ ըստրուկ
 Որ խշտեակի մը փոխան , կը վըտարեն տարագէմ
 Անտառներուն , ժայռերուն բուն տէրերը վեհաշուք :
 Ափսո՛ս , ըսի , իրեւ մարդ՝ թէպէտ ունինք մեծ անուն ,
 Ամօ՛թ մեզի որ այսքան անկարող ենք ու նըսեմ .
 Թէ ինչպէս պէտք է թողուլ կեանքն ու վիշտերն իր անհուն .
 Դուք էք միայն իրազեկ , անասուններ դուք վըսեմ :
 Տեսնելով թէ երկրի վրայ ի՛նչ էր մարդն , ի՛նչ է այսօր ,
 Լըռութիւնն է միայն մեծ , ուրիշ ամէն բան չնչին :

— Ա՛հ , հասկըցայ ես ըզքեզ , ո՛վ վայրենի ուղեւոր ,
 Մինչեւ խորը թափանցեց սըրտիս նայուածքըդ յետին :

- » Եթէ կրնաս , ջանադիր եղի՛ր , կ'ըսէր ինծի ան ,
- » Ապրելով միշտ խոհական , մըտասոյզ , միշտ ջանասէր ,
- » Հոգիդ զէնիթն հասցընել այն ըստոյիկ վէսութեան
- » Ուր՝ անտառին մէջ ծընած , քեզմէ առաջ եմ հասեր ,
- » Լալ ու ողբալ , աղաչել , վատութիւն է ամէն բան .
- » Դուն կորովով կատարէ՛ երկար պարտքըդ դժուարին
- » Այն ճամբուն մէջ ուր կոչեց ըզքեզ բախտը անսասան ,
- » Յետոյ , ինձ պէս , տառապէ՛ , մեռի՛ր անձայն ու լըռին :

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երկու Խօսք Թ. Ազատեան	5
Ինչպէս Կ'ըմբռնեմ բանաստեղծութիւնը Սիպիլ	7
Հայ Լեզուին	11
Ճշմարտութեան Եարաւ	15
ժամանակին	17
Խօսք ընդ Աստուծոյ	21
Անէացում	23
Ինչո՞ւ. Ինչո՞ւ	25
Մոռնալ	27
Արցունքները	29
Խօսի՛լ	31
Մի՛ ըսէք	33
Իտէալը	35
Ինչո՞ւ	37
Ապրի՛լ	41
Աղուոր Երազ	43
Իղձերուս Աշխարհը	45
Անուրջիս Մէջ	47
Տեսիլքներ	51
Դէպի Յաւիտենականութիւն	55
Հարցում	59
Կարօտ	61
Անցնելու Մօտ	63
Կեանքը	67
Հեռուէն եւ Մօտէն	69
Անցեալը	71
Յուշեր	74
Սիրոյ Տնորքներ	77
Մէք	79
Կ'անձրեւէ	81
Լքեալ Տաճարը	83
Սրտաբեկում	85
Հրաժեշտ	87
Արտայտին	89
Ազգաւները	93
Թիթեռնիկը	97
Միօգօթիս	101
Սօսին Տակ	105
Բազեղը (Մանկութեան Յիշատակ)	111
Աղբիւրը	113
Առուակը	117

Ծովուն	119
Հովը	121
Ամպը	123
Երկինք	125
Հուսին	129
Աշուն	133
Արեւու ճառագայթը	137
Մենաստանին Կոյսը	141
Խունկը	143
Դարավերջիկ Հիւանդը	145
Կապոյտ Աղջիկը	151
Հէք Յիմար Կին	155
Ալքերդ	157
Կիթառդ	159
Անոր Հոգին	161
Գերագոյն Նուէրը	163
Ծնունդի Գիշեր	169
Կաղանդ	171
Ժանեակները	173
Ժանեակներս ու Ժապաւէններս	177
Օրօրումներ	179
Օրօրումներ (վարիանդ)	181
Մանկիկին Քունը	183
Հնչեակ	185
Հնչեակ	187
Հնչեակ	189
Օրօր	191
Սրբուհի Մայր	193
Գարունը Հոգւոյդ	197
Վաղորդայններ	199
Աղջկան Մը	201
Ալպօմի Էջեր	203
Հանրմ Նազար	209
Պարուհին	215
Հերոսը	217
Մատածումներ (յանգաւոր)	219
Թարգմանութիւններ	
Պանաստեղծութիւնը, Հ. Քազարի	225
Բնութեան Զայներ եւ Կարմիր	227
Մեծ Մայրը Վ. Հիւկօ	229
Յորենի Ծաղիկը Եւր. Ռէն	231
Փիղերը Լեօնք որ Լիլ	233
Դայլին Մահը, Ալ. որ Վիենն	235

302

891.99

U-52

«Մ Ե Ա Կ Ո Յ Թ» Հրատարակչականի Լոյս Ընծայա

Մեկ օրինակ

1. ՈՍԿԻ ԱՐԻԵՒՆ ՏԱԿ, Մ. Մեծարհնց, 1934 (սպառած)	—
2. ԶՄՐՈՒՅԷ ՊԱՏՄՈՒՃԱՆ, Թ. Ազատեան, 1936	100
3. ԱՐՈՒԼԱԼԱ ՄԱՀԱՐԻ, Ա. Խաղակեան, 1936	25
4. ՏՈՒՑԱԿ ՀԱՅ ՊԵՐՐԵՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ (սպառած)	—
5. ՊԱՂՏԱՏԻ ԿԱՐԱՒԱՆԸ, Ե. Շահնազար, 1937	100
6. ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԴԼՄՔԵՐ, Զ. Հ. Ասատուր, 1937	50
7. ՀԱՅ ՏՈՀՄԱՆՈՒՆՆԵՐ, 1937	100
8. ԱՐՄԱՂԱՆ, Մ. Գոչաւեան եւ Թ. Ազատեան, 1938	100
9. ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ, Յ. Ալիքսանեան, 1959	100
10. ՔՆԱՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, Կոմիտաս վրդ. 1939	50
11. ՔԵՐԹՈՒԱՆՆԵՐՈՒ Հաւարածոյ Սիպիլի, 1940	150

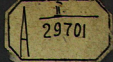
Գ Ի Ն 150 ՂՐԵ.

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ 630 SOLUR

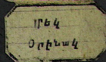
ԳԱՆ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220029701

29701

1764

Օրինակ